

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ PROGRAMI

ESKİBATI DÜNYASINDA İNTİHAR

Tuğçe IŞIK

Danışman
Prof. Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR

MANİSA-2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Eskibatı Dünyasında İntihar” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/05/22

Tuğçe IŞIK

ÖZ

ESKİBATI DÜNYASINDA İNTİHAR

İntihar, tarih boyunca çeşitli yaklaşımlar ile günümüze değin varlığını korumuş bir eylemdir. Bu tez kapsamında Hellen ve Roma geleneğinde intihar eyleminin izleri saptanarak dönemin yaşam ve ölüm ilişkisinin siyasi, kültürel, sosyal bağlantıları anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu tezin amacı intihar olgusu üzerinden her birey için ortak olan yaşam ve ölüm gerçeğinin Antik Dönemde algılanışını kavramak ve kaynaklar doğrultusunda bireyi ölümü seçmeye yönlendiren sosyal, siyasi yahut kültürel yönlendirmenin çerçevesini oluşturmaktır.

Anahtar Sözcükler: İntihar, Hellen, Roma, Cato, Sokrates, Seneca

ABSTRACT
SUICIDE IN ANCIENT WESTERN WORLD

Suicide is an action that preserves its presence with various approaches throughout history. In this thesis, the traces of suicide in the Hellenic and Rome tradition were determined and the political, cultural and social connections of the life and death relationship of the period were tried to be understood. The purpose of this thesis is to understand the perception of the reality of life and death, which is common to every person through the phenomenon of suicide in the Ancient Era, and to reveal the social, political or cultural reasons that lead people to commit suicide.

Keywords: Suicide, Hellenic, Rome, Cato, Socrates, Seneca

ÖNSÖZ

Bu tez intiharın tarihsel süreci aracılığıyla Antik Dönemin sosyokültürel ve siyasi değişimlerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın mekânsal sınırlarını belirten Eskibatı kavramı, Eski Ege ve Hellen dünyasının Büyük İskender aracılığıyla açılan Hellenizm devrinin Roma kimliğinde Akdeniz bölgesinde kurduğu siyasal ve kültürel ortaklaşmayı mekân birliği çerçevesinde ifade etmektedir.¹ Eskibatı'nın tarihsel karşılığı İÖ 3000 ile İS 7.yüzyıla varan dönemi kapsamaktadır. Ege Havzası ile Kıta Hellas ve İtalya bölgesinin Karadeniz'i de kapsayan 2.969.000 kilometrekarelik alana denk gelmektedir. Sözü edilen bölgede var olan devletler örnek teşkil edecek çapta imparatorluklar haline gelemediği için Eskibatı kavramı bilhassa Hellen ve Roma Medeniyetini işaret etmektedir.² Eskibatı'nın evrensel tarihte önemi günümüz Avrupa kültürünün fikrîsel bağlarının Hellenizme dayandırılmasıdır. Roma Medeniyeti Akdeniz bölgesindeki hakimiyetiyle Hellen kültürünün Avrupa'ya taşınmasında aracılık etmiştir. Hellenismos (Ἑλληνισμός) Devri olarak tanımlanan süreçte Antik Hellen ve Roma'nın kültürel ve toplumsal değerlerinin özellikle Büyük İskender ile hızlanarak yayılması evrensel tarihin büyük bir parçası olarak görülmektedir. Hellen toplumundaki düşünce ekolleri Roma'da Romalı kimlikle bütünleşerek kültürel hakimiyet kurmuştur. Eskibatı kavramı tarihsel süreçte denk geldiği coğrafi ve kültürel karşılık aynı zamanda bölgede kurulan modern devletlerin ve onların kültürlerini ulaştırdıkları diğer medeniyetlerin ortak bir öznesini temsil etmektedir.³ Eskibatı toplumları bu yönüyle çalışmanın ana konusu olan intiharın da sürecinin anlaşılması adına önemli bir yer tutmaktadır. Modern intihar kavramının kökleri de Eskibatı kültürüyle beslenmiş olan modern Batı toplumuna dayandırılmaktadır. Bu sebeple çalışmanın mekânsal çerçevesi Eskibatı ile çizilmiştir.

Bu çalışma içerisinde belirgin bir tarih aralığının bulunmaması ele alınan örneklerin geniş bir zamana yayılması ve Antik Dönem intihar algısının Avrupa'da 19. yüzyıla değin etkilerinin görülmesi sebebiyledir. Çalışmada verilen örneklerin birbiriyle bağlantısı birikimli bir ilerleme gösterdiği için kronolojik sıradan ziyade bağlantılı görüldükleri

¹ Bülent İplikçioğlu, *Eskibatı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015, önsöz, s. VII.

² Hüseyin Üreten, "Sorularla Eskiçağ (Eskibatı) Tarihi'nde Yöntem Sorunu", *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, SS. 155-166, s. 155.

³ İplikçioğlu, önsöz, s. VII.

sınıflandırmalar ile ele alınmıştır. İntihar vakalarının sayıca çokluğu sebebiyle tezin akışı içerisine dahil edilemeyen örnekler dipnotlar aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Kaynaklarda yer almış olsa dahi detayların aktarılmadığı intiharlar bağlantı kurmayı mümkün kılmadığı için tez kapsamında ele alınan intihar vakaları kaynaklarda bulunanlardan sayıca az olup, bağlantılı görülen vakalara öncelik verilmiştir. Bu öncelik sıralaması özellikle siyasi olayların ve düşünsel kültürün izlerini taşıyan intiharları kapsamaktadır, zira tezin asıl amacı Antik Dönem Hellen ve Roma toplumunda intiharın toplumsal izlerini keşfetmek ve devletlerin kültürel kimliğiyle bağlantısını anlamaktır.

İntihar örneklerinin çok sayıda kaynaktan saptanması gerekliliği sebebiyle ağırlıklı olarak dijital kaynaklardan yararlanılmıştır. Araştırmada ele alınan zaman diliminde intihar kelimesinin doğrudan karşılığının bulunmaması sebebiyle verilen bilgiler sıklıkla modern kaynakların işaret ettiği antik kaynaklar ile doğrulanmaya çalışılmıştır. İntihar modern kaynaklarda ağırlıklı olarak İngilizce ve Fransızca yazılmış eserlere konu edilmiştir. Çeşitli dillerde yazılmış kaynaklar için zaman zaman çeviri ve sözlüklerden faydalanılmıştır.

İntiharı konu edinen çalışmalar ağırlıklı olarak psikoloji, sosyoloji, felsefe gibi sosyal bilim dallarında görülmektedir. Bu sebeple ilk bölümde intihar teorilerine yer verilmiş, Antik Dönem metnindeki örnekler modern teorilerdeki yaklaşımlar göz önünde bulundurularak yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda intiharı kapsamlı bir incelemeye alan ve toplum ile bağlantısını ortaya koyan, Durkheim'ın intihar teorisine sıklıkla atıfta bulunulmuştur. İkinci bölümde Antik Dönemde intihar algılanış biçimi anlaşılmaya çalışılmış, üçüncü bölümde ise intihar örnekleri ilk iki bölümdeki bilgiler aracılığıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu tez çalışması intiharın diğer bilim alanlarıyla bağlantısını göz önünde bulundurmakla birlikte intihar olgusunun tarihi akıştaki yerini ve önemini merkeze almaktadır.

Eğitim hayatımda lisans yıllarım itibariyle birçok konuda desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR'e, varlığından büyük keyif aldığım ve kendisinden birçok şey öğrendiğim saygıdeğer hocam Doç. Dr. Alpay BİZBİRLİK'e, bana her zaman desteğini hissettiren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ferhat BERBER'e, ilkokul yıllarımdan bu günlere dek beni destekleyen ve genç yıllarımdan getirdiği zorlukları benimle paylaşarak beni her daim güvende hissettiren sevgili annem Gönül DEĞİRMENCİ'ye, hayat koşullarında bizim için en iyisini yapma arzusunu hissettiren sevgili babam Mümin IŞIK'a, benimle birlikte tezimin zorlu süreçlerini paylaşan ve o süreçlerden sebep benim zorlu hallerime müsamaha gösteren biricik kardeşim Furkan

IŞIK’a, tez çalışmam sürecindeki hayıflanmalarımı usanmadan dinleyen ve kıymetli vaktini bana ve tezime ayırma zarifliğinde bulunan çok sevgili ve değerli Kaan ŞAHİN’e, Manisa’da bulunduğum yılları güzel hatırlamamı sağlayan Dilara DİKEN, Sezen KALEŞ ve Kübra ŞAHİN’e, keyifli sohbetiyle bana çok şey öğreten Ata Çağın BİRİCİK’e, öğrenim sürecimi oldukça eğlenceli hale getiren Ali Tahsin YILMAZ’a, birçok güzel anıyı paylaşma fırsatı bulduğum Mehmet Sedat ÖZKOÇ’a, lisans eğitimim itibariyle hayatıma ve tezime birçok güzellik katan sevgili dostum Mehmet EMLİK’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Tuğçe IŞIK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GÖRSELLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
İNTİHAR KAVRAMI VE TEORİLER.....	4
Sosyolojik İntihar Teorileri	4
Durkheim'in İntihar Teorisi.....	4
Pescosolido'nun İntihar Teorisi.....	9
Halbwachs'ın İntihar Teorisi	10
Psikolojik İntihar Teorileri	10
Freud'un İntihar Teorisi.....	10
Erich Fromm'un İntihar Teorisi.....	11
Menninger'in İntihar Teorisi	11
Felsefi İntihar Teorileri	12
Baruch Spinoza	13
David Hume	14
Friedrich Nietzsche	14
Albert Camus	15
ANTİK DÜNYADA İNTİHARIN ALGILANIŞI VE TUTUM	16
Etimolojik Köken	18
Hellen Dünyasında İntihar Algısı.....	20
Antik Roma'da İntihar Algısı.....	26
İntiharın Yasalardaki Karşılığı	28
Hellen Hukuku.....	28

Roma Hukuku	29
Hür İnsanların İntiharı	30
Askerlerin İntiharı.....	32
Köle İntiharı.....	33
Hellen ve Roma Felsefe Geleneklerinde İntihar	34
Sokrates.....	35
Kyreneliler ve Hegesias Örneği.....	41
Pythagoras Felsefesinde İntihar	42
Epikouros Felsefesinde İntihar	43
Kinik Felsefede İntihar	44
Stoa Felsefesinde İntihar.....	46
Tragedyalarda İntihar Örnekleri	49
Antigone Örneği	50
Phaedra Örneği	60
ANTİK DÖNEM İNANÇLARI VE İNTİHAR.....	66
Pagan İntiharları	66
Lucretia (Ö. 509?).....	66
Demosthenes Örneği (İÖ 384- 322)	70
Cato Minor (İÖ 95- 46) ve Roma’da İntiharın Soylulaşması	72
Nero Örneği ve Bir Ceza Yöntemi Olarak İntihar.....	86
İlahi Dinler ve İntihar Tutumları	90
Yahudi İntihar Anlayışı ve Bir Savunma Biçimi Olarak İntihar	90
Antik Dönem Hristiyanlığında İntihar ve Hristiyan Martirliği.....	97
SONUÇ	114
KAYNAKÇA.....	118
GÖRSELLER	129

KISALTMALAR LİSTESİ

Metin içinde faydalanılan Antik Dönem yazar ve kaynak isimleri Oxford Classical Dictionary esas alınarak kısaltılmıştır.

Aen. Aeneas

Am. Amores

Anab. Anabasis

Ann. Annales

Ant. Antigone

Ap. Apologia

Apollod. Apollodoros

Arist. Aristoteles

Ar. Aristophanes

Arr. Arrian

August. Augustinus

BJ. Bellum Judaicum

Bkz. Bakınız

Carm. Carmina or Odes

Cat. Mai. Min. Cato Minor

Cic. Cicero

De Alex. fort. De fortuna Alexandri

De mul. vir. De mulierum virtutibus

De civ. D. De Civitate Dei Contra Paganos

De Mort. Pers. De Mortibus Persecutorum

Diod. Sic. Diodoros Siculus

Diog. Laert. Diogenes Laertios

Ep. Epistulae

Epit. Epistome (Apollodoros)

Eth. Eud. Ethica Eudemia

Eth. Nic. Ethica Nicomachea

Eur. Euripides

Euseb. Eusebios

Hdt. Heredotos

Hes. Hesiodos

Her. Heroides

Hipp. Hippolytos

Hist. eccl. Historia Ecclesiastica

HN. Naturalis Historia

Hom. Homeros

Hor. Horatius

Il. Ilias

İÖ. İsa'dan önce.

İS. İsa'dan sonra.

Joseph. Josephus

Lactant. Lactantius

Leg. Leges

Liv. Livius

Luc. Lucanus

Od. Odysseia

Off. De officiis

Ov. Ovidius

Paus. Pausanias

Phaed. Phaedra (Seneca)

Phd. Phaedo

Phoc. Phokion

Pl. Platon

Plin. Plinius (Yaşlı)

Plut. Plutarkhos

Caes. Iulius Caesar

Poet. Poetika

Pomp. Pompeius

Pun. Punica

Rep. De Republica (Cicero)

Sall. Sallustius

Cat. Bellum Catilinae/ De Catilinae coniuratione

SC. Sources Chrétiennes

Scaur. Pro Scauro

Sen. Seneca (Genç)

Sil. Silius Italicus

Soph. Sophokles

Suet. Suetonius

Sull. Sulla

Tac. Tacitus

Tert. Tertullianus

Theog. Theogonia

Thes. Theseus

Tusc. Tusculanae Disputationes

Vesp. Vespae

Verg. Vergilius

Vit. Dem. Vita Demosthenes

Vita Luc. Vita Lucani

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Antik Dönem intihar verileri. Anton van Hooff, From Autothanasia To Suicide- Self-killing in Classical Antiquity, Roudledge, New York, 2002, s. 233.

Görsel 2: Barbar, Hellen ve Romalıların intiharlarının dönemlere göre dağılımı. Anton van Hooff, From Autothanasia To Suicide- Self-killing in Classical Antiquity, Roudledge, New York, 2002, s. 234.

Görsel 3: Antik Dönem intihar metotlarının cinsiyetler üzerinde dağılımı. Anton van Hooff, From Autothanasia To Suicide- Self-killing in Classical Antiquity, Roudledge, New York, 2002, s. 235.

Görsel 4: Ludovisi Gaul heykeli. <https://tr.pinterest.com/pin/290482244698299577/>
21.07.22

GİRİŞ

Hayatın her anı ve evresi üzerine düşünmek ve tüm incelikleriyle ortaya koymak, insan için önemli bir meseleyken, ölüm kavramı üzerinde değerlendirmeler yapmak, her çağda daha hassas karşılanmıştır. Çağımızda, bireysel ve toplu olarak günden güne artan intihar örnekleri, bu hususa dikkatleri çekmiş ve konuyu tarihi boyutuyla ele almanın gerekli olduğu kanaati hasıl olmuştur. Bu kavram, oluş şekli ve manası itibariyle zihinleri zorlamaya müsait, normal hayat seyri dışına çıkan durumları ifade etmektedir. Gerçekten de intiharı bir anlamda, insanın kendisini katletmesi olarak ifade edersek durumun vahşi yönü ve vahameti ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlama doğrultusunda uzun yıllardır zihinleri kurcalayan intihar olgusu tartışmaya açılabilir. Bu çerçevede, ölümü bir seçenek olarak düşünmenin ve eyleme haline getirmenin ahlaki ve yasal olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, doğrudan doğruya böyle bir değerlendirme yapmak hedeflenmemekle birlikte, bu hususta Antik Dönem metinlerine yansıyan tartışmaları aktarmak da işin tarihsel boyutunu oluşturacaktır. Neticede intihar vakalarının topluma yayılabilen geniş bir eğilime dönüşebildiği, toplumun dahil olduğu geniş bir bağlantı ağı ile de beslenebildiği görülmüştür.

Cicero'nun "*İntihar aynı koşullar altındaki bir kişi için görev iken bir başkası için suç olabilir.*"⁴ ifadesinde belirttiği üzere, intiharın toplumlardaki yeri ve toplum nezdinde aldığı tepki toplumdan topluma, bölgeden bölgeye ve zamanın şartlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu doğrultuda Antik Dönemde intihar yaklaşımlarındaki değişimler ve etkenlerin anlaşılmasına gayret edilmesi, çağın değerlerinin ve değer yargılarının anlaşılabilmesi için oldukça önemli olacaktır. İntihar, tüm insanlığın ortak öznesi olan yaşam ve ölümün tartışmaya açıldığı bir konu olması itibariyle kaygan bir zeminde yer alır. İnsanın intihar olgusuna⁵ yaklaşımı çağdan ve koşullardan bağımsız değildir. Bireyin kuvvetli yaşama güdüsüne rağmen tüm yaşam düzenine zıt bu eylemi gerçekleştirmesine giden sürecin anlaşılması kültürel tarihin de bir parçasıdır. Bu çalışma Antik dönemde çeşitli sebeplere dayanan ölme arzusu ve bu arzuyu gerçekleştirmeyi geçerli kılan motivasyonu, yaşam ve ölüm ikilemi içerisinde bir bütün olarak ele almayı hedeflemektedir.

Toplumda bireylerin intiharları dönemin ekonomik, sosyal, siyasi ve fikri dünyası hakkında ipuçları sunmaktadır. Bu temelde Antik Dönem içerisinde intihar vakalarında ciddi

⁴ Cic. *Off.* I.112.

⁵ Çalışma kapsamında intihar bir sürecin sonucu olarak kabul edilmiş, bu sebeple olgu olarak tanımlanmıştır. İntiharın soyut olarak ele alındığı ifadelerde ise kavram tanımları uygun görülmüştür.

artışların yaşandığı dönemler kaydedilmiştir. Buna ek olarak intihar vakalarının sayıca değişiminde toplumlardaki ölüm algısının rolü görülecektir. İntihar olgusu Hellen ve Roma geleneğinde felsefi ölçütlerle ele alınırken, ilahi dinlerle birlikte, farklı bakış açıları ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Hellas ve Roma’da soylular arasında hâkim olan entelektüel tutumun da etkisiyle toplumda yer edinebilmiş olan intihar fikri, iktidara yön verme kabiliyetinin Kiliseye devredilmesiyle birlikte yerleşen sert tutumla toplum bünyesinde yasaklanan bir eylem haline gelmiştir. Söz konusu dönüşümle birlikte ilahi dinler, hayatın başlangıcının şahsın kendi iradesiyle olmadığı gibi, bedeni şahsın kendisine ait görmediğinden, hayatın sona erdirilmesi konusunu da kişinin kendi iradesine bırakmamaktadır. Birey ancak toplum veya Yaratıcıya aitliği ölçüsünde yaşamı üzerinde karar verme iradesine sahiptir. Bu sebeple intihar olgusu bizleri doğrudan toplumsal ilişkilerin merkezindeki güce yönlendirmektedir. Bu güç İÖ 1. yüzyıla değin Roma hakimiyetinde devlet- birey ilişkisi çerçevesinde ele alınırken, İS 5. yüzyıl itibariyle Yaratıcı- devlet- birey ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır.

Hellas ve Roma bünyesindeki filozoflar, din ve devlet adamları intihar eylemi hakkında görüş bildirirken bireyin bilincine müdahale etmekten geri kalmaz. Bu bağlamda Roma soylularında olduğu gibi, Hellen dünyasında da filozofların birçoğunun aynı zamanda siyasi olarak kuvvetli, nüfuz sahibi kimseler olduğu ihmal edilmemelidir. Bu nüfuz sayesinde intiharın algılanışı ve eyleme dökülmesi sözü edilen otoritelerin etkisi altında tasarlanmıştır. Kimi zaman politika aracılığıyla kimi zaman geleneksel ahlak yasalarıyla bireyin kendi yaşamı üzerindeki otoritesi siyasi erke teslim edilmiştir.

Bu çalışmada, Ortaçağ ve sonraki süreçte intihara karşı yaklaşımın sertleşmesine giden yol, Hellen ve Roma kökenleriyle birlikte değerlendirilerek ortaya konmaya gayret edilecektir. Özellikle Hellen felsefesinde intihara yaklaşımı olumlama içeren düşüncelerin, zaman zaman bu fikre zemin oluşturduğu açıkça görülmektedir. Bu sebeple çalışmamızda, intihar kavramını ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, fikri ve hatta psikolojik açılardan tarihi boyutuyla ve Antik Dönem kaynaklarına yansıyan yönleriyle ele alınacaktır. Bahsi geçen kaynaklarda bulunan intihar kayıtları muhtemelen gerçek sayıların çok altında olmasına karşın incelemeyi müsait kılan birçok örnek de mevcuttur. İntihar vakalarında toplumda öne çıkan isimlerin bir kısmının kayıtlarının tutulması dışında, alt sınıf mensupları yahut köle intiharlarının da gizli kaldığı ya da kayda değer bulunmamaları sebebiyle yazıya geçirilmedikleri de düşünülmelidir. Bu sebeple tez ağırlıklı olarak, belli başlı örnekler

zerinden yürütülebilecektir. Çalışmada tespit ve tercih edilen örnekler, tarih metodolojisine uygun olarak konu bağlantısı içerisinde ele alınmaya gayret edilecektir.

İNTİHAR KAVRAMI VE TEORİLER

İntihar kavramı, Durkheim'a kadar ağırlıklı olarak tıp literatüründe incelenmiş olup, zihinsel bir problem olarak görülmekteydi. İnsanın canına kastetmesinin bilinçli bir hal olamayacağı görüşü yaygındı.⁶ Bu, aynı zamanda bu alandaki çalışmaların bir hegemonya altına alınmasına da sebebiyet vermiştir. İntiharı bir olay olarak değil, ancak bir sonuç olarak değerlendirmek, sürecin analizini yapabilmek adına önemli bir adımdır.

İntihar eyleminin doğası gereği yok etme yahut bir başkaldırı⁷ hali olarak tanımlanması, konuyu çoğu zaman inanç tahakkümleri altında bıraktığı gibi, varlığın özüne de aykırı bulunmuştur. Eylem, Fransız filozof Albert Camus'nün bu husustaki “*Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır; intihar!*”⁸ şeklindeki ünlü cümlesine dek merkezi bir sorun olarak görülmemiş, çoğu kez yaşam ve ölüm meselesi üzerinden değerlendirilmiştir. Bilinen tarihin içinde kendine en eski zamanlarda dahi yer etmiş olan intihar vakaları çoğu kez sapkınlık, zayıflık gibi bireyin iç dünyasıyla çerçevelenen bir yaklaşımla ele alınmaktaydı. Antik Dönemde intiharın sebebi bazı dönemlerde önemsenmiş olsa da asıl mesele intiharın toplum için oluşturduğu tehlike olarak görülmekte ve söz konusu olgu bu anlamlandırma temelinde değerlendirilmekteydi. İntihar hakkında 19. yüzyıla dek kapsamlı çalışmalar yapılmaması Antik Dönem anlayışının uzun süre korunduğunu gösterebilir.

Sosyolojik İntihar Teorileri

Durkheim'ın İntihar Teorisi

Konu kapsamında Antik Dönemde intiharın toplumsal arka planına odaklanmaya gayret edileceği için bilhassa sosyolojik intihar teorilerinden faydalanılmıştır. Bu teorilerin en bilineni olan Durkheim'ın ünlü yapıtı *le Suicide*, sosyoloğun görüşünün temel ilkelerini sunmaktadır. Durkheim'ın intihar olgusunu sosyal yaşamın bir neticesi olarak ele aldığı çalışmasıyla birlikte, bilimsel alanda genel intihar algısı yıkılmıştır. Durkheim'ın çalışmasında, intiharın yalnızca bireysel sebeplere dayanmadığı, toplumsal bağlantısının da bulunduğu, veriler neticesinde tespit edilmiştir. Wagner, Morselli gibi evvelindeki araştırmacıların çalışmalarını da kullanan sosyolog, intihar sayılarına etki eden bazı

⁶ Emile Durkheim, *İntihar*, çev. Zühre İlkelen, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013, Önsöz, XV.

⁷ Kişinin kendi varlığını sonlandırması Yaratıcısına bir karşı çıkış olarak yorumlanabileceği gibi topluma karşı bir tavır olarak da değerlendirilebilir.

⁸ Albert Camus, *Sisyphos Söylemi*, çev. Tahsin Yücel, Adam Yayınları, İstanbul, 1988, s. 10.

etmenlerin olduğunu onaylamaktadır. Bu verilere göre dinlerin, cinsiyetlerin, toplum nüfusunun ve duygusal bağların intihar oranlarındaki etkisini vurgulamıştır. Bu çok çeşitli verilere göre ortaya çıkan genel sonuç, toplumsal bağların kuvvetli olduğu toplum geleneklerinde intihar vakalarının sayıca az olduğudur. Çalışma aynı zamanda toplum geleneğinde insanları mutlu olmaya ya da mutsuzluğa iten ortak bir katmanın mevcut olduğunu, bu sebeple bireyin intiharının bireyde neticelenen toplumsal kederin bir göstergesi olduğunu savunmuştur. Durkheim, bu düşünce temelinde intiharı toplum yapısının arka planı ile ele alarak sınıflara ayırmıştır. Belirtmek gerekir ki Durkheim'ın sınıflandırması, tespiti zorlaştıran geniş aralıklara sahip olduğu için sıklıkla eleştirilmiştir.⁹

Bencil İntihar

Özellikle çağdaş dönemde örnekleri çoğalan bu intihar sınıflandırması birey ve toplum arasındaki bağların zayıflamasıyla gerçekleşebilmektedir. Toplumun birey üzerindeki baskısının azalmasıyla yaşanan içe dönüş, bir yalnızlık ve terk edilmişlik duygusunu tetikleyerek kişileri farklı sebeplere dayanan intihara yöneltebilir. Durkheim bu durumu bencil intihar olarak isimlendirmiştir. Antik Dönemde bencil intihar olarak sınıflandırılacak intiharlara nadir rastlanmıştır. Dönemin şartları ve geleneği gereği, sosyal bir yaşam düzeninin mevcut olması bireyin toplumdan koparak yalnızlaşmasının önüne geçmiştir. Durkheim da savını ağırlıklı olarak Fransız İhtilali ardından doğan süreci gözlemleyerek 19. yüzyıl kayıtlarına dayandırmıştır. Durkheim toplumdaki sosyalleşmenin parçaları olan din ve aile kavramları üzerine bazı savlarda bulunur. Bu sava göre, nispeten katı olmayan dinlerin mensupları arasında intihar vakaları sayıca fazladır. Dolayısıyla bu görüşe göre katı tutumlara sahip koyu dindarlık öğretileri intiharı engelleyici bir rol üstlenebilmektedir. 19. yüzyıl Avrupasına odaklanan bu çalışmada, Protestanlardaki intihar vakalarının sayıca çok olması, ilahi dinler arasında nispeten özgür düşünce odaklı bir inanış olmasıyla açıklanırken Yahudilerdeki intihar oranlarının azlığını dinin sert yapısı ve azınlık olmanın getirdiği bağlılık olarak değerlendirilmiştir.¹⁰

Çalışmayı konu çerçevesinde değerlendirdiğimizde Yahudiler ve Hristiyanlar arasında dinin otoriteler tarafından kontrol altına alınması ve koyu dindarlığın

⁹ Timothy Hill, *Ambitiosa Mors: Suicide and the Self in Roman Thought and Literature*, Routledge, New York, 2004, s. 6.

¹⁰ Durkheim, s. 159-212.

yaygınlaşmasına dek olan süreçte, intihara yaklaşımın daha esnek olduğu söylenebilir. Özellikle İsa'dan sonraki ilk yüzyıllarda Yahudiler arasında gerçekleşen birçok intihar vakası Durkheim'ın ele aldığı çağın aksine bir tablo çizer. Bu durum kültürün yüzyıllar içinde yaşadığı değişimin ve toplumsal arka planın intihar üzerindeki etkisinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bir diğer etken olan aile ve toplum bağı da intihar yönelimi üzerinde etkili kabul edilmektedir. Toplum teşekkülünde temeli oluşturan en küçük yapılanma olarak aile, tabii olarak toplumunda intihara eğilimle de doğrudan ilişkilidir. Aile, sosyal ilişkileri faal tuttuğu için bireyselleşmenin önüne geçer. Bu yönüyle aile, bireysel direnci kuvvetlendirmede ve intihara yönelimde engelleyici bir rol üstlenmektedir.¹¹ Fakat toplumların tarihsel koşullar içerisinde verdiği reaksiyonlar bazı zıtlıklar da taşımaktadır. Bu bağlamda aile bağları intiharı engelleyici bir nitelikte değerlendirilmekle birlikte bazı özel örneklerde toplu intiharların yolunu da açtığı görülebilmektedir. Sözgelimi Yahudiler arasında görülen toplu intiharlarda intihar motivasyonu ortak kan bağlarına, atalara ithafen sağlanmıştır. Burada aile bağı tüm inancın birleştirici yönüyle geniş düzeyde kurulmuştur. Bu doğrultuda kan bağı geleneksel işlevinin aksine Yahudi toplumunda toplu intihar vakalarının gerçekleştirilebilmesine hizmet etmiştir.

Toplumun etkisinin kırıldığı, çöküş dönemlerinde de bencil intihar örneklerinin arttığı görülmüştür. Durkheim kullandığı verilerin 19. yüzyıla ait olması sebebiyle kanıtlanamayacak olsa da Antik Dönem politik toplumlarının da bencil intihar örneklerinin bu yönde artış gösterdiğini ifade etmiştir. İlk dönemlerinde intihar vakalarına az rastlanan Hellen ve Roma toplumunda toplumsal örgütlenmenin zarar görmesiyle intihar vakaları artış göstermiştir.¹²

Özgeci İntihar

Toplumsal bağların çok kuvvetli olduğu, bireyselliğin ön planda olmadığı şartlarda görülen intiharlardır. Bireyselleşmenin tam zıttı olarak toplumsallaşmanın aşırılığa kaçtığı durumlarda kendini gösterir. Bu intihar türü, bireyin iç dünyasına dayanmayan, aksine toplumun öğretilerinin onu yüreklendirdiği bir karar olarak görülmektedir. Durkheim özgeci intiharı kişinin toplumun değerleri tarafında çevrenmiş, bireyselliğini yitirmiş kişilerin nihai

¹¹ Durkheim, s. 194- 195.

¹² Durkheim, s. 195.

kararı olarak yorumlar. Çağdaş dönemde olmasa da Antik Dönemde sıklıkla rastlanan bu tutum, toplumsal değerlerin öne çıkarıldığı birçok intiharı kapsamaktadır.¹³

İtalicus, Keltlerden söz ederken yaşlı bir adamın geçmişteki güçlü haline duyduğu büyük özlemi anlatır. Savaşçı gelenekten gelen yaşlı bir adam için yaşamak yalnızca acziyet içinde gördüğü haline daha fazla şahitlik etmesini sağlar, bu sebeple sözü edilen toplumlarda yaşlı intiharlarına sık rastlanmıştır.¹⁴ İtalicus'un aktardığı bilgidan hareketle toplum yapısındaki savaşçı ve mücadeleci geleneğin, onur ve cesaret kavramlarını özdeşleştirdiği düşünülebilir. Bu bağlamda cesaret gösterirken ölmek kişiyi toplum nezdinde onurlu hale getirirken, doğal sebeplerden ölen kimseler bu onurun kendilerine bahşedilmeyeceğinden korkarak yahut şan kazanma arzusuyla intihar etmişlerdir. Durkheim'ın özgeci intihar tanımına karşılık gelen yaşlılık intiharları, bir diğer ihtimalle bakıma muhtaç hale gelen kişilerin toplumsal ilerlemede toplum dışı bırakılmasının gelenekselleşmiş hali olarak görülebilir.

Özgeci intihar örneği gösteren bir diğer toplum da Hint toplumudur. Hellenlerin “çıplak bilge adamlar” olarak tasvir ettiği Hintli bilgelere birisi olan Kalanus, İskender'in hikayelerinde sıklıkla geçmektedir. Sphines olan ismini Hellenler arasında çağrıldığı Kalanus¹⁵ ile değiştirmiştir. Brahman Kalanus yaşlanıp hastalandığında, kendisi için bir çeşit cenaze töreni hazırlatmış, onu seyreden Makedon ordusunu selamladıktan sonra yakılan ateşe kendisini bırakarak intihar etmiştir. Plutarkhos bu olayın ayrıntılarında onu, ülkesinin bilge adamlarının yolundan giden biri olarak anlatmıştır.¹⁶ Arrianus bu olayı anlatırken Kalanus'un yaşlı bir adam olduğunu vurgulayarak yaşanan intiharın gelenekselliğini de ortaya koymuştur.¹⁷ Kalanus'un kendisini ateşe atması, garipsenen bir davranış olarak anılmayarak, yaşlı bir adamın bilgece intiharı olarak görülmüştür. Bu doğrultuda Hint bilginlerinin, alışlagelmiş geleneklerinin gereği olarak intihar etmesinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸

Sözü edilen örneklerde kişilerin intiharı bir seçim değil, geleneksel öğretinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum kültürünün bir neticesi olarak yaşlılık, dul ya da sahipsiz kalmak, bireylerin intiharı için belirlenen gerekçelerdendir. Burada zorunluluk hali

¹³ Durkheim, s. 212.

¹⁴ Sil. *Pun.* I. 225.

¹⁵ Genellikle Hintli bilgelere ön ad olarak kullanılan *Kálanov* kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Plutarkhos'un anlatımında kullanılan kelime Hellen dilindeki *καλέ* (ayırt edici, adil) ifadesinin Sanskritçeden türetilmiş halidir. Bkz. Plut. *De Alex. fort.* 65.

¹⁶ Plut. *De Alex. fort.* 69.

¹⁷ Arr. *Anab.* VII.3.1

¹⁸ Farklı anlatımlar için bkz. At. XI. 49; Diod. Sic. XVII. 107.

daha çok toplumsal baskı ve onursuzluk kaygısı ile açıklanabilir. Bencil intiharın zıttı olan özgeci intihar sınıflandırmasında, birey toplumsal baskının neticesinde bir buyruğu yerine getirerek intihara yönelir. Birey topluma karışmış ve onun değerlerini ortaya koymanın neticesinde hayatını sonlandırmış olur.¹⁹

Özgeci intiharların hepsi bir zorunluluğu kapsamaz, bu sebeple Durkheim zorunlu ve zorunlu olmayan intihar olarak bir ayrıma başvurur. Zorunlu olmayan özgeci intihar, toplumun değerlerini kişisel değerlerinin üstünde tutan ve bunu norm haline getirmiş kişilerde görülür. Antik toplumlarda basit görülebilecek aşağılamaların, eş kavgalarının, ya da hayal kırıklıklarının intihara yol açtığı ifade edilmiştir. Speusippos'un Diogenes'in sözüne alınarak intihar etmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.²⁰ Hellenlerde de sıklıkla umutsuz kaynaklı intiharlara rastlanmaktaydı. Yaşama değer vermemenin yüce görülmesi, onur ve şeref kavramlarının intiharla özdeşleştirilmesi gibi bazı toplumsal değerlerin tarihsel süreçte öne çıkması özgeci intiharın arka planını oluşturur. Burada zorunluluk fiilen gerçekleşmeye de kişilerin intiharı baskın bir seçenek olarak ele almasında toplumun öğretilerinin rolünü ortaya koyar.²¹

Kuralsız İntihar

Durkheim bu sınıflandırmada genel kanının aksine, toplumda yalnızca savaş ve kriz dönemlerinin değil, refah dönemlerinin de intiharın bir sebebi olabileceğini açıklamıştır. Kuralsız intihar sınıflandırması, toplumdaki herhangi bir düzen değişikliğinin bir sonucu olabilir. Toplumun düzenleyici rolünü yerine getirememesinden kaynaklanan kuralsızlık ortamı, bireyi aidiyet kuramayacağı bir noktaya taşır. Kuralların yahut dengelerin değişmesi neticesinde toplum üzerinde oluşan aidiyetsizlik ve düzensizlik intihar oranlarında artışa sebep olmaktadır. Olağan dönemlerde bireyler düzene uyum sağlamaya meyilli iken büyük bir savaş yahut beklenmeyen bir keyif dönemi düzendeki değişime adaptasyonu güçleştirir ve bu dönemler intiharın yaygınlaştığı gözlemlenmiştir. Durkheim Roma ve Hellen toplumunda da seçkin yurttaşlar ve halk sınıflarındaki temel inançların sarsılmasının neticesi olarak kuralsızlık intiharlarına örnekler vermiştir.²²

¹⁹ Durkheim, s. 212- 217.

²⁰ Laertios, Speusippos'un ölümünün ardından şu dizeleri aktarmıştır: “*Speusippos'un bu şekilde öldüğünü öğrenmeseydim, ...çünkü bu kadar küçük bir şey yüzünden umutsuzluğa kapılıp ölmezdi.*” Diog. Laert. IV. 1-3.

²¹ Durkheim, 219.

²² Durkheim, 263.

Yazgısal İntihar

Kuralsız intiharın zıttı olarak karşımıza çıkan bu tanımlama, hukuki ve sosyal düzenlemelerin baskıya dönüştüğü durumlarda kendini göstermektedir. Bireyin maddi ya da manevi dünyasında bir baskı ile yaşamasının, intiharın bir diğer sebebi olduğu vurgulanmıştır. Bu intihar sınıflandırması çağdaş toplumlardan ziyade, ilkel toplumların yaşantısının bir parçası olarak değerlendirildiği için eserde nispeten çok az değinilmiştir. Durkheim özellikle köle intiharlarını bu sınıflandırma altında incelemiştir.²³

Durkheim'in sınıflandırmaları, koşulsuz kabul gören tanımlamalar olmamakla birlikte intihar teorilerinin temeli olarak görülür. Durkheim'in evvelindeki çalışmalar yorumlama açısından daha kısır kalmaktadır, sonrasında ortaya konan tepkiler ile çeşitli intihar kuramlarının doğmasına sebep olmuştur.

Pescosolido'nun İntihar Teorisi

Pescosolido'nun intihar çalışmasının merkezinde Durkheim'in sosyal ve duygusal insan ilişkilerine vurgu yapmasına benzer şekilde, din olgusu yer almaktadır. Durkheim'da intihar toplumsal uyumsuzluğun neticesi olarak ele alınmıştır. Pescosolido bunu doğrulayarak toplumsal bağın, din üzerinden kurulmasının kişiyi hayata bağlamasına paralel bir düşünce geliştirmiştir. Pescosolido'ya göre dindarlık intihara yönelimi azaltmaktadır. Birey ne kadar kuvvetli dini bağlara sahipse intihar etme ihtimali o kadar düşüktür. Kişinin dini birlik içinde olması, kurallara bağlanması onu hayata da bağlayan önemli bir etkidir. Pescosolido'nun teorisinde bir inanç sistemine tabi olmanın bireyin kişisel dünyasından uzaklaşmasını ve dünyevi yaşama adaptasyonunu kolaylaştırdığı görüşü hakimdir.²⁴ Antik Dönemde Yahudilerin toplu intiharları ve Hristiyanların kendilerini bile isteye ölüme göndermekteki coşkusu esasında bu görüşün temelindeki dini bağlılığın boyutlarını gösteren zıt yönlü örneklerdir. Sözü edilen olaylarda bu etki bireyin yaşamasını sonlandırmasına varırken intiharı düşünen bir bireyin dini kaideler sebebiyle bu fikirden uzaklaşmasını da mümkün kılmaktadır. Bir diğer deyişle din, bireyin intihar kararında her iki anlamda da etki göstermeye muktedir bir bağlılık içermektedir.

²³ Durkheim, 284.

²⁴ Betül Çetintulum "Huyut, Dini Yönelim, İntihar ve İntihara Yönelik Tutumlar", Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikiyatri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2013, s. 29-30.

Halbwachs'ın İntihar Teorisi

Halbwachs'ın çalışmalarında ise, Durkheim'in görüşlerinin genel çerçevesine uyumlu ancak bazı ayrıntıların farklı ele alındığı görülür. Halbwachs söz konusu görüşleri kendi verileriyle yorumlama ihtiyacı duymuştur. Yorumlamalarının neticesinde intiharın temel sebebinin bireyin toplumdan uzaklaşması olduğu görüşü savunulur. Halbwachs'ın yorumuna göre, bireyler daha çok topluma uzak düştükleri bir olayın ardından intihara yönelmiştir, bu sebeple intiharın temel gerekçesi birey ve toplumdaki ayrışmada aranmalıdır.²⁵

Psikolojik İntihar Teorileri

Freud'un İntihar Teorisi

Sigmund Freud'un öncüsü olduğu psikoanalitik kuram, bireyin hayatında saldırganlık ve cinselliğinin bilinçaltı vasıtasıyla büyük bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadır. Freud, bireyi küçük yaşlardan itibaren ele alır ve karakterin ergenlik dönemine dek şekillendiği savı üzerine yoğunlaşmıştır. Bireyin bilinçaltı gelişimi, onun kişiliğinin anahtarı olarak görülür. Kişilik ise *id*, *ego* ve *süperego*dan oluşan katmanlı bir yapı olarak sunulmaktadır. *İd* bireyin içgüdüsel davranışlarının merkezidir, kişinin güdüsel olarak arzuları *id* ile ortaya çıkar. *İd*, bu bağlamda yaşam motivasyonunun merkezi olarak da görülebilir. *Ego*, toplumsal yapı ile içgüdülerin ortak paydada buluşturulmaya çalışıldığı kısımdır. *Ego*, bireyin toplum içinde var olma biçimini dengede tutmakta işlev sağlar, kişi için *id* ve *süperego* arasında köprü görevi üstlenir. *Süperego* ise, kavramların toplumsal gelenek ölçütünde anlam kazandığı ahlakçı yanımızı temsil eder. Böylelikle *süperego*, toplumsal öğretici aracılığıyla doğrunun ve yanlışın belirleyicisi olarak iç çatışmamızda rol alır.²⁶ Bu hususta iç çatışmamızı doğuran toplumla tanışmanın gerçekleştiği ilk kurumsal yapı olan aile, bireyin özerkliğindeki yönün de belirleyicisi olabilir. Konu kapsamında Hellen *polis*i ve Roma şehrinin de benzer bir rol üstlendiğini vurgulayabiliriz.

Freud *Yas ve Melankoli* başlıklı çalışmasında melankoliyi “*dış dünyaya ilginin yitirilmesi, kendini cezalandırmaya varan özeleştirinin yapılması ve öze saygının yitirilmesi*” hali olarak tanımlamaktadır. Yas ise, bireyin öz saygısını kaybetmesine yol açmaz, ancak diğer belirtileri melankoli ile ortaktır. Melankoli ve yas bir kaybın ardından kendisini gösterir.

²⁵Durkheim, s. XLII.

²⁶ Bkz. Sigmund Freud, *The Ego and the Id*, Hogart Press, London, 1923, s. 19- 53.
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.218607/page/n13/mode/2up> /19.07.22

Birey sevgi nesnesinin kaybı ile içe dönüş yaşar ve nesnenin gücü *egoyu* aşarak intihara sebebiyet verebilir.²⁷ Dışa vurulamayan hisler neticesinde *id*, *ego* ve *süperego* çatışmaya girer ve birey öfkesini muktedir olduğu şeye; kendisine yönlendirir.²⁸

Adler, Jung, Sullivan ve Zilboorg'un ortak kanaati Freud'un öğretisini de içine dahil ederek kişinin benlik duygusundaki kuvvetin intiharda büyük bir rolü olduğu yönündedir. Kişiler güçlü bir *egoya* sahip olduklarında bu onların yaşamla ilişkisini de kuvvetlendirir ancak eğer *ego* bir kırılma yaşarsa tamiri daha güçtür ve tahribat neticesinde intihar gerçekleşebilir. Aksi durumda ise kişinin benlik duygusu zayıftır ve alınan toplumsal dönütler olumlu olmadığında intihar gerçekleşebilir. Sözgelimi zayıf *egolu* birinin reddedilmesi, kişide narsistik bir yara açabileceği için reddediliş kendine dönük bir saldırganlık haline dönüşebilir.²⁹

Erich Fromm'un İntihar Teorisi

Erich Fromm, bireylerin sosyal güdüleriyle intihar arasında bir ilişki kurmuştur. Birey aşk, özgürlük, dayanışma yahut hırs, kıskançlık benzeri sosyal güdüleriyle yaşamını şekillendirir. Bu güdülenmede toplum tarafından yansıtılan dini yahut mitoloji, sanat, spor gibi ögeler kişinin hayatla bağının temelinde yer alabilir. Yaşamla ilişkisini sosyal güdülenmesi ile kuran birey, bu değerlerin kaybı ile intihara yönelebilir. Bu kurama göre birey, temel ihtiyaçlarını intihar için bir sebep haline getirmemiş biri olsa dahi aşk, yurtseverlik, sevilme arzusu gibi sosyal güdüler ile ölüme yönelir.³⁰

Menninger'in İntihar Teorisi

Psikiyatrist Menninger, bireyin öldürme güdüsünün özünde kendine dönük olduğunu savunmaktadır. Menninger'e göre öldürme, öldürülme ve ölme arzusu bireyde mevcuttur. İnsan ilkel yıkıcılığını farklı şekilde yansıtır. Bir katil de özünde kendisini öldürmeyi hedefler,

²⁷ Sigmund Freud, "Yas ve Melankoli", çev. R. Uslu & O. Berksun, *A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi* s. 4, Bkz. [608.pdf\(ankara.edu.tr\)/16.05.22](http://608.pdf(ankara.edu.tr)/16.05.22)

²⁸ Özge Yaren Yavuz, "Benlik Kurguları İntihar ve İntihara Yönelik Tutumlar", Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2003, s. 3.

²⁹ Sümer, s. 12.

³⁰ Necati Sümer, "Dinlerin İntihar Olgusuna Bakışı", Ankara Üniversitesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2015, s. 10; Erich Fromm, *The Anatomy of Human Destructiveness*, Holt, Rinehart and Winston Ltd. Publishing, New York, 1973, s. 266.

ancak bunu yapamadığı koşullarda maktul bir başkası olur. İntihar ise ilkel yıkıcılığın en üst seviyesidir, özünde yine bir cinayet olarak değerlendirilmelidir.³¹

İntihar, kişi için bedbaht yaşamdan kaçışın bir yoludur. Bu bedbahtlığın kaynağı utanç, hastalık yahut yoksulluk olabilir. Toplum bireyin hastalık, yoksulluk gibi görünür acılarına şahitlik ettiğinde intiharı yargılamamakla birlikte utanç, keder gibi içsel acılar neticesinde gerçekleşen intiharlar yargılanmaktadır. Oysa görünür yahut görünmez olsun, bireyin acısı, zihinsel dünyasının bir parçasıdır ve yaşamı travmatik bir hale getirir. Bu koşullar altında var olmanın gerçekliğe uyum gösteremeyen kişi, intihar yoluyla kendisini yok etmeye yönelmektedir.³²

Psikososyal kuram ise, sosyal öğretilerin kişiyi intihara götüren süreçteki rolünü tartışmaktadır. Bu kurama göre, birey intiharı sosyal yaşam içinde özümser. Çevresinde olay ya da kavram olarak sıklıkla intiharla karşılaşan kişi için intihar, daha mümkün hale gelebilmektedir.³³ Tez içerisinde ele alınan Roma’da intihar sayılarının yükselişe geçtiği İÖ 1.yüzyıl ve İS 1.yüzyıl aralığı intiharın soylular tarafından sıklıkla övülmesi yoluyla yaygınlaştığını göstermektedir. Daha yakın tarihlerde ise Goethe’nin Genç Werther’in Acıları isimli kitabının Avrupa’da intihar salgınına yol açtığı bilinmektedir.³⁴ Bu doğrultuda intiharın toplumsal etkileşim ile bireyin zihninde yer edindiğini söylemek bu çalışmanın sunduğu verilerle paralellik göstermektedir.

Felsefi İntihar Teorileri

Filozofların intihar yaklaşımları genellikle ontolojik ve etik çerçevede şekillenmiştir. Felsefi sistemlerde Yaratıcının varlığı, iradenin varlığı gibi temel soruların yanıtlarıyla bağlantılı olarak intiharın konumu değişmektedir. Filozofların birçoğu ölüm üzerine fikirler sunmuş, ancak intiharı doğrudan ele alma gereği hissetmemiştir. Bu sebeple filozofların intihara yaklaşımları yaşam ve ölüm doğrultusunda intiharı konumlandırışlarıyla anlamlandırılabilir.

³¹ Karl Menninger, *Man Against Himself*, New York, 1938, s. 50.

³² Menninger, s. 17.

³³ Yavuz, s. 20.

³⁴ Goethe’in eserinde yer alan kahramanın intiharı, kitabın yayınlanmasının ardından Avrupa’da yaşanan birçok intihar ile bağlantılı görülerek sosyolog David Phillips tarafından “Werther Etkisi” olarak kavramlaştırılmıştır. İtalya, Kopenhag vb. yerlerde kitabın yasaklanması bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Bkz. David P. Phillips, “The Influence of Suggestion on Suicide: Substantive and Theoretical Implications of the Werther Effect”, *American Sociological Review*, cilt 39, ss. 340- 364, New York, 1974.

Çalışma kapsamında İntihara farklı yaklaşımlar sergileyen Spinoza, Hume, Nietzsche, Camus örnekleriyle intihar tutumlarının temellendirmelerinin genel bir çerçevesi sunulmaktadır. Spinoza Hristiyan etiğine yakın şekilde intiharı hayvanın³⁵ tabiatı ile değerlendirmeye tabi tutmuştur. Hume ise Hristiyan etiğini yanlışlar ve insanın canı hususunda Yaraticısına karşı sorumluluk duyarak yaşaması gerekmediğini savunur. Nietzsche için intihar *übermensch*³⁶ çizgisinde ise kabul görürken, Camus intiharı yaşamın değer ölçütü olarak ele alır. Bu dört farklı görüş, intihardaki felsefi eğilimin ortaya konulduğu önemli temsillerdir.

Baruch Spinoza

Aydınlanmanın öncü filozoflarından birisi olan Spinoza intiharı varlık ve yokluk arasında yer edinen bir çelişki olarak görür. Bu düşünce çerçevesinde intihar, ancak aklın öncülüğünü kaybetmiş kişilerin alacağı bir karar olarak değerlendirilmektedir. İnsan doğası gereği bedenini korumayı hedeflemelidir, bu hedef ancak bir dış etken sonucu yön değiştirir. Filozof dış etmenlerin intihara yönlendirebileceği durumları Seneca'nın intiharı ile örnekler. Benzeri mecburiyet durumları dışındaki ölüm arzusunun insan doğası gereği mümkün olmadığını savunur.³⁷ Spinoza'nın felsefesinde kuvvetli bir yeri olan *conatus*³⁸ ilkesi

³⁵Arapça hayevân kökünden oluşturulan kelime canlılık, canlı olmak, yaşamak gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Bu sebeple hayvanın tabiatı ifadesi esasında canlılığın doğasını işaret etmektedir. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hayvan#1> /20.07.22

³⁶Nietzsche felsefesinin temel kavramlarından birisi olan *übermensch* (üstinsan) üstün insanı işaret etmektedir. Nietzsche, ortak bir öğreti neticesinde gelişmiş ahlakı takip eden bireyi sürünün bir parçası olarak tanımlamıştır. Kendi değerlerinin ve doğasının izinden gidemeyenler birey olarak değerlendirilmediği için yığın, sürü, halk gibi topluluk isimlendirmeleri yakıştırılmıştır. Nietzsche aynı zamanda sürü tanımlaması ile iyi insan, zayıf insan, kendi olamayan insan, bilge olmayan insan vb. özellikler atfettiği kişileri birey olarak görmeyerek topluluk adıyla anmaktadır. Üstinsan ise kendi doğasını takip eden, sürü ahlakını yıkacak cesarete ve güç istencine sahip olan “filozof” figürüdür. Bu düşünceden hareketle sürü ahlakından sıyrılan üstün insanı övmüş ve bunu başarmak için gerekli olan güç ve cesaret erdemini öne çıkarmıştır. Nietzsche düşüncesinde insan en cesur hayvandır, bu cesaret ile acımanın da üstesinden gelerek acımanın kuyusuna düşmeden gelecekte onun yolundan gideceklerle yol açmayı hedeflemektedir. Nietzsche felsefesinde bu çerçevede güç ve aciziyet esas mesele olarak ele alınır, iyilik ve kötülük ise ikincil planda tutulmaktadır. Darwin'in görüşlerine paralel olarak bir kişinin güçlü olup olmaması iyilik yahut kötülük erdemlerine sahip olmasından daha çok önemsenmektedir. Bu bağlamda Nietzsche'nin tahayyül ettiği *übermensch* gücü arzulayan ve bunun için mücadele eden dirençli bir kişidir. Güçlü olmanın nitelik ve erdem bakımından iyi olmaya galip geldiği bu anlayış Nietzsche'nin ahlaki sisteminin önemli bir parçasıdır. Bkz. İonna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, Yankı Yayınları, İstanbul, 1967, s. 12; 43; 100; 122; Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, Sis Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 142; 186; 197.

³⁷Nuriye Merkit, “Spinoza ve Nietzsche Felsefesinde Ölüm Sorunu”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 30, SS. 437- 450, s. 441; Spinoza, *Ethica*, Dost Kitabevi, Ankara, 2011, s. 214.

³⁸Filozof bu ilkeyle “varlığı koruma çabası” üzerinde durur. Bu bağlamda doğadaki her şey özünde bulunan çaba ile varoluşunu koruma gayreti içindedir. Bu sebeple intihar eylemi Spinoza'nın *conatus* ilkesiyle bütünüyle ters düşmektedir. Bkz: Utkan Atbakan, “Spinoza'da Modus ve Conatus Kavramları Bağlamında Sevinç ve Keder Sorunu”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 46.

bütünüyle intiharı reddetmektedir. Bu ilkeden hareketle kişi kendisini öldürmeye muktedir olmadığı gibi intihar etse dahi onu öldüren kendi iradesi değildir.

David Hume

Hume düşüncesinde intihar, kişiyi bağlarından kurtaran bir eylem olarak anılır. Hume, dinlerin oluşturduğu yersiz kaygıların akıl yoluyla aşıldığını öne sürmüştür. Dinler yahut mitler aracılığıyla birey söz konusu bağları kazanmaktadır. Bu bağlardan uzaklaşıldığında ise, intihar bir çözüm olarak sunulmaktadır. Hume'a göre insanları intihardan alıkoyan din ve mitlerin ona öğrettiği korkulardır. Hume bu durumu, “*İnsan tüm acılarının dineceğini bilse dahi ölümü göze alamaz, ...Yaratıcısını gücendirmemek için acınası varlığını yine de sürdürür.*” cümlesiyle ifade etmiştir. Hume, Yaratıcı ile insan ilişkisinin, insanı kendi yaşamı üzerindeki güçten yoksun bıraktığını düşünmektedir. Bu bağlamda bireyin intiharının Yaratıcısına, topluma yahut kendi görevine karşı bir ihanet olmadığını öne sürmüştür. Yaratıcı yahut topluma karşı sorumluluk altında yaşamı sürdürme gayretini hoş karşılamayan Hume, sıklıkla Antik Dönem filozoflarına atıf yaparak bu hususta duyulan korkuların onlardan güç alınması yoluyla aşılması gerektiğini vurgulamaktadır.³⁹

Friedrich Nietzsche

Yaşamı değerli gören Nietzsche, intihar olgusunu da yaşam fikri üzerinden ele almaktadır. Bu doğrultuda ölümü yüceltmelerine karşı, *Deccal: Hristiyanlığa Lanet* ve *Putların Alacakaranlığı* eserlerinde Hristiyanlığa yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur. İntihara yaklaşımı ise Stoacı ekole yakındır, bu noktada intihar değerli ve erdemli bir yaşamı sonlandırdığı takdirde onaylanabilir niteliktedir. Zira “yaşanmış” bir hayat sonlandırılabilir. Nietzsche'ye göre sürü ahlakından sıyrılmış kişilerin ölümü seçmesi, iradeleri ve güç istenci⁴⁰ çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Nietzsche, intiharı özgür bir seçim doğrultusunda gerçekleştiği takdirde onaylar. Üstün insan olmanın bir kaidesi özgür olmaktan,

³⁹ David Hume, *İntihar Üzerine ve Diğer Denemeler*, Biblos, Bursa, 2020, s. 7-9.

⁴⁰ Nietzsche felsefesinde güç istenci insanın karakteristiğinin anlaşılmasının önemli bir parçasıdır. Güç istenci insanın eylemlerinin özünde güç arzusu olduğunu belirtmek için kullanılan bir tanımlamadır. Nietzsche canlı olan her şeyde güç istencinin mevcut olduğunu öne sürmektedir. Bu düşünceden hareketle insanın hakikat, sağlık vb. isteklerinin merkezinde gücü istemek bulunmaktadır. Bkz. İonna Kuçuradi, *Nietzsche ve İnsan*, Yankı Yayınları, İstanbul, 1967, s. 40.

özgür olmanın kaidesi ise inandığı değerler uğruna insanları hatta kendini bile feda edebilmekten geçmektedir.⁴¹

Ona göre kaygıların esiri olmuş bir kişinin intiharı ile erdeminin neticesinde ölüme yönelen bir kişinin intiharı bir arada tutulamaz. Kaygı ya da çaresizlik kaynaklı intiharı yererken, bilinçle seçilen ölümün neşe taşıdığını ifade etmiştir. Ölüm özgür bir seçim olmadığında yalnızca aşağılık bir eylemdir, özgür bir seçimde ise erdemli bir adamın varoluşunu tamamlaması şeklinde algılanmıştır.⁴²

Albert Camus

Fransız yazar ve düşünür Albert Camus yukarıda sözünü ettiğimiz ünlü cümlesiyle intiharı doğrudan felsefenin merkezindeki bir sorun halinde ele almıştır. Durkheim'ın aksine intiharı bireysel düşünce ile ilişkisini öne çıkararak değerlendirmiştir. Felsefi olarak bu sorunun yanıtına ulaşılmadığında, yaşam yalnızca boş bir sahne olarak kalır. Camus intiharın başkaldırının bir neticesi olmadığını savunur. Ona göre intihar, başkaldırının mantıksal neticesi değil, tam aksine bir razı oluş içerdığı için son noktaya varmış bir kabullenmedir. Bu düşünce doğrultusunda başkaldırı, yaşama değerini teslim eden bir eylemdir.⁴³ Camus'nün düşüncesinde intihar hayata dahil olmanın bir parçası olarak görülür, bu sebeple başkaldırının zıttı olarak tanımlanmıştır. Bu düşünceye göre intihar hayata karşı verilen bir tepkidir ve intihar eden kişi tepki oluşturacak ölçüde hayata bağlılık göstermektedir.

⁴¹ Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakaranlığı*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020, s. 87.

⁴² Sümer, s. 15.

⁴³ Camus, s. 20- 23; 57- 59.

ANTİK DÜNYADA İNTİHARIN ALGILANIŞI VE TUTUM

Durkheim'ın sunduğu bu temel veriler Antik Dönem toplumlarında örnekleriyle ele alındığında, toplumun yapısıyla bağlantısı göze çarpmaktadır. Antik Dönemlerde din ve aşk gibi kadim meselelerin bireylerdeki yansımaları onları intihara götüren bir sürecin parçası olarak değerlendirilebilir.

Roma dünyasında intihar, Hellen geleneğinden farklı olarak daha sistemli kayıtlara sahiptir. Cato örneği simgeleşmiş olsa da adı bilinen pek çok şahsın intiharı kayıtlara geçmiştir. İÖ 5.- İS 11. yüzyıllar arasında üç yüz on dört tanınmış ismin intihar vakası saptanmıştır. Gerçekliği kesin olarak bilinmemekle birlikte, Minois'in aktardığı üzere bu sayı, 1300 yılından bugüne⁴⁴ Avrupa'daki tanınmış kişi ölümlerinden dahi çoktur.⁴⁵ Bu dikkate değer durum, Roma'nın baskın toplumsal değerlerinin bir sonucu olarak görülebilir. Özellikle askeri ve siyasi alanda yaşanan intiharlar kişisel sebeplerden ziyade "Romalı" öğretisinin bir sonucu olarak ahlaki bir seçimdir.⁴⁶

Hellen ve Roma'nın intiharı ele alış biçimi birçok konuda olduğu üzere Hellen medeniyeti temelinde şekillenmiştir. Roma'nın Hellas hakimiyeti itibarıyla Roma'da kuvvetlenen Hellen algısı Roma kimliğiyle bütünleşerek Hellen- Roma sentezinin intihar hususunda da ortaya konmasına sebep olmuştur. Bu noktada Hellen ve Roma'da başlıca benzerlik ve farklılıkların ele alınması konunun çerçevesini daha net biçimde ortaya koyacaktır.

Hellenler uzun süre intihar karşı keskin bir tutum göstermemiş, ağırlıklı olarak filozofların yaklaşımları ve toplumun seçkin kişilerinin davranışları belirleyici olmuştur. İntihar üzerinde yasaklayıcı net bir yaptırımın ve tutumun olmaması Hellen *polis* yapılanmaları arasında siyasi birliğin olmayışına dayandırılabilir. Bir başka deyişle şehir devletlerine ayrılmış olmaları sebebiyle birçok farklı devlet yapılanması ve buna paralel olarak toplumsal kültür söz konusudur. Roma toplumunda ise daha sistematik, tarihsel süreç içinde gidişatı belirgin bir intihar yaklaşımı gözlemlenir.

Roma dünyasında intihar Hellen felsefesi ve özellikle Stoa ekolünün Roma'da yaygınlaşma kuvveti ile kabul görmüştür. Ancak Romalılar bu kabule rağmen Romalı kimliği

⁴⁴ Minois'in eseri; orijinal ismiyle *Histoire Du Suicide: La Société Occidentale Face À La Mort Volontaire* ilk olarak 1995 yılında basılmıştır.

⁴⁵ Georges Minois, *İntiharın Tarihi- İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumunu*, çev. Nermin Acar, Dost Kitabevi, Ankara, 1995, s. 60.

⁴⁶ Michel Foucault, *Deliliğin Tarihi*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s. 528.

de ortaya konarak devletin maddi kuvvetini de korumak amacıyla intiharın ölçütlerini yasa ile belirgin hale getirmişlerdir. Hellen etkisinden önce Roma’da intiharın hoş karşılanmamıştır. Bu durum özünde Roma’nın devleti temele koyan yaklaşımını açığa çıkarır, Hellen felsefesi etkisiyle bir dönem intihar salgını olarak tanımlanabilecek ölçüde yaygınlaşan intihar eylemi ancak belirli bir toplumsal sınıfı kapsamaktadır. Roma’nın intihara karşı tutumunu devleti temele alan pragmatik yaklaşımla geliştirmesi Hristiyanlığın dinsel öğretiyi temele koyan tutumuna benzetilebilir. Bu doğrultuda Roma ve Hristiyanlık öğretisinin intihar hususunda ortak bir yerde birleştiği görülmektedir. Nitekim Hellen etkisiyle intihara karşı bir ölçüde nötr kalan Roma, Hristiyanlıkla barışması itibariyle ile Platon ve Aristoteles merkezli düşünsel dünya ile kuvvetli bir ilişki kurmuştur.

Antik Dönem eserlerinde aktarılanlar aracılığıyla oluşan intihar görüşleri Hristiyanlık ile daha net bir yoruma ulaşmıştır. Bu noktada Aziz Augustinus’un görüşleri oldukça değerlidir. Cato’nun cesaret örneği olarak anlatılan hikayesini övgüye değer bulmayarak, bu intiharın ruhun yüceliğinin bir göstergesi olmadığını açıkça ifade eden ilk filozof Aziz Augustinus’tur.⁴⁷ Kendisini takiben Thomas Aquinas da benzer bir görüşü üç temellendirme ile savunmuştu. Bu temellendirmelerin ilki intiharın kişinin öz sevgisine aykırı olması, ikincisi intiharın topluma verdiği zarar, üçüncüsü ise kişinin yaratıcısına karşı görevini ihlal etmesidir.⁴⁸ İntihar kavramı üzerine değerlendirmeler, Hristiyanlığın içindeki parçalanmalardan birisi olmamıştır. Birçok konuda daha farklı fikirlere sahip olsalar da Protestan reformcular da intihar eylemi hakkında benzer görüşlere sahipti. İntihar doğrudan değerlendirilmese de *On Emir* yasalarına aykırı bulunmuş, maktul kendisi dahi olsa ölüme sebep olan kişinin yaptığı suç olarak tanımlanmıştır. Söz konusu tutum çoğunlukla Hristiyan dünyasındaki ortak kanaati ifade ediyor olup, tartışmalar intihar eyleminin Tanrı’nın hangi buyruğuna ya da buyruklarına karşı işlenmiş bir suç olduğu çerçevesinde kalmıştır.⁴⁹

Bu bağlantı, esasında *Yeni Ahit*’de doğrudan bulunmaz, Kilisenin gücü ile yorumlanarak aktarılmıştır. Tek yaratıcı inancını benimseyen kişiler tarafından, kişinin intiharının hoş görülmemesi temellendirilebilir bir düşüncedir. İlahi dinlerde kişinin bedeni ve hayatı sadece kendisine ait değildir. Bu sebeple, zarar verilen beden ve sonlandırılan hayat

⁴⁷ August. *De civ. D.* I. 22.

⁴⁸ Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, 2a2ae, soru 64, madde 5. Bkz. newadvent.org (25.05.22)

⁴⁹ Abdülbaki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Hüsrev Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s. 759.

asında Yaraticının emanetine bir ihanet olarak kabul edilir. Bu genel kabul reformcularla birlikte, İngiliz Püritenlerinde de görülmekteydi.

Etimolojik Köken

İntihar, doğası gereği olumlu karşılanmamış bir olgudur. Kelimenin kavramsal karşılığıyla birlikte ele aldığımızda toplumlarda yaklaşımın ölçütleri görülebilir. Türkçede kullanılan Arapça kökenli intihar (الإنتحار) kavramı nahr kökünden türetilmiştir, nahr hayvan anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda hayvanı boğazını keserek öldürmek olarak ifade edilir. Boğazın kesilmesi özellikle kurban geleneğini andıran bir çağrışım yapar. Bu anlamda intiharın Arap toplumunda insani olmayan bir eylem olarak anıldığı düşünülebilir, aynı zamanda hayvan kelimesi de anlamı itibariyle canlı demektir. İntihar ifadesinin geçtiği en eski yazılı kaynak 17. yüzyıla tarihlenmektedir.⁵⁰ Türkçe sözlükte ise intihar kelimesi bir kimsenin toplumsal ve ruhsal nedenlerin etkisi ile kendi hayatına son vermesi olarak tanımlanmıştır.⁵¹ Bu tanımlama intiharın bir sürecin sonucu olarak ele alındığını ve sebebin kişisel yahut sosyal olabileceğinin kabul gördüğünü açıkça göstermektedir. Bu bağlamda intiharın dil itibariyle tanımlanma biçimi toplumun intihara yönelik algısının ortaya konmasında oldukça önemlidir.

Hellen dilinde *autophonos*⁵², *autophonia*, *autothanatos* gibi ortak çağrışımlı sözcükler kendi eliyle öldüren anlamında kullanılır. *Autophonos* sözcüğü, yahut başka herhangi bir ifade doğrudan günümüzdeki anlamıyla intihara karşılık gelmemektedir. Hellenler için intihar daha çok katil-maktul ilişkisi içerisinde ele alınır. Öldüren ve öldürülen kişiye ithafen bir birliktelik oluşturulur. Hellenlerde intihara muadil olarak kullanılan *authentēs* kavramının karşılığı kişinin kendisini öldürmesi değildir; kişinin kendisinin katili olmasıdır. Bu sebeple sözünü ettiğimiz kelimelerin “*kendi kanından birini öldüren*” anlamında da kullanımına rastlanabilmektedir.⁵³

⁵⁰ Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/intihar> /20.07.22

⁵¹ Bkz. <https://sozluk.gov.tr/> /20.07.22

⁵² Homeros anlatısında bu kelime Polyphontes’in babasının ismi olarak yer almaktadır. *Autophonos*’un bir kişinin ismi olması sebebiyle, *Autophonos*’un kendisini öldürdüğü ve bu bağdaştırma ile *autophonos* kavramının doğduğu düşünülebilir. Lakin *Autophonos*’un intihar ile etimolojik bir bağlantısı olup olmadığına dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Bkz: Hom. *İl.* 4. 349.

⁵³ Hooff, s. 137.

Latin dünyasında ise ihtimalle Hellen kökenli kelimelerin yerine yeni bir Latince kelimeye ihtiyaç duyulmamıştır. Bu konuda farklı tartışmalar olup genel kanaat kelime kökeninin en erken 17. yüzyıla dayandırılmasıdır. İntihar eyleminin 17.yüzyıla dek kavramlaşmamış olması intiharın Eskibati kültüründe yerleşmiş bir etkinliğinin olmamasına bağlanmaktadır. Zira intiharı günümüz anlamıyla tanımlayan Latince kökenli *suicidium* Fransızca’da 18. yüzyıl tarihli bir kullanıma sahiptir.⁵⁴ Roma üzerine intihar çalışmaları yapan *Grise*, Latinler arasında rastlanılan intiharların sayıca çok olmasına rağmen doğrudan kendini öldürmeye karşılık gelen bir Latince kelime bulunmamasını şaşkınlıkla karşılamaktadır.⁵⁵ Romalıların böyle bir kelimeye gereksinim duymaması özünde intiharı kavram olarak iradeyle almaya yönelik tutumlarıdır. Roma dünyasında intihara karşılık gelen ifadeler ağırlıkla ölümün önüne “kendi” vurgusunun eklenmesiyle oluşturulmuştur.⁵⁶ Bu noktada kişinin ölümündeki hakimiyetinin de vurgulandığı düşünülebilir. Böylelikle iradenin her an korunduğu bir anlayış ortaya çıkmaktadır. Ölümün içinde dahi sözel olarak yer bulur; kişinin kendisini öldürmesi ancak iradesi ile kuvvetlendiğinde Romalı ölçütlerini karşılar. Romalılar için kişinin kendisini öldürmesi hem eril bir irade hem de bir kudret gösterisinin parçası olarak tanımlanmıştır.

Roma’da intihar kavramının acizlik içeren hissinden arındırılmasına yönelik bir kullanım söz konusudur. Romalılar kendini bir acizlik içinde intihar ederken değil, ancak gönüllü olarak ölümü karşılarken tahayyül edebilmektedir. Kullanılan kelimeler de çoğunlukla buna yönelik etimolojik kökenlere dayanmaktadır. Latinler arasında intihar Hellence kökenli kaderini özgürce tayin etmek (*eleutheros potmos*), gönüllü ölüm⁵⁷ (*hekousios*), varoluşu terk etmek (*apistamai tou biou*) vb. ifadelerle geleneksel Romalı iradesinin yüceltilme alışkanlığına uygun biçimde kullanılmıştır.⁵⁸ Bununla birlikte ötenazi kelimesi de Hellence kökenli olup, *ευθανασία* (*euthanasía*) mutlu ölüm anlamına

⁵⁴ Desfontaines’in *Observations Sur Les Écrits Modernes* eserinde “suicidium” ifadesini günümüzdeki intihar tanımına yakın anlamıyla kullanması sebebiyle bu şekilde aktarılır. Bkz. [Observations sur les écrits modernes - Desfontaines - Google Kitaplar](#) /20.07.22 Hellen ve Latin geleneği içerisinde daha eski tarihli kavramlar kullanılmış ancak intiharı kendini öldürmeyi karşılayan bir kavram olarak tanımlamaktan ziyade sözü edilen *authentés* örneğinde olduğu üzere intihara karşı yaklaşımların eylemin kendisiyle sınırlandırıldığı, bir kavram olarak ele alınmadığı görülmektedir.

⁵⁵ Hooff, s. 137- 138.

⁵⁶ Hooff, s. 140.

⁵⁷ Çalışma kapsamında Sokrates ve İsa Peygamber örneğinde görüldüğü üzere doğrudan bir intihar eylemi olmayıp, ölüme karşı koymamak suretiyle hayata veda edenler gönüllü ölüm tanımlaması üzerinden ele alınmıştır.

⁵⁸ Hooff, s. 140.

gelmektedir.⁵⁹ *Euthanasia*'nın mutlu ölüm anlamını taşıması, Hellen felsefesinde erdemlere verilen değer ile birlikte düşünüldüğünde, kişinin erdemli ve iyi bir yaşam sürdükten sonra, kendi arzusuyla ölmesinin mutlu bir son olarak değerlendirildiği kanaatine varılabilir.

Hellen Dünyasında İntihar Algısı

Ölüm ve ötesinin anlamlandırılması, toplumların değerler manzumesinin bir parçası haline gelmiştir. Hellen toplumunda da ölüme yaklaşımı anlamak adına edebi eserler ve kültürel değerlerin biçimi kaynak olarak ele alınabilir. Hesiodos'un eserinde aktardığı üzere, insanların ölüm öncesinde sürdüğü keyifli yaşam Prometheus'un ateşi çalarak lanetlenmesiyle son bulmuş, insanlık ölümün karanlığında kalmıştır.⁶⁰ Bu anlatımdan yola çıkacak olursak, ünlü Hellen ozanının bu sözleri bizlere ölümün, Hellen dünyasında bir ferahlığın değil, bir azabın simgesi olarak görüldüğünü ifade edebilir.⁶¹

Toplumların kavramlara verdiği karşılık, içerisinde yaşayan ve evrilen değerler olarak yıllar boyu farklı haller almıştır. Hristiyanlığın baskın gelmesinden evvel, ölüm Hellen toplumunda uzun yıllar umutsuzluk anları dışında iyi anılmamıştır. Bu sebeple, Hellen kültürü ile *İncil*'in ölüme yaklaşımını müstesna örnekler dışında taban tabana zıtlık içinde görebiliriz. Özellikle Hellen mitolojisinin trajik gidişatında konumlandığı yeri de göz önüne alacak olursak, ağırlıklı olarak bir trajedide kendini göstermiştir. Ölümü (*Hades*) mitolojik metinlerde ıssız ve ürkütücü temsil etmeleriyle paralel olarak intihara Hellen dünyasında köklü bir yaklaşım yoktur. Ölüm üzerine geniş bir Hellen literatürü olsa da intihar yahut ötenazi, Hellen kültüründe kendisine köklü bir yer edinebilmiş değildir. Bu bağlamda intihar kavramının Antik Dönem Hellen yahut Roma dünyasında doğrudan bir karşılığının bulunmaması dikkate değerdir.⁶² İntiharın değil, ötenazinin karşılığının olmasını ağırlıklı olarak kişinin bedbaht durumda hastalıktan kurtulmak adına bu yolu tercih etmesiyle ilişkilendirmek mümkündür. Zira antik toplumlarda kişinin dirayetini kaybetmesi, hastalık yahut yaşlılık ile olsun ölüm ile özdeşleşmekteydi. Hellen toplumunda da yaşlılık ve ölüm ayrılmaz bir ikili olarak görülmekteydi.⁶³

⁵⁹ John Cooper, "Greek Philosophers On Euthanasia and Suicide", editör Baruch Brody, *Suicide and Euthanasia*, Kluwer Academic Publishers, 1989, s. 10; Cicero'nun kullanımında asil ölüm çevirisi uygun görülmüştür. Bkz. Henry George Liddell. Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1940.

⁶⁰ Bkz. Hes. *Theog.*

⁶¹ Kızıl, s. 33.

⁶² Cooper, s. 10.

⁶³ Şahin, s. 143.

Theophrastos'un öğrencilerinden olan Metrokles, sağlıksız bünyesi sebebiyle sıklıkla egzersiz yapmasıyla bilinmektedir. Bir gün egzersiz sırasında yellenmesi üzerine kendisini aç bırakarak öldürmeyi denemiş, durumu öğrenerek ona yardıma gelen Kinik Krates tarafından kötü bir şey yapmadığına ikna edilmiştir. Bu olaydan sonra onun öğrencilerinden birisi olmuştur. Saçmalıktan ibaret olduğunu düşünerek kendi eserlerini yakmış, yaşlılığında kendisini boğarak öldürmüştür.⁶⁴ Bu uygulamaya bir diğer örnek Demokritos idi. İÖ 460-380 arasında yaşadığı düşünülen filozof, Sokrates öncesi felsefenin ekollerinden birisidir. Leukippos ile birlikte geliştirdiği atomcu felsefe ile tanınır. Pythagorasçılara benzetilmiştir. Hermippos'un anlatısına göre Thesmophoria şenliklerinde öleceğini düşünen kız kardeşinden sıcak ekmek istemiş ve bu ekmekleri burnuna bastırarak üç gün boyunca hayatta kalmış, üçüncü gün sonunda yüz dokuz yaşında acısız bir ölümle hayata gözlerini yummuştur.⁶⁵ Daha önce çalışmada sözü edilen Speusippos'un⁶⁶ intiharı da bu sebebi geçerli kılan örneklerden birisidir. Platon'un öğrencisi olan Speusippos karakter olarak fevri ve hazlarına düşkün birisi olarak tanınmaktaydı. Bir gün Akademia'da gezerken Diogenes'i görerek esenlikler dilemiş, ancak Diogenes *"Bu halinle yaşamaya katlandığın için ben sana aynı şeyi söyleyemeyeceğim"* diyerek karşılık verince ümitsiz yaşlı bir adam olarak hayatına son vermiştir.⁶⁷

Dilin toplum kültürünü yansıtan yönünü ele alırsak bireyin intiharının Hellencede tanımlanmamış olması, Hellen dünyasında bu eylemin kabul edilmediğine dair bir izlenim verir. Bu kültürel yaklaşıma rağmen Hellen tarihi tanınmış isimler dahil birçok intihar vakası ile sarsıcı bir gizem taşımaktadır. Toplumdaki her sınıfı ortaya koyan günümüze ulaşmış bir bilgi mevcut olmasa dahi toplumca tanınmış ve sosyal statüsü yüksek insanların intihar örneklerinden faydalanarak Hellen toplumunun intihar kimliğinin çerçevesi ortaya konabilir.

Ünlü Hellen filozofu Empedokles bu gizemin başat simgelerinden birisidir. Hellen filozof ihtimalle Akragaslı olup, seçkin bir aileden gelmektedir. Pythagoras yahut Parmenides'in öğrencilerinden birisi olduğu sanılmaktadır. Çağdaşları ve ardılları tarafından övgüyle anılmış, Aristoteles "Sofist" isimli eserinde hitabeti onun bulduğunu söylemiştir. Hekimlikteki yetkinliği kimi zaman onun büyücü olarak anılmasına, kimi zaman da "bilici" gibi ulvi sıfatlar yüklenmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda bir şair olduğu ve şiirlerinde

⁶⁴ Diog. Laert. VI. 94-95.

⁶⁵ Diog. Laert. IX. 8. 38; 43.

⁶⁶ Speusippos'un ölümünde Diogenes'in sözüyle umutsuzluğa düşmesinin etkisi dikkate alınmakla birlikte Laertios'un onun yaşlılığını vurgulaması intiharını bu kapsamda değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

⁶⁷ Minois, s.57; Diog. Laert. IV. 1-3.

kendisini ölümsüz bir tanrı olarak tanımladığı anlatılmaktadır. Ölümü hakkındaki çeşitli anlatılardan birisi onun gökyüzünde bir ışık olarak yok olduğunu iddia ederken bir diğer anlatıya göre çağdaşları tarafından kutsal sıfatına layık görülen Empedokles, kutsiyetini kanıtlamak amacıyla ateşe atlayarak intihar etmiştir.⁶⁸ Empedokles radikal bulunabilecek davranışlarıyla çağdaşları arasında sıklıkla kutsal biri olarak ele alınmıştır. Empedokles'in *"Selam! Ben sizin aranızda artık ölümlü olarak değil, ölümsüz bir tanrı olarak bulunuyorum."*⁶⁹ sözlerinden hareketle onun da kendini kutsal bir varlık olarak gördüğü düşünülebilir. Günümüzde ihtimalle yalnızca grandiyöz hezeyan⁷⁰ olarak tanımlanabilecek bu davranış biçimi Antik Hellen toplumunda kutsiyet ilanı amacıyla gerçekleşen bir intiharla neticelenmiştir. Hellen toplumunda bilgeliğe olan bağlılık ve bilgeliğin akıldan ziyade tanrısal değerler ile eşleşmesi sebebiyle Empedokles'in intiharı yalnızca onun varlığının gizemli bir sonu olarak ününün bir parçası haline gelmiştir.

Tanınmış örneklerden bir diğeri olan Sparta hükümdarı olan Kleomenes (İÖ 540- 490) politik oyunları ve trajik ölümüyle tanınmaktadır. Heredotos'un aktardığı tarih doğrultusunda İÖ 519 yılında hükümdar olduğu düşünülmektedir. Atina'da Hippias'ın hakimiyetinin sonlanması ve Hellen demokrasisinin babası olarak bilinen Cleisthenes'in hükümdar olması sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Atina'ya olan bu müdahale esasında Sparta'nın tiranlara karşı olan mücadelesinin bir parçasıydı. Kleomenes kendini medizme (Pers hayranlığı) karşı büyük bir mücadeleye adanmıştı. İÖ 493 yılında Persler'in Hellas'ı işgal etmesiyle şehir devletlerinin birçoğu teslim olmuştur. Kleomenes, İÖ 491 yılında teslim olan devletlerden Aegina'daki Pers işbirlikçilerini yakalamaya başlamış ancak halk tarafından desteklenmemiştir. Yaşanan olaylar sırasında politik rakibi Spartalı Demaratos tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Kleomenes Demaratos'un bu hamlesine karşılık ona bir komplo kurmuştur. Sparta'da Demaratos'un hakimiyeti yerine Demaratos ile aralarında husumet bulunan Leotychidas'u başa getirmek için Delphi kahinine rüşvet vermiş, kahinin söylemleri neticesinde Demaratos görevden alınmıştır. Bu komplonun ortaya çıkmasıyla Sparta'dan Teselya'ya kaçmıştır. Oradan Arcedia'ya geçmiş ve burada taraftarlarını Sparta'ya saldırmaya yönlendirmiştir. Spartalılar sonraki süreçte onun deli olduğunu düşünmüş, onun

⁶⁸ Diog. Laert. VIII. 51; 54; 57; 60; 66; 69- 71.

⁶⁹ Diog. Laert. VIII. 62; 66.

⁷⁰ Bir paranoya çeşidi olan bu durum kişinin kendini keşfedilmesi, fark edilmesi gereken nitelikte biri olarak görmesidir. Kendine dinsel, mitsel yahut biyolojik vb. özellikler atfederek kendini diğer insanlardan üstün görme durumu olarak tanımlanmaktadır. Bkz. www.psikolojisozlugu.com (26.05.22)

yapabileceklerinden korkmuş ve onu hükümdar olarak geri çağırmışlardı. Aktarıldığı üzere Kleomenes sürgün süreci itibariyle aklını kaybetmiş, kendini şaraba vermişti. Sparta'ya döndükten sonra bu durum aleni şekilde görülür hale gelmiştir. Heredotos, karşısına çıkan Spartalıların yüzüne asasıyla vurduğunu aktarmıştır. Bu durum neticesinde aile üyeleri tarafından hapis edilmiştir. Bu hapis sırasında görevliyi tehdit yoluyla bir hançer getirmeye etmiş, kendine hançerle vahşi bir biçimde yaralayarak intihar etmiştir.⁷¹

Kleomenes'in trajik intiharının sebebi Hellenler arasında Delphi kahinesine rüşvet vermesi olarak görülürken, Atinalılar tarafından yaptığı işgaller ve kutsal mabetlere yaptığı saygısızlıkların bir neticesi olarak yorumlanmıştır. Argoslular da benzer bir ilahi cezalandırma düşüncesine sahiptirler. Kleomenes'in ilahi olarak cezalandırıldığı görüşüne karşı Spartalılar arasında Kleomenes'in İskitler sebebiyle güçlü bir şarap içicisi haline gelmesinin onun delirmesi ve ölümüne sebep olduğu düşünülmüştür. Bu görüş politik açıdan Sparta hükümdarının ilahi bir cezalandırmaya uğradığı fikrini reddetmenin bir yolu olarak görülebilir. Olayların aktarıcısı Heredotos bu trajik sonu, Demaratos'a düzenlediği komplo sebebiyle cezalandırılması olarak açıklamaktadır. İntihar yoluyla ölmenin Antik Dönem toplumları tarafından büyük bir felaket olarak anılması ve ilahi bir ceza olarak yorumlanması Hellas'ta intihar yaklaşımlarını anlamak adına dikkate değerdir. Kleomenes'in intiharının ardından onu hapseden üvey kardeşinin hakimiyeti ele alması ve Kleomenes'in kızı Gorgo ile evlenmesi yaşanan intiharın politik bir oyun olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.⁷²

Hellen intiharının simgeleşmiş isimlerinden birisi olan şair Sappho Hellen, Roma ve Doğu Roma toplumunda yüzyıllara yayılan bir övgü seliyle anılmıştır. Şiiri aracılığıyla aşkını ifade edişi Hellenler tarafından onun kutsal ozanlar arasına dahil edilmesini sağlamıştır. Gençlik çağlarında dahi toplum tarafından iffetsizlikle anılmış, kadınlara olan ilgisi sebebiyle nahoş görülmüştür. Genç Phaon'a aşık olmuş, bir süre bu aşka karşılık bulmuşsa da sonrasında yalnız kalarak platonik bir aşık haline gelmiştir. Aşkının kalbini kazanabilmek için tapınaklarda yakarmışsa da çaresini bulamamış, aşık olduğu Phaon'un aşkına karşılık vermeyi ihmal etmesi neticesinde kendini Leukas'ta⁷³ Leukas kayasından aşağı atmıştır. Sappho'nun şiir ve aşktan oluşan ruhu, dramatik aşk intiharının yanı sıra devrinin şartlarına rağmen bir kadın olarak övgüye layık görülen ozanlar arasında yer alması ve bir ilham perisi olarak

⁷¹ Hdt. VI. 74-84; Paus. III. 4.1-6.

⁷² Hdt. VI. 75-84.

⁷³ Günümüzde Yunanistan'da bulunan bir ada.

anılmasını sağlamıştır.⁷⁴ Sappho’da toplum tarafından ötekileştirilmiş bir kadın figürü görülmektedir. Ovidius Sappho’yu anlatırken erkeklerin arasında bir kadın olarak söz eder ve onun iffetsizliğinin halk tarafından bilindiğini vurgular.⁷⁵ Hellen toplumunda konuşma ve yazma eğitimi kadınlar ve erkekler için ayrı idi. Kadınlar için ev yaşamında ihtiyacı karşılayacak ölçüde okuma-yazma bilgisi yeterli görülmekteydi. İstisnai örnekler dışında Hellen kadınları *oikosun*⁷⁶ fiziksel ve manevi sınırları içerisinde yaşam sürmekteydi. Bu bağlamda kadın ve erkeğin felsefi tanımlanmaları da gelişmiş, erkek akli temsil ederken kadın doğurgan ve doyurucu bir doğa temsili içinde ele alınmıştır.⁷⁷ Sappho sözü edilen Hellen kadın figürünün dışında, toplum değerlerine bütünüyle zıt görünmektedir. Sappho’nun öne çıkan bir diğer özelliği günümüzde eşcinsel yahut biseksüel olarak tanımlanan cinsel kimliğidir. Hellen toplumunda kadın eşcinselliğine bir örnek sunan Sappho, günümüzde sapık ve lezbiyen kelimelerinin de ismen kaynağı kabul edilmektedir.⁷⁸ Sappho’nun intiharının toplumsal sebeplere dayandığına dair bir kaynak bulunmamakla birlikte toplumun öngördüğü kadın figürünün bütünüyle dışında bulunmasının aradığı duygusal karşılığı bulamamasında paydası olduğu düşünülebilir.

Antik Dönemde Leukas Kayalıkları’ndan atlamak ümitsiz aşıklar arasında bir gelenek haline gelmiştir. Bu kayalıklarda intihar eden ilk kişinin Phobos isimli bir soylu olduğu bilinmektedir.⁷⁹ Örneğin Lygdamis’in kızı kraliçe Artemisia, Dardanus isimli bir gence aşık olmuş ancak aşkına karşılık göremediğinde kendisini sözü edilen kayalıklardan aşağı atmıştır. Bu intiharın kahinlerin yönlendirmesi ile gerçekleştiği aktarılmış ve romantik bir gelenek olarak tanımlanmıştır.⁸⁰ Dramatik aşk intiharının bir diğer ünlü örneği de Timagoras ve Meles’in intiharıdır. Timagoras Atinalı Meles’e aşık olur ve ona aşkını ispatlamak arzusu duyar. Meles bunun üzerine aşığından aşkını kanıtlaması için kendisini kayalıklardan aşağı atmasını söylemiştir. Timagoras kendini kayalıklardan aşağı bırakarak intihar ettiğinde ise

⁷⁴ Hdt. II. 135; Hom. *Od.* II. 13; Ov. *Am.* II. 18. Ov. *Her.* 15.4.

⁷⁵ Ov. *Her.* 15.4.

⁷⁶ Hellen kültüründeki sosyal yapının temelidir. Kökeni itibariyle oikos “ev” anlamına gelir lakin anlam bakımından mimari manadaki evin ötesini tanımlar. Aileyi, evi, araziye ve buraya bağlı kişileri de içine alan bir sosyal yapıdır. Bkz. Ahmet Gözlü, “Antik Yunan’da Polis Öncesi Bir Sosyo-Ekonomik Formasyon: Oikos”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 60, Haziran 2018, SS 269- 279, s. 269.

⁷⁷ Hatice Palaz Erdemir, *Eskiçağda Cinsiyet ve Kadın*, Serencam Yayınları, Gaziantep, 2018, s. 65; 69.

⁷⁸ Sappho’nun isminden türeyen “Sapphic” ve Lesboslu (Midilli Adası) olması sebebiyle kadın eşcinselliğinin bu kelimedenden türetilerek tanımlanmasına atıf yapılmıştır. Aristophanes’in eserinde lezbiyen (λεσβία) olarak yer almaktadır. Bkz. Ar. *Vesp.* 1346; Judith Hallet, “Sappho and Her Social Context: Sense and Sensuality”, *The University of Chicago Journal of Women in Culture and Society*, sayı 4, SS. 447- 464, 1979, s. 451.

⁷⁹ Plut. *De mul. vir.* 18.

⁸⁰ Hdt. VII. 99.

Meles büyük pişmanlık içinde onun ardından atlayarak hayatına son vermiştir. Timagoras'ın ölümü üzerine sunaklar inşa edilmiş, Anteros'un⁸¹ intikamcı ruhuna tapınılmıştır.⁸² Antik kaynaklardan hareketle kayalıkların intiharda bir simge haline geldiği ve toplum tarafından olağan görüldüğü düşünülebilir. Hellenistik aşk dramasının bir parçası olan intihar aynı zamanda sevgiliden alınan bir intikam ve kendi efsanesini doğurmanın bir adımı olarak da görülebilir. İntihar, kişi ile ardında bıraktığı toplum arasında yaşanan çatışmanın göstergesidir. Bu çatışmanın tarafları bazen iki sevgili, bazen bilge ve taraftarları, bazen ise hükümdar ve halkı olmuştur. Her durumda intihar eden birey kendi varlığını intiharı aracılığıyla hissettirir, Hellenistik tutumla ifade edilirse kişi böylelikle kendi mitosunu yaratır.

Sappho ve birçokları Hellas'ın intihar tarihinin ünlü simgeleri arasında yer almaktadır. Sözü edilen intihar vakaları toplumla bütünleşmiş insanlardan ziyade sosyal statüleri yüksek, nispeten uç noktalarda bir hayat seyrine sahip olan, toplumca yüceltilme yahut aşağılanma yoluyla ayrıştırılan kişiler arasında görülmektedir. Bahsi geçen kişilerin yaşamlarıyla birlikte intiharları aracılığıyla da toplumda iz bıraktıkları söylenebilir. İntiharları bir yönüyle efsanevi bir hal aldığından kültürel temelde hatırı sayılır bir yer teşkil etmiştir. Bu sebeple Hellen kültürünün intihara bakışını bize doğrudan anlatan kaynakların azlığına rağmen toplumda intiharın yer ediniş biçimi sebebiyle kabul gören bir ölüm biçimi olduğu da savunulabilir. İntiharın sosyal statü sahibi kişiler tarafından gerçekleşen bir eylem olması sebebiyle Hellen toplumunun intihara yaklaşımında bir ikilik mevcuttur. Toplumun uç noktalarında yer alan kişilerde, felsefi, politik yahut dramatik intihar örnekleri görülmektedir. İntihar konusunda var olan ikilik, Hellen kültüründe hukuk ve felsefi birliğin olmaması sebebiyle, konunun ele alınma biçiminin farklılık göstermesi olarak anlaşılabilir. *Polis*lerin hukuki kuralları gibi felsefe okullarının da tutumları arasında zıtlıklar mevcuttur.⁸³

Hellen intihar kimliğinin geniş bir yelpazede ele alınması için gerekli bir diğer unsur da Hellen mitolojisinde yer alan tanrısal figürlerin arka planıdır. Kral Midas'ın ölümüyle ilgili çeşitli anlatıların birinde Apollon ve Pan arasındaki mücadelede Pan'ı desteklediğini açıkça belli etmesi sebebiyle Apollon tarafından kulaklarının eşek kulaklarına çevrildiği

⁸¹ Eros'a karşılık olarak anılan tanrısal varlık. Sıklıkla erkekler arasındaki aşkı tanımlarken kullanılmıştır. Bir diğer anlamında ise sözü edilen örnekteki kullanımına uygun olarak Eros'un karşıtı kabul edilir. Duygusuzluğu yahut karşılıksız aşkın intikamını temsil etmektedir. Bkz. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 111.

⁸² Paus. I. 30.

⁸³ Sözü edilen zıtlıklara Hellen ve Roma Felsefe Geleneklerinde İntihar başlığı altında değinilmiştir. Bkz. Minois, s. 57.

anlatılmaktadır. Midas'ın sırrının ortaya çıkmasının ardından boğa kanı içerek intihar etmesi aktarılmıştır.⁸⁴ Benzer olarak Hellen mitolojisinde aşk, utanç gibi sebeplere dayandırılan birçok intihar anlatısı mevcuttur. Felsefe, mitoloji ve tragedya aracılığıyla aktarılan örnekler, Hellen medeniyetinin hudutlarını aşan kültürel yayılma kuvveti sayesinde Roma'nın intihar algısında zemin oluşturmuştur.

Antik Roma'da İntihar Algısı

Roma medeniyeti intiharın tarihi altyapısı için büyük bir kaynak sunmaktadır. Batı toplumu içinde Romalılar intihar tarafgirliği karakteriyle öne çıkmaktadır.⁸⁵ Savaşta ölenler dışında, Roma kültürünün temel kavramları da intiharı besleyen bir zemin hazırlamıştır. Roma kültürü onur, hırs, direnç gibi kavramları öne çıkararak Romalı kimliğini inşa etmiştir. Bu kavramlar ile çatışmaların ortaya çıktığı durumlar neticesinde ise büyük bir yıkım görülmektedir.

Roma karakteristiğinin başat kavramlarının anlaşılması Roma'nın intiharla ilişkisini anlamak adına önem arz etmektedir. Nietzsche Roma İmparatorluğu'nu o döneme dek ulaşılabilmiş en yüce örgütlenme olarak tanımlamaktadır. Roma İmparatorluğu'nu hayallerin ötesinde bir yapıt, bin yıllara yayılacak gelişimin başlangıcı olarak görmüştür. Bu denli güçlü bir örgütlenmenin kötü imparatorlara rağmen ayakta kalacak güçte olduğunu, erkeğin güçlü doğasının bir temsili olduğunu ifade etmiştir. Nietzsche buna rağmen Roma'nın yüceliğine bozguncu, kadınsı⁸⁶, korkak olarak tanımladığı Hristiyanlar tarafından darbe vurulduğunu savunmuştur. Epikourosçu olarak gördüğü Roma'nın Hristiyan hakimiyetine geçmesi onlarda en temel şeyi yıkmıştı; yaşama tutkusunu.⁸⁷ Bu noktada Hristiyan kültürüyle birlikte Roma'da yok olduğunu savunduğu şeyler ve Nietzsche'nin temel felsefi kavramları dikkate alındığında onun Roma'da gördüğü yüceliğin erkeksi mücadele, direnç ve var olma tutkusu olduğunu düşünebiliriz.

Nietzsche aynı eserde Hellen ve Roma'yı insanın geleceğine duyulan inancın ve istemin kaynağı olarak tanımlamış, Roma'nın yaşamı değerli gördüğünü ve ona erkekçe

⁸⁴ Ov. *Met.* XI. 146; Ar. Plut. 287.

⁸⁵ Minois, s. 60.

⁸⁶ Nietzsche anlatısında erkeklik maddi dünyada öne çıkan güç, yaşama istenci, direnç gibi kavramlara karşılık gelirken kadınlık bu ifadelerin zıttı olarak ele alınmaktadır. Antik Dönemde de gücün erkeklik ile bir arada kullanıldığı birçok örnek mevcuttur.

⁸⁷ Friderich Nietzsche, *Deccal: Hristiyanlığa Lanet*, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2000. bölüm 58.

bağlanmasını taktir etmiştir.⁸⁸ Bu noktada Nietzsche'nin intihar hakkındaki görüşünü ele alırsak, Roma intiharının üstinsana zıtlık göstermediği savı ortaya konulabilir. Nietzsche'nin sözü edilen övgülerine değer bulunmalarından hareketle çok sayıda intihar vakasının kaydedilmesinde rol üstlenseler dahi Romalıların yaşama tutkuları yahut erkeklikleri zedelenmemiştir. Roma'da yaşamdan bıkmaya sebebiyle intihar edenlerin sayıca az olması bu görüşü doğrulamaktadır.

Montesquieu Romalıların yüceliğini anlattığı eserinde birçok örnekle konu edindiği yüceliği aktarmıştır. Romalıların savaştan iki halkın arasına dahil olarak güçsüz olanı savunduğu, bu davranışın gelenekselleştiğini ve onların kimliğinin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Ona göre Romalılar davranışlarını tesadüfi değil keskin prensipler ile yürütmektedir.⁸⁹ Bu prensipler intihar eylemlerinde de açıkça görülmektedir. Örneğin Romalıların intihar yöntemleri ağırlıklı olarak soylu kabul edilen kılıç yoluyla gerçekleşmiş, Romalıların ölme biçimi *Romana mors* olarak kavramlaşmış ve Roma'nın ulusal karakteriyle bağdaştırılmıştır.⁹⁰

Roma toplumunda savaş iki toplumun karşılıklı mücadelesi yahut fetih ile sınırlı bir kavram değildir. Uzun yıllara yayılan iç mücadeleler ile Roma'nın kendi içinde devinen fethini de kapsamaktadır. Marcus Annaeus Lucianus'un ünlü şiiri *Pharsilia* yahut daha bilinen adıyla *Bellum Civile* Julius Caesar ve Pompeius'un iç savaşını anlatırken iç savaşın Roma'daki yerini anlamak adına önemli bir kaynaktır.⁹¹ Roma tarihindeki savaşlarda hayatını kaybedenlerin yanı sıra savaş neticesinde hayatını sonlandıran birçok komutan ve imparator örneği ele alınabilir. Bu kişilerin sayıca çokluğu intihar vakalarının yalnızca kişisel sebeplere dayanmadığına dair ipucu sunmaktadır.

Romalıların fetihler neticesinde ulaştığı toprakların kültürlerini benimsemesi Polybius tarafından “Başkalarının adetlerine ayak uydurup kendilerinden üstün olanı taklit etmeye Romalıların daha hazır bir toplum yoktur.”⁹² şeklinde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda daha evvel sözü edilen Hellen kültürünün intihara yaklaşımının da Roma tarafından benimsen öğelerden birisi olduğu söylenebilir. Özellikle Romalı soylu ve yöneticilerin, Hellen felsefesi ve edebiyatına olan ilgisi intihara yaklaşımda Roma & Hellen sentezinin oluşmasına sebep

⁸⁸ Nietzsche, *Deccal...*, bölüm 60.

⁸⁹ Montesquieu, *Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, s. 47- 48.

⁹⁰ Hill, s. 1.

⁹¹ Edwards, s. 28.

⁹² Polyb. VI. 25. 11; Cic. *Rep.* II. 30.

olmuştur. *Philosophia togata*⁹³ ile birlikte Roma'nın mücadeleyi ve dayanıklılığı öne çıkaran kültürü Hellenlerin felsefi zeminiyle birleşmiş, intihar olgusuna yaklaşımda çok yönlü bir tablo ortaya çıkmıştır.

İntihar doğası gereği insan varlığının çok çeşitli yönleriyle ilişkilendirilebilir bir olgudur. Kimi zaman savaş kaybetmiş bir komutan yenilgiyi onuruna yediremez ve kendini öldürür⁹⁴ kimi zaman ise intihar eyleminin kendisi bir yenilgi olarak ele alınır.⁹⁵ Roma'da sözü edilen ikiliğe benzer tartışmalar kendisini özellikle ilahi dinler ve Pagan kültür çatışmasında göstermiştir. İntihar bireyin, yaşamı üzerine aldığı bir karar olduğu için, yaşam üzerine görüş bildiren her düşüncenin bir parçası kabul edilebilir. Bu doğrultuda yaşam kurgusunu Yaratıcı ekseninde yapan ilahi dinler doğrudan kontrolü ele almaya yeltenmiş, 4. yüzyıl itibarıyla Roma'nın Hristiyanlıkla barışması doğrultusunda intihar Roma'da lanetlenen bir eylem haline gelmiştir. Böylelikle Roma'nın intihar algısının sentezinin Romalı kimliği, Hellen geleneği ve Hristiyan öğretisinden oluşmuş olduğu anlaşılmaktadır.

İntiharın Yasalardaki Karşılığı

Hellen Hukuku

Hellas'ta intihara yönelik net bir tutum belirlenmemiştir. Hellen hukuku içerisinde konuya dair en ayırt edici bilgi, Attike Kanunları'nda yer alan bir maddedir. Bu maddede, hayatını sonlandırmayı seçen kişinin, bu durumu sebepleriyle birlikte devlete bildirmesi gerekli kılınmıştır. Buradan anlaşılabileceği üzere bir yasaklama söz konusu değildir. Bu yasa ile intiharın *polis*in kontrolü çerçevesinde ele alındığı düşünülebilir. Bu yasa bağlamında devletin bireyin yaşam hakkına dahil etkileşim gösterdiği ancak doğrudan bir müdahale etmediği anlaşılmaktadır. Kanun koyucuların bu yaklaşımı intiharın önlenmesi ve intihar süsü verilen cinayetlerinin önüne geçmek mahiyetinde yorumlanabilir.⁹⁶

⁹³ "Felsefenin Romalı kıyafeti giymesi." Romalıların Hellen felsefesiyle tanışmasının ardından Roma'da ortaya çıkan felsefi kültür bu tanımlama ile ifade edilmektedir. Bkz. [Philosophia togata! Felsefenin Romalı kıyafeti giymesi üzerine /](#) (29.05.22)

⁹⁴ Romalı komutan ve imparatorlar arasında rastlanan bir durumdur. Brutus bu durumun tanınmış örneklerinden birisidir.

⁹⁵ Augustinus, Cato'nun ölümünü korkaklıkla tanımlamıştır. "Kendini öldüren birisi başına gelenlere dayanamayacak denli korkak, başkalarının onun hakkındaki fikirlerini önemseyen bir kendini beğenmiştir." Bkz. August. *De civ. D. I.* 47.

⁹⁶ Mehmet Emin Artuk, "İntihar ve İntihara Yardım Suçu Üzerine Deneme", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, Yıl 1994, s. 113.

Platon ise *Nomoi (Yasalar)* adlı eserinde bu konuya daha net çizgilerle yaklaşmıştır. Kişinin kendisini öldürmesini aşağı bir eylem olarak değerlendiren filozof, bu eylem neticesinde ölen kişinin Hellen kültüründe önemli bir yeri bulunan geleneksel gömülme adetlerinden mahrum edilmesi gerektiğini savunmuştur. Platon'a göre intihar eden kişi, tören yapılmadan isimsiz bir mezarla, *polis*in uzağına gömülmeli ve çevresinde başka bir mezar bulunmamalıdır.⁹⁷ İntihar eden kişinin geleneksel yöntemin dışında tutulması, toplum dışı bırakmanın bir aracıdır. Kremasyon ile defin döneminde de intihar eden kişi yakılmadan toprağa verilmekteydi. Kahraman Aias'ın intiharının ardından yakılmaması, bu duruma örnek verilebilir. Kâhin Kalkhas, Aias'ın ardından intihar edenlerin cesetlerine dini geleneğe uygun yöntemlerle muamele edilmesinin doğru olmadığını bildirmiştir.⁹⁸

Aristoteles intiharı *polise* karşı bir ihanet olarak değerlendirdiğinden yasalar tarafından cezalandırılması gereken bir eylem olarak görmüştür. Kişinin hatırası kötülenerek cesedi *polise* ihanet etmiş bir kişi olarak sınıflandırmıştır.⁹⁹

Roma Hukuku

Roma hukukunda intihar cezaları kişilerin bulundukları hukuki sınıfa göre yargılanmaktaydı. İntihar yaptırımları hür, köle ve askerlere karşı hukuktaki nitelikleri gereği değişmekteydi. Bu sebeple intihar eylemi, kişinin bulunduğu sınıfa göre yaptırımla ele alınmaktaydı. Bunun temel sebebi, Roma'nın önceliğinin birey değil, devlet olması olarak görülebilir. Zira intiharın hukuki olarak yasaklandığı sınıfların hepsi ekonomik ölçekte ele alınmaktadır. Bir askerin yahut kölenin intiharı, bireyin devletteki ekonomik karşılığı gereği lanetlenirken, hür bir kimsenin intiharı uzun bir süre aynı tepkiyle karşılanmamıştır. Hür bireylerin intiharları kimi dönemlerde örnek teşkil etme yahut yurttaşlıktan ayrılma olarak yorumlanarak aşağılansa da bu düşünce Hristiyanlık hakimiyetine dek yavaş yavaş yerleşmiştir. Roma'da Hristiyanlığın hakimiyetine dek intihara yaklaşım Roma'nın çıkarları çerçevesinde şekillenirken Hristiyanlık değerlerinin kabulü ile Kilise bu yaklaşım üzerinde otorite kurmuştur.

⁹⁷ Pl. *Leg.* 873d.

⁹⁸ Şahin, s. 153, dipnot 71.

⁹⁹ Arist. *Eth. Nic.* 1138a.

Hür İnsanların İntiharı

Roma'nın ilk dönemlerinde baskın olan genişleme politikası içinde yaşayan kimseler için ölüm hakkı bireysel bir karar değildi. Sıkça savaşlarla geçen hayat, birliğe dayalı ilerlemekteydi. Kişinin bu birlik bağını ardında bırakması, o yıllar için daha az rastlanır bir durumdu. İnsan hayatının ehemmiyetinin zorunlu biçimde hayata yerleştiği bu yaşamda, intihar eden kişilere hoş bakılması Roma devleti için tehlike arz ettiğinden gelenek ve yasalarda katı tutumlar söz konusuydu. Roma tarihinin ilk dönemlerinde intihar eden kişinin cesedi hayvanlara yem edilerek ve ağaca asılarak aşağılanmaktaydı.¹⁰⁰ Cesedin teşhiriyle, halk üzerinde intihar izlenimine dair bir korku yaymak da hükümdarların hedeflerine hizmet etmiştir. Roma'da görülen bu aşağılama, geleneksel anlayıştan ziyade faydacı bir tutum içermektedir. Bireyin devlet içerisindeki rolüne dair reddini, günümüz tanımlamasıyla bir anarşi örneği olarak değerlendirilmesi sebebiyle cezalandırma olarak görülebilir.

Askeri alanda faal olan bir devlette vatandaşların meşguliyetleri yaşama bağlılığa yöneliktir. Uzun yıllar Roma için de durum böyleydi. İntihar vakaları imparatorluğun ilk dönemlerinde sayıca az iken, ilerleyen süreçte artış gösterdiği antik kaynakların sunduğu bilgilerle anlaşılmaktadır. Bu artış, birçok sebeple temellendirilebilse de fetih politikaları ve intihar sayıları arasındaki bağ da göz ardı edilemez.

İÖ 509 ile İS 27 yılları arasında Roma'da intihar eylemine yaklaşımdaki dönüşüm sebebiyle vakalarda büyük bir artış söz konusudur. Bu değişimde fetih politikalarında yaşanan duraksama ve Stoa öncülerinin intiharı olumlaması etkili olmuş olabilir. İntihara yaklaşımın değişmesinin ardından, eski Roma hukukundaki katı kanunlar da bir dönüşüm yaşamıştır. Bazı intihar örnekleri, yeni yaklaşımla ele alınarak meşru görülürken bazı örnekler geleneksel anlayışla cezalandırılmıştır.¹⁰¹ Burada gördüğümüz intiharın meşru ve gayrimeşru olarak ikiye ayrılması toplumdaki fikir dönüşümünün hukuk alanındaki yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma'da birey öncelikli olarak devlete sağladığı yararlar önem kazandığı için bazı intiharlarda cezalandırma da devlete yarar sağlayacak şekilde konumlanmıştır. Mesela ölüm cezasına çarptırılan yahut bununla suçlanan kişinin kendini öldürmesi bir hile olarak değerlendirilir ve mallarına el konulurdu. Bu cezalandırma, intiharın değil, kişinin mahkûm edileceği suçtan kendini azat etmesinin bir bedeli olarak görülmekteydi. İntihar eden kişinin ardından yakınları suçlamayı reddederek masumiyeti kanıtlamakta başarılı olursa,

¹⁰⁰ Artuk, s. 114.

¹⁰¹ Artuk, s. 115.

mahkemeler tarafından bu ceza kaldırılabilir ve malları teslim edilebilirdi.¹⁰² Meşru intiharlar ise, kişinin mallarına el koymayı gerektirmeyen intiharlardır. Yaşamaya dair isteksizlik, intihar yoluyla kendini takdir edilen bir konuma ulaştırma isteği, akli dengesizlik, hastalık ve yaşlılıktan kaçınma, borcuna sadık kalamamanın utancından kurtulma, acının son bulması, oğul ölümünün acısından kurtulma gibi sebepler meşru intihar olarak değerlendirilmekteydi. Tacitus bu kararların neticesinde Tiberius döneminde hukuki baskı sebebiyle idamdan korkarak intihar edenlerin sayıca çoğaldığını aktarmaktadır. Tacitus bu artışı cellattan duyulan korku ile açıklamaktadır. *Proconsul* Labeo'nun bileklerini kestiği ve eşi Paxea'nın onun izinden giderek intihar ettiğini ifade etmiştir.¹⁰³ İdam cezasına çarptırılması neticesinde mallarına devlet tarafından el konulmasından ve cenaze törenlerinin yapılmayacak olmasından dolayı sözünü ettiğimiz intihar kılıfları ile hayatlarına son vererek bu cezalardan kurtulmayı amaçlamışlardı. Bu kişiler, intihar etmeleri durumunda aşağılanma yaşamaz, usulünce defnedilir ve vasiyetleri yerine getirilirdi.¹⁰⁴

Roma'daki algısal değişim, hukuki anlamda da eski döneme zıt bir tablo ortaya koymaktadır. Roma devletinin bu yaklaşımı, devletin çıkarını korumakla birlikte intihar eden kişinin ardından kalan insanların da hakkını korumayı amaçlamış gözükmektedir. Kişinin intihar etmesi sebebiyle değil, cezasından kaçmasına karşılık işlediği suçun bedeli olarak mallarına el konulması yaptırımın devletin haklarını korumak adına olduğunun bir göstergesidir. Bu doğrultuda intiharın meşru ve gayrimeşru olarak sınıflandırılmasının devletin intihara karşı doğrudan bir tutumunun olmadığı, asıl olarak devletin çıkarlarının korunmasının hedeflendiği düşünülebilir. Stoacı öğretinin İS 2.yy itibariyle güç kaybetmesiyle intihara yaklaşımın katılaşması, Roma toplumunda intiharın bu döneme dek fikişel değil siyasal bir mesele olarak ele alındığını göstermektedir. İntihar devletin felsefesi yahut ahlaki yapısı gereği eleştirilmekten ziyade devletin çıkarını zedelemesi sebebiyle hakir görülmektedir.

Antoninus Hanedanı'ndan itibaren bu değişim kendini göstermiştir. İntiharın kınanması yeniden hakim düşünce haline gelmiş ve hukuki yaptırımlar da bu düşünce yolunu izlemiştir. Kişilerin ceza hükmü verilmeden intihar ederek mallarına el konulması yolunun önüne geçmeleri, devlet nezdinde vergi kaçırma olarak görülmesi sebebiyle buna önlem

¹⁰² Artuk, s. 115.

¹⁰³ Tac. *Ann.* VI. 29.

¹⁰⁴ Minois, s.68; Tac. *Ann.* VI. 29.

olarak Antoninuslar devrinde yeni bir yasa devreye girmiştir. Yeni yasaya göre yargılanan kişilerin intihar etmesi bir suçluluk itirafı olarak değerlendirilir ve müsamaha gösterilmeden mallarına el konulurdu. 3. yüzyıl itibariyle sebepsiz intiharlar da cezaya tabi tutulmuştur. Hristiyanlıktan önce de Roma'da intihar karşıtı yaklaşımın kendisini göstermesi Aziz Augustinus'un intihar karşıtı düşüncesinin¹⁰⁵ hakim gelmesinin arka planının uzun yüzyıllara yayıldığına göstergesidir.¹⁰⁶

Askerlerin İntiharı

Roma'nın ilk zamanlarındaki birbiri ardına sıralanan askeri başarılar, Roma askerleri için de bir onur kaynağıydı. Savaşın getirdiği ganimet ve ayrıcalıklı sınıf olmanın hazzı, uzun zamanlar asker olmayı değerli kılmıştır. Askeri sınıf başarı gösterilen dönemlerde devlete yüksek bir bağlılık göstermişse de, İtalya Savaşları ile birlikte bu bağlılık yılgınlık getiren bir yüke dönüşmüştür. İtalya Savaşları ardından yorgun düşen askerler, devletle birlikte hayata karşı da bağlarını korumakta zorluk çekmiştir. Bu dönem itibariyle askeri sınıfta intihar eğilimi artmıştır. İç savaş ve imparatorluğun keyif zamanları da bunalımın bir diğer parçasıydı. Bu bunalımdan doğan intihar vakaları artınca Roma, askeri sınıfı korumak ve Romalı bir asker olmanın onurunu korumak adına askerler için intiharı onaylamadığını bildirdi. Roma askeri, imparatorluğun zorunlu bir parçası olarak anlam kazandığından askerler için intihar görevden kaçmak olarak tanımlandı ve bu noktada hür insanlara tanınan haklar askerler için geçerli değildi. Bir askerin kişisel düş kırıklığı, bunalım yahut başka bir sebebe dayanan intiharı yükümlü olduğu hizmetten kaçmak olarak görüldüğü için cezaya uygun bulunmuştur. Aynı zamanda korkunun sıkça aşağılandığı Roma toplumunda bir askerin korku ve atalet duygularıyla intiharı, vasiyetnamesini geçersiz kılmış ve kendisine *infamia*¹⁰⁷ (şerefsiz) sıfatı layık görülmüştür. Ruhsal yahut fiziksel yorgunluğun, neticesinde gerçekleşen

¹⁰⁵ Bkz. August. *De civ. D.* I. 22

¹⁰⁶ Minois, s. 69.

¹⁰⁷ Roma Hukukunun spesifik kavramlarından birisi olan *infamia*, güven duygusu temelinde ele alınmaktadır. Kişinin adının karalanması ve kötü bir şöhrete layık görülmesini ifade etmektedir. Güveni kötüye kullanma ve ihanet hallerinde kişiye ağırlıkla bu ceza uygun görülmekteydi. *Infamia* cezasına çarptırılan kişinin kamu hizmetlerinden yararlanma hakkı elinden alınır, *magistra* seçme ve seçilme haklarından yoksun kalır, tanıklığı kabul edilmez ve *infamia* (şerefsiz) sıfatıyla tanımlanırdı. *Infamia* ilan edilen kişinin ismi resmî belgelerde toplumsal ahlaka ters düşen davranışı ile birlikte kayda geçirilmekteydi. Büyük bir ıstırap yahut toplumca yüceltilmiş sebepler dışında kişinin ruhsal bir bunalımla intihara bu sıfatın yakıştırılması toplumun bu davranışı bir erdemsizlik olarak gördüğünü göstermektedir. Zira *infamia* hukuksal bir cezalandırmanın yanı sıra kişinin kötü bir şöhretle anılarak aşağılanmasını içermektedir. Romalı bir askerin korku, ruhsal bunalım, hayata karşı yaşama isteğini kaybetmesi gibi hislerin içine girmesi Romalı kimliğini zedelediği için bu cezalandırma uygun görülmüş olmalıdır. Bkz. Mehmet Emlik, *Principatus Döneminde Roma'da Kadın Sürgünleri*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eskiçağ Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2020, s. 48; Ziya Umur, *Roma Hukuku Lügati*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1983, s. 86.

intiharlarda ise vasiyetname korunsa da kişi *infamia* addediliyordu. Bir askerin acı, yoksunluk sebebiyle intihar girişimi de aynı sıfatla tanımlanmasına ve ordudan ihraç edilmesine sebebiyet verirdi. Başarısız intihar girişiminin ardından askerler ölüm cezasına çarptırılarak, mallarına el konulurdu.¹⁰⁸

Köle İntiharı

Merkeziyetçi geleneği ile bilinen Roma'da da Hellenlerde olduğu gibi yurttaşlar kanunlarca koruma altındaydı. Kanunlar bireyin haklarını ve devletin haklarını ayrıntılı şekilde ele aldıysa da bu kanunlar dışında tutulan köle (*servus*) sınıfı için aynı durum geçerli değildi. Romalılar tarafından yurttaşlık ve hürlük bir arada ele alınarak, kişi, yurttaşlığı ölçüsünde hür kabul edilirdi. Sosyal düzenlemeye rağmen hukuki alanda köle sınıfı aynı özeni görmemişti. Antik Dönem köleliği üzerine araştırmalarıyla bilinen Westerman'a göre bir devlette köleliğe karşı tutumun ölçütü kölelerin azat edilmesine dair hukuki sürecin kolaylığıyla değerlendirilmelidir.¹⁰⁹

Kişilik haklarından yoksun kölelerin ağır hayat şartları, kişilik haklarından mahrum olmak gibi sebeplere dayandırılan intihar kayıtları mevcuttur. Köle sınıfı hukuki alanda eşya statüsünde görülmeleri sebebiyle hukuki hakları efendilerine aitti. Bir köle, kendine ait hiçbir şeye sahip olamadığından intiharının ardından el konabilecek bir malı da mevcut değildi. Askeri sınıfta bulunan kişiler gibi onursal unvanlara hiçbir zaman layık bulunmadığından, hatırasının aşağılanması da hukuki alanda gerekli görülmemiştir. Bahsi geçen sebepler doğrultusunda intihar cezaları bu sınıf için geçerli değildir. Köleler için intihar girişimleri yaptırıma tabidir. Başarıya ulaşmayan bir intihar girişiminin ardından efendisini maddeten ve manen zor durumda bırakan köle, şayet varsa hürlüğü için biriktirdiği paraya el konularak cezalandırılabilirdi. Bu para, efendisinin girdiği zarara karşılık olarak görülmektedir. Köle bu zararı karşılayacak maddi güce sahip değilse yahut artık fayda sağlayamayacak bir durumda ise, efendi sözleşmesini feshetme hakkına sahip kılınmıştır. İntihara yeltenen köle, hem görevine ihaneti sebebiyle ahlaksızlıkla suçlanır, hem de eğer efendisi uygun görürse terbiye etmek maksadıyla şiddete başvurulabilirdi.¹¹⁰

¹⁰⁸ Artuk, s. 116.

¹⁰⁹ Özcan Çelebican, "Roma Egemenliği: Yurttaşlık ve Kölelik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt 43, sayı 1, 1993, s. 306-308.

¹¹⁰ Artuk, s. 115- 116.

Antik Dönemde kölelerin bir vazifesi de efendilerinin hayati güvencesini sağlamaktır. Bu görevlendirme, Roma'da da geçerliydi. Bu sebeple efendisi intihar eden köle görevini yerine getirmemekle suçlanarak cezalandırılırdı. Efendisini korumakta başarısızlıkla suçlanan köleler intihara yardım suçunun uygulandığı tek sosyal sınıftır.¹¹¹ Bundan hareketle Marcellinus'un intihar etmeden önce kölelerinden onu öldürmelerini istediği ancak kölelerinin bu konuda kendisine yardım etmedikleri bilinmektedir. Bu durum sözü edilen yaptırımlardan korkmalarıyla ilişkilendirilebilir.¹¹²

Hukuk alanında intihara karşı alınan tutumdan yola çıkarak açıkça görülen Roma yurttaşlığının sınırları, karar mekanizmasının da belirleyicisi olmuştur. Yurttaş olma ölçüsünde değer kazanan birey, bazı dönemlerde yurttaşlıktan çıkmayı göze alarak büyük bir lanetlenmeye maruz kalırken bazı dönemlerde hür iradesine karşı hayranlık dahi uyanmıştır. Bu dengesiz görünen durum, özünde Roma'nın siyasi olarak kudretli yıllarının yurttaş üzerinde geliştirilen tutum ile kaotik dönemlerinde gösterdiği tutum arasında farklılıklar mevcuttur. İntihar, Tarquinius döneminde olduğu gibi bazen açıkça yönetimin diktasına karşı gelmek için; bazen de dolaylı yollardan bir protesto olarak okunabilir. Roma yönetimi için her iki durumda da intihar, bir başkaldırı gösterisi olarak görüldüğünden hür insanların intiharına hoşgörüyle bakılan dönemlerde dahi kaygı verici bir eylemdir. Kudretli dönemlerde yönetimin bu kaygısının azaldığı söylenebilir. Barbar baskısının kendini gösterdiği yıllarda ise, intihar hakkı üzerindeki denetimin arttırıldığı görülür. Zanlıların cezasından beraat etmesine yol açan intiharlar, vergi kaçırma ve ekonominin uğradığı zararı engellemek amacıyla yaptırıma tabi tutulmuştur.¹¹³ Bu durum Roma'da uygulanan yaptırımların özünün geleneksel kaygıdan çok, ekonomik kaygıya dayandığının bir başka göstergesidir.

Hellen ve Roma Felsefe Geleneklerinde İntihar

İÖ 5. yüzyıl itibariyle çizgisi netleşen yaklaşımlarda Hellen dünyasının intihara karşı karakterini ortaya koyan bazı standartlar da mevcuttu. İntihar yaklaşımlarını genel hatlarıyla Pythagoras, Epikouros, Kinik, Kyrineli ve Stoacı ekoller üzerinden sınıflandırabiliriz. Çok yönlü yaklaşılması gereken intihar kavramına felsefe okullarının genel yaklaşımları açık olsa dahi takipçileri arasında doğal olarak farklılıklar görülmektedir. Bu sebeple felsefe ekolleri

¹¹¹ Artuk, s. 117.

¹¹² Sen. *Ep.* LXXVII. 1-9.

¹¹³ Minois, s. 69.

tarafından benimsenen intihar karşıtı düşünce, pratik yaşamın içinde aksi yönde sonuçlar da doğurmuştur.

Hellenler arasında intihar tartışması, bireyin vatandaşlığı ve özerkliği arasında derin görüş ayrılığına dayanmaktadır. Pythagorasçılar intihar karşıtı söylemlerini kişinin varlığının kendisine değil doğaya/ tanrıya ait olması sebebiyle ölümünü kendisinin tayin edemeyeceği fikri ile temellendirmiştir. Aristoteles sorunlardan kaçmak amacıyla intiharın cesaretin bir örneği olmaktan çok korkaklığın bir göstergesi olduğunu düşünür. Öte yandan daha pragmatik bir yaklaşım gösterir, ona göre bireylerin intihar etmesi toplumsal yaşama karşı kaçınılmaz bir suç barındırır. Devletin bir parçası olarak var olan kişi, kendisini bu bütünden ayırarak devlete karşı suç işlemiş olur.¹¹⁴ Bu duruma Kinikler ve Stoacıların getirdiği karşıt argüman ise, artık topluma da kendisine de faydasız hale gelen bireyin yaşamdan göç etmesi gerekliliğidir. Kinikler ve Stoacılar bu argümanı öylesine güçlendirmişlerdir ki birçok tanınmış kişinin intiharında Kinik ve Stoa ekolünün izleri görülür. Çağın şartları gereğince Hellen dünyası felsefe ekolleri Roma’da da etken hale gelerek intiharın Hellen ve Roma dünyasındaki genel kuvvetini oluşturmuşlardı. Roma’da özellikle İÖ 1- İS 1. yüzyıllarda Stoa felsefesinin kuvvet kazanmasıyla intiharın ele alınış biçimi değişmiştir.

Bu hususta “Antik Hellen ve Roma dünyasında felsefenin intiharlar üzerindeki etkisi nedir?” sorusu akıllara gelmektedir. Tarihsel koşullar göz önünde bulundurulduğunda doğrudan felsefenin etkisinden ziyade filozofların etkisi söz konusudur. Antik Dönemin kutsiyet atfedilen filozoflarının aldığı kararlar hem toplum hem de çağdaş filozoflar tarafından izlenerek yeni bir yolun açıldığı düşünülebilir. Filozoflar halktan bütünüyle kopuk olmasa dahi ağırlıklı olarak soylu kökenli olmaları sebebiyle bu görüşlerin felsefe okulları çevresinde oluşup gelişme gösterdiğini söylemek mümkün olacaktır. Bu hususta birçok filozofun intihar davranışı gösterdiği bilinmekle birlikte kırılma noktası Sokrates olmuştur.

Sokrates

Sokrates yalnızca Hellen felsefesinde değil, Antik Dönemde soylular arasında intihar algısının şekillenmesinde de merkezi bir konuma sahiptir. Sokrates’in gönüllü ölümü İsa Peygamber örneğinde olduğu üzere doğrudan bir intihar örneği olmamakla birlikte dolaylı olarak birçok intiharın ilhamı halini almıştır. Sokrates’i intihar eylemlerinden ayıran temel şey

¹¹⁴ Arist. *Eth. Eud.* III. 1229b.

bilinç biçimi olarak görülebilir. Esasında doğrudan bir intihar girişimi söz konusu değildir ancak baldıran zehrini içmeye gönüllü oluşu sebebiyle intihar örnekleri arasında değerlendirilir.

Antik metinlerde birçok övgüye layık görülen Hellen filozofu, sağlam ruhlu bir adam ve iyi bir yurttaş olarak anılıyor, insani hazlardan uzak oluşuyla tanrılara benzetiliyordu.¹¹⁵ Savaş zamanları dışında hiç ayrılmadığı Atina'da, coşku içinde felsefi sohbetlerine arkadaş arıyordu. Aslında Platon'un kitaplarından sıklıkla gördüğümüz üzere Sokrates için bu arkadaşlık yalnızca kendi düşüncelerini ifade etmesi için bir araçtı, ancak onları fikirlerinden uzaklaştırmak amacıyla değil yalnızca hakikate yaklaşmak arzusundaydı.¹¹⁶ Sokrates'in Atina sokaklarındaki hakikat arayışı Meletos'un şikâyeti ile yargıya taşındı. Meletos Sokrates'i Atina gençliğinin ahlakını bozmak ve tanrıları yok saymak ile suçladı. Tanrılara inanmadığı ve yeni tanrılardan söz ettiği için Sokrates'in ölümüne mahkûm edilmesini talep etti.¹¹⁷ Bu suçlama neticesinde ölümüne mahkûm edilen Sokrates, *Phaidon*'da anlatıldığı üzere zindanda ölüm üzerine konuşmalar yaptı. Baldıran zehrini içerek öldü.¹¹⁸

Phaidon diyalogu Sokrates'in ölümüne gönüllü gidişinin detaylarını "ruhun ölümsüzlüğü" çerçevesinde aktarır. Platon'un aktardığı üzere Sokrates ölümü bir filozof gibi karşılamayı gerekli görmüştü. Sokrates'e göre bir filozof bedeni üzerinden değil ruhu üzerinden varlık gösterir, hakikati ancak ruhu bedeniyle asgari düzeyde ilişkiyken kavrayabilir. Bu sebeple ruhun bedenden ayrılması filozof için zaruridir.¹¹⁹

Sokrates'in ölümüne intihar yakıştırmaları yapmak aşırıya kaçan bir yorum olarak görülebilir ancak öğretisi göz önünde bulundurulduğunda ölümü yalnızca zorunluluk değil, çok yönlü bir meseledir. Ölümüne mahkûm edilmesinin ardından kaçmaya yeltenmemesi ve ölümü güzelleyen sözleri ölümünü intihar olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Doğrudan kendini öldürmeye yönelik bir eylem gerçekleşmediği için, intihardan ziyade gönüllü ölüm olarak tanımlamak uygun görünmektedir. Sokrates gönüllü ölümünde *thesmoi* ve *nomos* ile çatışmaz, onları bir bütün olarak görür. Bu bağlamda ölümü *thesmoi* ve *nomos* ile bütünüyle uyum içinde olup, düşünsel karakterindeki çatışma ve başkaldırının burada görülmediği söylenebilir. *Thesmoiye* bağlılığı Sokrates'in gönüllü ölümünün anlaşılmasında

¹¹⁵ Diog. Laert. II. 22- 27.

¹¹⁶ Diog. Laert. II. 22.

¹¹⁷ Diog. Laert. II. 40; Platon. *Apol.* 24b.

¹¹⁸ Diog. Laert. II. 42.

¹¹⁹ Pl. *Phd.* 64e- 65d.

önemlidir. Filozof hakikate ulaşma öğretisi gereğince hakikatin ona sunduğu bu ölümü kabullenerek, filozofça bir tavır göstermiştir. Bu bağlamda Sokrates'in *thesmoiye* duyduğu bağlılık onun ölüme gönüllü gitmesindeki motivasyon olarak yorumlanabilir. Bir diğer husus *polis*in ona şart koştuğu cezayı, yasaya olan sadakati sebebince ölümü pahasına kabul etmesidir. Filozof, bu davranışıyla *nomosun* bireyin yaşamından da kıymetli hale geldiği bir davranış biçimi sergilemiştir. Bu davranışta ölüm yoluyla ruhun hakikate ulaşması öğretisinin payı mevcuttur. Böylelikle Sokrates'in gönüllü ölümü *nomosa* itaatin *thesmoia* olan bağlılığın da bir gereği olduğunu göstermektedir. Tanrısal ve toplumsal yasa bireyin yaşamının dahi üstünde bir yere koyulur ve birey bu değerlere olan aidiyetiyle yüceltilir, yaşam ve ölüm hor görülür. Esasında bu davranışta intiharın kendisi değil, Sokrates'in gösterdiği bağlılık erdemle eşleştirilmektedir. Bu davranıştaki erdem tarihsel koşullarda farklı şekillerde algılanarak örnek alınan, hatta taklit edilen bir intihar simgesine dönüşmüştür. Neticesinde Sokrates, Hellen ve Roma'nın intihar geleneğinde intiharı acizlikten bütünüyle arındırarak kutsal bir yere taşıyan kişi olarak konumlandırılmıştır.

Kendisinin ardından gelen felsefe ekolleri Hellen ve Roma dünyasında uzun yıllar etki gösteren bazı temel fikirleri Sokrates'e dayandırmıştır. Sokrates'in öğrencileri Kyreneliler'in kurucusu Aristotippos ve Kiniklerin öncüsü Antisthenes oluşturdukları düşünce ekolü ile Hellen ve Roma dünyasında intihar olgusunun şekillenmesine katkı sağlamıştır. *Phaidon* diyalogunda aktarılan konuşmalar da aynı doğrultuda netice vermiş; Sokrates, Cato'nun intiharı aracılığıyla Roma'daki intihar olgusunun arkaplanında varlık göstermiştir.

Diyalogta geçen ifadelerle rağmen Sokrates'in ölümünü yalnızca bir intihar olarak almak dönemin politik yapısını doğru okumaya engel olabilir. Devletin doğrudan infaz yoluyla değil, intihar aracılığıyla verdiği ölüm cezası mahkumlar için erdemlerini ortaya koymanın bir yolu olduğu gibi, aynı zamanda siyasi bir protestoya da karşılık gelebilir. Böylelikle devlet birey üzerinde birey de devlet üzerinde intihar aracılığıyla politik tavır gösterme imkanı bulur.

Cicero bu durumda Seneca ve Tharasea örneklerini gösteriş intiharları olarak kategorize ederken, Sokrates ve Cato'yu ayrı ele alır ve ahlaki açıdan yaşarken kendisini kanıtlayan kişilerin asil bir ölüme ihtiyaçları olmadığını söyler. Cato'nun şanınin kaynağını da bu doğrultuda açıklar, zira o asil bir ölüme ihtiyaç duymadığı halde yaşamı terk etme erdemini göstermiştir.¹²⁰ Sokrates'in yasaya bağlı kalma ısrarı hem *thesmoi* hem de *nomos*

¹²⁰ Hill, s. 210; Cic. *Tusc.* 1.74.

değerlerini bir bütün olarak ele alması sebebiyle görülebilir. Bu doğrultuda *polis* aracılığıyla gelen ceza aynı zamanda tanrıların yasasının da bir gereğidir. *Phaidon* diyalogu bu pencereden okunduğunda Sokrates'i yalnızca başına gelenlere isyan etmeyen erdemli biri olarak görmemize sebep olur. Cicero bu durumu alegorik biçimde Sokrates'in tanrılar tarafından verilen rolünü oynaması olarak ele alır.¹²¹

Phaidon diyalogundan hareketle Sokrates, ölümü gönüllü olarak kabullenir lakin bu bilinçsiz bir seçim değildir; ruhun ölümsüzlüğünün bilincinde olmak filozofların ölümden korkmasını geçersiz kılar. Sıradan insanların ölümü sükûnetle karşılamaları farklı korkuları sebebiyle iken filozofların bu davranışı yalnızca bilgelikten meydana gelir.¹²² Bu söylem ileri zamanlarda Stoacılar da güçlü biçimde tekrarlanır; bilgelik içinde yapılan intihar eylemi kişinin erdeminin göstergesidir.

Sokrates'in simgeleşen gönüllü ölümünün ardıllarınca kuvvetlendirilerek uzun yıllar Eskibati'da varlığını korumasına karşın onun sözlerini eserlerine taşıyarak günümüze ulaştıran öğrencisi Platon ve onun öğrencisi Aristoteles intihara olumsuz yaklaşmış, hatta kınamışlardır. Çağdaşı ve öğrencisi, aynı zamanda intiharla özdeşleşmiş *Phaidon* diyalogunun aktarıcısı Platon'un intihara bütünüyle olumsuz bir yaklaşım sergilemesi bir çelişki ortaya koyar. Bu noktada ilk yaklaşım Platon'un ve Sokrates'in intihar hakkındaki görüşlerinin birbirinden ayrıldığına dair temellenebilir. Ne var ki Platon eserlerinde Sokrates'in cümlelerini aktarma yoluyla onu var etmiştir, bu sebeple bu ayrımı yapabileceğimiz yeterli dayanak noktası mevcut değildir. Bununla birlikte Platon'un öğretmeni Sokrates'in görüşlerini bu şekilde aktarması, bu görüşlere bağlılık duyduğunu da gösterir. Neticede Platon'un intihar yaklaşımının bütünüyle zıt yönde olması bu sebeplere dayandırılmaz, aksine Sokrates'in intihar niyetiyle hareket etmediğinin bir göstergesi kabul edilebilir. Sokrates daha evvel sözü edilen değerlere sadakati neticesinde ölümünü kabullenmiştir. Bu kabulleniş tarihsel koşullar içerisinde Sokrates'in yüceliği ile eşleştirmiş ve intihar eyleminin yüceleştirilmesine sebep olmuştur.

Platon ve Aristoteles

Felsefenin evrensel tarihinde oldukça önemli bir yer tutan filozof, intihar meselesinde doğrudan etkili bir katkıda bulunmamış ancak sunduğu öğretisi ile intiharın tarihsel konumunda

¹²¹ Hill, s. 34; Cic. *Rep.* VI.15.

¹²² Pl. *Phd.* 68d- 69e.

oldukça etkilidir. Sokrates başlığında sözü edilen Platon alıntıları dahil olmakla birlikte intihara dair fikirlerini aktardığı kaynaklar da mevcuttur. *Respublica* (Devlet) ve *Leges* (Yasalar) eserlerinde konuya ilişkin yaklaşımlarını görmek mümkündür.

Respublica eserinde hekimlik üzerine görüşlerini belirtirken iyileşemeyecek durumdaki hastaların kendi hayatlarına son vermesinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Bu noktada hastanın hekim tarafından değil kendisi tarafından öldürülmesi gerektiğinin vurgulanması önemlidir. Beden sağlığını kaybetmiş bir kişinin ölüme terk edilmesi ve erdemli bir davranış sergilemek isteyen hastanın kendi hayatına son vermesi fayda sağlaması açısından övülmüştür. Bu fayda hastanın faydasına olduğu kadar devletin de faydası olarak görülmektedir.¹²³ Zira hastalıklı, kendisine dahi fayda sağlayamayan kişilerin devlet için faydadan ziyade bir yük halini aldığı vurgulanmış ve kişilerin bu sebeple kendi hayatlarına son vermesi asıl erdem olarak aktarılmıştır. Bu anlayış bireyin devlete faydası ölçüsünde değerli görülmesinin ve devletin bireyin üstünde konumlanması olarak ifade edilebilir. Sokrates'in devlet yasasını kendi yaşamından öncelikli tutmasında görülen tutum bu görüş ile paraleldir.

Leges eserinde ise doğrudan intihara karşı bir yasaklama önerisi söz konusudur. İntihar eden kişiler çekirdek ailesinden birisini öldürmüş kişilerle dost olarak tanımlanmış ve cezaları onlar kadar ağır olacak şekilde belirlenmiştir. İntiharın aileden birini öldürmekle eşleştirilmesi özünde kişinin kendisine en yakın olanları öldürmesi gibi kendisini öldürmesinin de bir cinayet olarak görülmesinden beslenmektedir. Zira bir anlamda kişi kendinin en yakınıdır, kendini öldürmek bu sebeple de oldukça çarpıcı bir suç olarak ele alınmıştır. Bu görüş 4.yüzyıl sonrasında Hristiyanlığın intihar yaklaşımındaki değişimde de görülmektedir. Hristiyanlık öğretisinin Platon'un anlatılarıyla uyumu bu hususta da geçerli görünmektedir.

Platon'a göre kişinin kendisini hayatın ona sunduğu paydan mahrum etmesi en büyük suçlardan birisidir. Ailesinden birisini öldüren kişilerin cesedinin yargıçlar tarafından taşlanması ve şehir dışında gömülmesi, intihar eden kişinin cesedi de şehirden uzaklaştırılarak şehrin arındırılması tavsiye edilmiştir. Sokrates'in ölümünde olduğu gibi adli infaz, utanç ya da talihsizlik sebebiyle doğan umutsuzluktan kaynaklanan intiharlar ayrıştırılmıştır ve bu tür intiharların cezalandırılmaması gerektiğini düşünmüştür. Diğer intihar yaklaşımlarında da gördüğümüz korkakça bulunan, mecburi hallerin dışında gerçekleşen intiharlar sözü edilen

¹²³ Pl. *Resp.* III. 410a.

yasaya tabi görülmüştür. Hellen değerlerine uygun olarak Platon bu tür intiharları tembellik ve erkeklikten yoksunluk olarak görmüştür, bu sebeple ağır bir cezayı uygun görmüştür. Sözü edilen tembellik yaşama sevincinin kaybı yahut günümüzdeki tanımıyla depresif ruh hali olarak yorumlanabilir. Esere göre bu kişiler şehrin dışına, isimsiz ve çevresinde hiçbir mezar olmayacak şekilde yalnız bırakılarak gömülmelidir. Aynı zamanda gömüldükleri yer hiçbir yazıt yahut sütunda belirtilmeyerek bu kişilerin hatırasının bütünüyle silinmesi amaçlanmıştır.¹²⁴

Platon'un vesayetinde felsefe öğrencisi olan Aristoteles'in görüşleri de Platon ile aynı doğrultuda şekillenmiştir. Platon'un devlete ve topluma faydasız kişilerin intihar etmesini önermesine benzer olarak Aristoteles de her bakımdan sağlıklı kişilerin intiharını devlete ve topluma ihanet olarak görmektedir. Oğlu Nikomakhos'a attettiği eserinde cesareti bir ideal olarak ele alan filozof, intiharı tam aksi yönde korkaklık ve acizlik ile eşleştirmiştir. Cesur kişiler dayanan ve direnen kişilerken korkaklar pes eden kişilerdir. Bu görüş doğrultusunda intihar edenler de hayata karşı direnmekte yetersiz kalan korkaklar olarak görülmektedir.¹²⁵ Eserde söz edilen cesur ve korkak erkek vurguları, erkekliğin cesaret ile özdeşleştirilmesi ve korkaklık ile erkekliğin bir arada bulunamayacağı anlayışı dönemin dil ve anlayış yapısına paraleldir. Nietzsche de benzer olarak Roma'yı erkek bir devlet olarak tanımlamakta ve erkekliğini kaybettikten sonra güçsüzleştiğini ima etmektedir.¹²⁶

Aynı eserde Aristoteles adalet ve haksızlık üzerine ifadelerinde kendisini öldüren kişinin cezalandırılması gerekliliğini bu kişinin devlete haksızlık yapmış olmasıyla temellendirmiştir. Her nasıl başkasına zarar veren kişi yaptığı haksızlık sebebiyle cezalandırılıyorsa, kendisini öldüren kişi de devletine aitliğini sonlandırmış ve devlete haksızlık etmiştir. Bu sebeple bu kişi cezalandırılmalıdır.¹²⁷ Sözü edilen cezanın niteliği belirtilmemekle birlikte belirli bir onursuzluk ile işaretlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Antik Dönemin genel anlayışı itibarıyla bireyin adının lekelenmesi ve cesedine gömme geleneklerinin dışında bir muamele edilmesi olduğu düşünülebilir. Platon'un *polis* dışı gömme fikri ve intihar eden kişinin bu eylemi gerçekleştiren elinin kesilerek cesedinin yanına gömülmesi bu cezalara örnek teşkil etmektedir.¹²⁸

¹²⁴ Pl. Leg. IX. 873a- 873e.

¹²⁵ Arist. *Eth. Nic.* 1138a.

¹²⁶ Nietzsche, *Deccal...*, bölüm 58.

¹²⁷ Arist. *Eth. Nic.* 1138a.

¹²⁸ Aeschin. In Ctes. III. 244.

Platon'un idealar ve fenomenler ayrımı da yaşam ile ölüm arasındaki ilişkide intiharın konumlanmasında önemlidir. Beden ve maddi dünya hakikate ulaşmanın aracısı olmaktan bütünüyle çıkarılmış ve ölüm yoluyla duyuların ötesine geçilerek soyut hakikate ulaşılacağı fikrinin temeli Platon'a dayandırılmaktadır. Ortaçağ itibariyle neoplatonizm yaygınlaşarak dinsel temelde gelişen bir felsefi anlayış ortaya konmuştur. Bu çerçevede Antik Dönemin yaşamı merkeze alan görüşü soyut hakikat ile yer değiştirerek bireyin maddi dünyadaki varlığının daha az önemli olduğu bir ruhsal anlayışa sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda maddi dünyadan kopuşun, yani intiharın sayıca çoğalması beklenirken taban tabana zıt bir sonuç görülmektedir. Hristiyanlaşan yaşam standartları gereğince soyut hakikate bir diğer ifade ile Yaratıcıya bağlılık maddi dünyaya bağlılığı da gerekli kılarak, intihar Yaratıcıya başkaldırı olarak görülmüş ve lanetlenmiştir. Platon'a dayandırılan Ortaçağ Hristiyan otoriteleri görüşü intiharın kontrol altına alınmasını ve bireyin maddi varlığını bu yolla bir nevi kontrol altına alarak sınırlarının çizilmesini mümkün kılmıştır. Bu noktada Aristoteles'in intiharı topluma ve devlete ihanet olarak görmesi de Hristiyan görüşüne paralel düşmektedir. Bu bağlamda Hristiyan anlayışla çerçevelenen Ortaçağ süreci intiharı yasaklayarak ve lanetleyerek bireyin topluma ve devlete olan aidiyetini de keskin biçimde kontrol etmiştir. İntiharın olağandışı bir durum olması hasebiyle bu kontrol aynı zamanda ruhsal olarak zorluk çeken ya da bu eyleme meyledebilecek kişilerin intiharını engellemesi sebebiyle olumlu olarak da ele alınabilir. Neticesinde intiharın Ortaçağ'da uğradığı keskin yaklaşımın temelleri arasında Platon ve Aristoteles'in görüşlerinin de yer aldığını görmek mümkündür.

Kyreneliler ve Hegesias Örneği

Aristotippos tarafından kurulan Kyrene okulu daha çok temsilcileri aracılığıyla tanınmaktadır. Kyrene ekolü haz ve acı üzerine bir düşünce dünyası geliştirmişti. Bu temsilciler arasında yer alan Kyreneli Hegesias haz konusunda yaklaşımını karamsarlığa

evirmesiyle bilinmektedir. Ona göre bu yaşamda hazzı ulaşmak mümkün olmadığı için bu yaşam ancak gereksinimler üzerine kuruludur. Esasında yaşamda dostluk, iyilik ve minnet yoktur; yalnızca gereksinimler sebebiyle bunları isteriz. Yaşam bizlere mutluluk sunmaz, yaşam içinde insanın umutları kırılmaya mahkumdur. Bu sebeple yaşama arzusu kadar ölüme de arzu duyulabilir. Yaşam ancak akılsızlar için uygun olabilir, akıllı birisi için yaşamın özel bir anlamı yoktur.¹²⁹ Hegesias yaşam üzerine düşünceleriyle birçok kişiyi etkilemiş, yaşamı değersizleştirdiği argümanları sayesinde döneminde takipçilerinin intiharına sebep olmuştu. Cicero'nun aktardığı bilgiye göre Kyrineli filozof Hegeias'ın kendini aç bırakarak intihar etme üzerine yazmış olduğu kitaptan etkilenerek intihar eden birçok kişi vardı. Bu sebeple ona peisithanatos (ölüme özendiren) denmekteydi.¹³⁰ Hegeias çok fazla intihara sebep olması sebebiyle Ptolemaios tarafından ders vermesi yasaklanmış ve sürgün edilmişti.¹³¹ Hegeias'ın güçlü bir hatip olduğu bilinmekle birlikte çalışmaları günümüze ulaşmadığı için intihara yönlendiren söylemlerine bütünüyle hâkim değiliz. Buna rağmen Hegeias felsefi görüşlerin Antik Dönemde intihara doğrudan etkisini görmek adına iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Pythagoras Felsefesinde İntihar

Yüzük taşı ustası Mnesarkhos'un oğlu Pythagoras, Syroslu Pherekydes'in takipçilerindendi. Herakleitos tarafından bilge olduğu ilan edilen Pythagoras'ın üç kitabı olduğu bilinmektedir. Aristoksenos Pythagoras ahlaki görüşlerini Delphoi'nin kahinesi Themistokleia'ya dayandırmaktadır.¹³² İntiharı ele alış biçimi de bu doğrultuda şekillenmiştir. Pythagorasçı düşüncede bireyi merkeze koymayan, yaşamayı da ölümü de görev sayan bir anlayış hakimdir.

Pythagoras düşüncesinde intihar doğanın matematiksel düzenine bir saldırı olarak ele alınmıştır. Ölüm ürkütücü ya da korkunç bulunmaz, lakin vakti geldiğinde ölüme hoşgörü gösterebilmek erdem olarak görülür.¹³³ Sözü edilen ölüm vaktinin sınırlarını belirsiz olmakla birlikte doğanın bireyi ölüme yönelttiği anda bireyin buna kabul göstermesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Zira bu görüş filozofun ölümünde de etken olmuş, Pythagoras da intihar edenlerin arasında anılmıştır. Ölümü hakkında çeşitli anlatımlar mevcuttur. Genel hattıyla

¹²⁹ Diog. Laert. II. 93-95.

¹³⁰ Diog. Laert. II. 86.

¹³¹ Cic. *Tusc.* I. 83.

¹³² Diog. Laert. VIII. 1-8.

¹³³ Kalman Kaplan, "Biblical versus Greek Narratives for Suicide Prevention and Life Promotion: Releasing Hope from Pandora's Urn", *Religions*, 12, 238, 2021, s. 2.

günümüze ulaşan bilgi saldırganlardan kaçarken bir bakla tarlasına geldiğinde, baklaları ezmektense yakalanmayı tercih ettiği yönündedir. Pythagoras düşmanlarıyla arzu ettikleri şekilde konuşmaktansa ölmenin yeğ olduğu fikriyle ölümü pahasına beklemiş ve saldırganlar tarafından yakalanarak öldürülmüştür.¹³⁴ Pythagoras düşmanları onu öldürmek için gelirken, hayatın ona getirdiği nihai sonu hoşgörüyü karşılamıştır. Bu durumda Pythagoras'ın intihar ettiği düşünülebilir ancak öğretileri¹³⁵ gereği bakla tarlasında beklemesini daha çok kaderci bir tutuma yormak mümkündür.

Epikouros Felsefesinde İntihar

Epikouros'un hayatına dair birçok farklı detay içeren anlatı mevcuttur. Genel hatlarıyla İÖ 340'lı yıllarda doğduğu ve çok küçük yaşta felsefeye yöneldiği anlatılır.¹³⁶ Epikourosçu düşüncenin ölüm yaklaşımını anlamakta “Ölüm bizim için hiçbir şeydir”¹³⁷ ifadesi önem teşkil eder. Doğrudan intihar nezdinde olmasa da ölüm korkusunu hor görerek, yermeleri intihara imkân tanıyan bir düşünce aralığı bırakmıştır. Bu düşünce Hellen toplumunda olduğu gibi Roma'da da yankı bularak kendisine yer edinmiştir. Roma'da Stoacı düşüncenin egemenliğinden evvel Epikourosçuluğun sayıca çoğaldığı gözlemlenir. Roma, Latince yazılmış felsefe eserlerini ilk olarak Epikourosçuluk aracılığıyla tanınmıştır. Bazı Epikouros takipçilerinin ölümü hor görmeyi ileri götürerek intihar ettiği örnekler mevcuttur. Bu örneklerden birisi Romalı şair Lucretius olmuştur.

Lucretius *De Rerum Natura (Varlığın Doğası)* eserinde Epikourosçu düşüncüyü övgüyle anar ve Epikouros felsefesinin temel ilkelerini Romalılara aktarır.¹³⁸ Epikourosçu Lucretius bu ekolü Romalı düşüncesinde yerleştirerek, dini argümanların zihinlerinde oluşturduğu ölüm kaygısından azat olunması gerektiğini savunmuştur.¹³⁹ Eserinde sıklıkla Epikouros'a övgüler dizen şair, eseri aracılığıyla Epikourosçu düşüncüyü de açıklar:

“...Korkusuzca basıyorum ayağımı yerde bıraktığın izlere;
sevgiden, seninle) yarışmayı arzuladığımdan değil de;
öyle ki düşünüyorum seni taklit etmeyi;
kırlangıç kuşuyla nasıl boy ölçüşürse

¹³⁴ Diog. Laert. VIII. 39- 45.

¹³⁵ Detaylı bilgi için bkz: Diog. Laert. VIII. 1-50.

¹³⁶ Diog. Laert. X. 14-15.

¹³⁷ Diog. Laert. X. 139.

¹³⁸ Epikouros'a ithafen: “Ey seni takip ediyorum, Hellenlerin görkemi”. Lucr. III.1.3.

¹³⁹ Hill, s. 79.

ya da hiç benzer mi koşuda,
zayıf ayaklarıyla toy bir oğlak dinç mi dinç bir ata?
Sen atam, nesnelerin kâşifi...

...

Yine içeceğiz tüm altın öğütlerden;
daimî altındandır şeref dolu yaşam.”¹⁴⁰

Lucretius’un Epikourosçu felsefeye derin bağlılığında İÖ 1. yüzyıla denk düşen hayatının büyük bir bölümünün savaş ve ölüm içinde geçmesi etkili görülebilir. Romalıların büyük çoğunluğu Lucretius gibi Sulla dikdatörlüğü ve Spartaküs ayaklanması sürecinde yaşadığı kaygılara Epikouros’un “kaygıya lüzum görmeyen” felsefesinde yanıt bulmuş olmalıdır, zira Roma’da Stoacılık öncesi dönemde Epikouros felsefesinin egemenliği söz konusu olmuştur.¹⁴¹

Dictator Caesar’ın da Epikourosçu ekole bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce Senatusta Catilina tertipçileri üzerine yaptığı konuşmaya dayandırılmıştır. Suçluların öldürülmesine karşı çıkmış, ölümün acılarına son vermek anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu ifadeye göre ölümün bir ceza olmadığı hatta kötü bir durum da olmadığı fikri hakim görünmektedir. Bu görüş sebebiyle Caesar’ın ölümü Epikourosçu bir tutumla ele aldığı düşünülmektedir.¹⁴²

Kinik Felsefede İntihar

Antik Dönem felsefe ekolleri arasında intiharın sistemli biçimde olağanlaşması ilk kez Kiniklerde görülür. Kinik kelime manasıyla köpek gibi (*kynikos*) demektir. Bu ifade aynı zamanda Kinik okulunun kurucusu filozof Antisthenes’in sıfatı olarak da karşımıza çıkar.¹⁴³ Kinikler felsefenin yaşama uygulanması ve intiharın hoş görülmesi konusunda Stoacıların öncüleridir. Kiniklerin felsefi zemininin kaynağı ise Sokrates idi. Antisthenes Sokrates’e öylesine hayrandır ki onu dinleyebilmek için her gün 40 *stadion*¹⁴⁴ yol almış, Sokrates’i tanıdığı anda kendi öğrencilerine hep birlikte onun öğrencisi olmaya yönlendirmişti.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Bkz. <https://jimithekewl.com/2009/07/29/lucretius-de-rerum-natura-3-3-13/> 15.05.2022; Lucr. III. 3.3-13.

¹⁴¹ Çevik, Roma’nın..., s. 88.

¹⁴² Çevik, Roma’nın..., s. 90; Sall. *Cat.* 51.

¹⁴³ Cengiz Çevik, *Kinik Felsefe Fragmanları*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020, sunuş, s. XV.

¹⁴⁴ Hellen ölçü birimi. Bir stadion altı yüz adıma, metrik sistemde ise yaklaşık yüz doksan metreye denk gelmektedir.

¹⁴⁵ Diog. Laert. VII. 2.

Sokrates'ten duygularıyla hareket etmemeyi, keskinliği öğrenmiş, Kinik öğretisini bu şekilde hayata geçirmişti.¹⁴⁶ Böylelikle Kiniklerin Sokrates'in yolundan giden Antisthenes aracılığıyla ölüme yaklaşımının şekillendiği düşünülebilir zira Sokrates antik Hellen ve Roma toplumlarında intiharin ilk yüce simgelerindendir. Kinik Antisthenes de hocası Sokrates gibi ölümü küçümsemesiyle tanınmaktadır. Bu küçümseme onlarda intiharı da olağanlaştırmaya hatta gösteriş aracı haline getirmeye varmıştır. Bu sebeple Hegesias, Demonaks, Peregrinos gibi kiniklerin ölümü filozof vari gösterişin bir parçası olarak anılır.¹⁴⁷ Antisthenes'in ve Kinik felsefenin intihara yaklaşımının temelinde iyi yaşam yer alır, kişi eğer iyi bir yaşam süremiyorsa onu bütünüyle sonlandırmak yeğdir. Antisthenes düşüncesinde mutluluğun zirvesi, mutlu ölmektir.¹⁴⁸

Diogenes Örneği

Sinoplu Diogenes banker Hikesios'un oğluydu. Anlatıya göre devlet için para basımı babasının kontrolündeyken sahte para basması sebebiyle sürgüne gönderilmişti. Atina'a ulaştığından Antisthenes ile karşılaşmış ve onun öğrencisi olmuştu.¹⁴⁹ Genç çağlarında yaşadığı sürgünün Diogenes'in aidiyet hissi duymamasının zeminini oluşturduğu düşünülmüştür. Kent yaşamının bireyselliğe ket vuran geleneğinden azat edilen Diogenes, Kinik öğretileriyle donandığında bütünüyle toplumsal yaşama zıt bir karakter ortaya koymuştu.¹⁵⁰ Bu doğrultuda kendisini "Dünya vatandaşı"¹⁵¹ olarak tanımlaması İskender ile arasında geçen diyalogu da daha anlaşılır kılar. Diogenes'in İskerder'e karşı söylediği "*Şimdilik güneşimden biraz çekil*"¹⁵² ya da daha bilindik söylemiyle "*Gölge etme başka ihsan istemem*" sözü Hellen filozofları arasında iktidara karşı yapılmış en güçlü savunusu olarak görülebilir. Diogenes bu gücü temelde aidiyet duymamaktan edinmiş olabilir zira Kinik felsefe insanı yalnızca doğaya ait olarak görmektedir. Böylelikle doğanın bir parçası olan insan, doğanın ona sunduğu ölüme karşı da halktan herhangi birinin duyduğu korkularla yaklaşmamalıdır. Bir anlatıda Antisthenes hastalıktan acı ile kıvrananırken Diogenes ona bir hançer uzatmış ve acılarından kurtulmanın yolunun kendini öldürmek olduğunu ima

¹⁴⁶ Diog. Laert. VI. 2.

¹⁴⁷ Hooff, s. 189.

¹⁴⁸ Diog. Laert. VI. 5.

¹⁴⁹ Diog. Laert. VI. 20-21.

¹⁵⁰ Çevik, sunuş, XVI.

¹⁵¹ Diog. Laert. VI. 63.

¹⁵² Cic. *Tusc.* V.32.92.

etmiştir.¹⁵³ Diogenes'in intiharı da aynı ayrıcalıkta olmuş, farklı anlatılar olmakla birlikte nefesini tutarak öldüğü aktarılmıştır. “Artık yok bir zamanlar Sinoplu olup, bir asa taşıyan ve harmanisini katlayan, sokakta yaşayan o ünlü adam. Dudağını dişleriyle sıkıştırarak kesti soluşunu ve gitti göğe. Zeus’un oğluydu Diogenes, göğün köpeği.”¹⁵⁴

Stoa Felsefesinde İntihar

Cumhuriyetin sonlarında Epikouros’un felsefi hakimiyeti yerini Krates’in öğrencisi Zenon tarafından kurulan Stoacılığa bırakmıştır.¹⁵⁵ Bir anlatıya göre Zenon Kinik Antisthenes’in öğrencisidir.¹⁵⁶ Bu doğrultuda intiharı olumlayan Kinik felsefe ekolünün Stoa okulunun görüşünde etkili olduğu düşünülebilir. İmparatorluk döneminin arka sahnesinde Stoacı düşünce dünyasının izleri kabul görmüştür. Stoacılığın Roma’da kabul görmesi Antik Dönemin koşulları içinde Roma geleneğiyle bütünleşmesi ve Cato örneği göz önünde bulundurularak anlaşılmalıdır. Stoacılık öğretisinin kısa zamanda etkili hale gelmesinde Cato ile Tharasea Paetus’un intiharlarının yüceltilmesi ve Augustus’un Stoacılığı Roma geleneğine daha uyumlu bulmasının da etkisiyle kısa zamanda soylular arasında çok yaygınlaşmıştı.¹⁵⁷ Stoa düşüncesinde ancak erdemli birisi hükmedecek yetiye sahip olabilirdi. Cumhuriyette erdemli olma kaygısı, kendini Romalı olmak onuruyla gösterirken imparatorluk döneminde bir gereklilik halini almıştı. Stoacıların Roma düşünce dünyasında hakimiyeti aynı zamanda intiharın da yaygınlaşmasının yolunu açmış oldu. Zira Stoacılar arasında intihar öyle yaygındı ki Romalı hukukçu Ulpianus’un kategorize ettiği bir intihar çeşidi olarak filozof intiharları yer almaktadır. Ulpianus bu durumun sebeplerini; “*iactatio ut quidam philosophi (filozoflara özgü gösteriş hali), filozof farkındalığının onlara verdiği derin düşünce ve suçluluk hissi, yaşam ve yaşamaya dair düşüncelerin neticesinde duyulan iğrenme hali, fiziksel olarak güçsüz duruma düşmenin aciziyetini kabullenememek*” şeklinde sıralamaktadır.¹⁵⁸

Laertios, Stoacı düşüncede bilgenin yurdu ve dostları uğrunda yahut dayanılmaz bir acıyla sıranması halinde yaşamına son vermesi gerektiğini aktarmıştır.¹⁵⁹ Stoacılıkta aciziyet intiharın kabul gören koşulları arasındadır. Bilge bir kişinin hayatında tahribata yol açan

¹⁵³ Diog. Laert. VI. 19.

¹⁵⁴ Diog. Laert. VI. 76- 79.

¹⁵⁵ Diog. Laert. VII. 2.

¹⁵⁶ Diog. Laert. VI. 13-15.

¹⁵⁷ Hill, s. 38.

¹⁵⁸ Miriam Griffin, “Philosophy, Cato, And Roman Suicide: I”, *Greece & Rome*, Vol. XXXIII, Sayı. 1, 1986, s. 68; Dig. 28.3.6.7.

¹⁵⁹ Diog. Laert. VII. 130.

koşullar mevcutsa bilgenin intihara yönelmesi olağan bir durumdur. Antik Dönem Yahudileri ve Hristiyanları arasında gördüğümüz ölümden sonra iyi bir yaşam vaadi Stoacılar için intihara gerekçe değildir. Stoacı etikte bilgenin erdemi ve onun koşulları doğrultusunda alınan ölüm kararı bilgeliğin bir yansımasıdır. Bu doğrultuda kişinin yurdu yahut dostları için intihar etmesi özgeci intiharın bir parçası olarak tanımlanabilir. Stoacı filozoflar arasında sıkça ele alınan kendini öldürme meselesi kimi filozoflarda bizzati bir deneyime dönüşmüştü. İÖ 262’de Stoa Okulu’nun kurucusu Zenon’un, parmağını bir yere çarparak yaraladıktan sonra “*Kendiliğimden geliyorum işte, ne çağırıyorsun ki beni?*” diyerek, soluğunu tutma yoluyla intihar ettiği aktarılmıştır.¹⁶⁰

Seneca Örneği

Lucius Annaeus Seneca İÖ 4- İS 65 yılları arasında Nero’nun danışmanı olarak görev yapan filozof ve drama yazarıdır. Seneca yaşamı boyunca Stoa ekolüne uygun olarak ölümü yüceltmeye meyletmiştir. Cato’ya olan hayranlığı ve Stoacılık öğretisi onun intihar yaklaşımlarında açıkça görülür.¹⁶¹ Seneca için ölüm yalnızca düşünce dünyasının bir parçası halinde var olmamıştır. Hastalıklar sebebiyle zayıf bünyesi ona her zaman ölümlülüğünün hatırlatıcısı olmuştur.¹⁶² Ölüme karşı durmayı bilgece bulmadığını, ölümün ne olduğunu deneyimlemeden yargılamayacağını ifade ederek (*Ne morti quidem hoc apud nos noceat; et haec malam olitionem habet. Nemo eorum, qui illam accusant*)¹⁶³ sıklıkla ölümü yaşama karşı savunmuştur.

Platon düşüncesinde ölümün hakikat sevgisi -felsefeyle- doğrudan ilişkilendirilmesi Seneca’da da kendisini gösterir. Yaşamı bütünüyle ölüme giden yol olarak gören Seneca, bilgeliğin ölümü cesaretle karşılayabilmek olduğunu ifade eder. Seneca düşüncesine göre toplumdaki her bir bireyin ancak ölümle olan bağlantısını kavraması sayesinde erdemi anlaması mümkündür, Sokrates ve Cato gibi yüce kişilerin ölümleri buna örnek teşkil eder.¹⁶⁴ Seneca bilge birinin ölüm anı geldiğinde ölüm üzerine düşünülen anlardan çok daha cesur bir davranış göstereceğini söylemektedir. Bu düşünceyi desteklemek amacıyla bilge bir gladyatörün, arenada ne denli korkmuş olursa olsun boğazını rakibinin kılıcının doğrudan

¹⁶⁰ Diog. Laert. VII. 28.

¹⁶¹ Fatma Zehra Pattabanoğlu, “Seneca’da Felsefe ve Ölüm”, Süleyman Demirel Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2015, Sayı 22, SS. -158.

¹⁶² Hooff, s. 191.

¹⁶³ Sen. *Ep.* XCI.21

¹⁶⁴ Pattabanoğlu, s. 139.

öldürücü yaralar açmasını sağlayacak şekilde yönlendirdiğini ifade etmiştir. Seneca'ya göre ölüm anına yaklaşıldığında ruhun cesaretinin kendisini göstermesi bilgeliğin bir yansımasıdır.¹⁶⁵ Seneca ölümün bir geçiş olduğunu savunur ve ölümü hayatı yok etmeyen yalnızca onu bir kesintiye uğratan bir olgu olarak ele almaktadır. Seneca bu düşüncüyü gece ve gündüz döngüsünü örnekleyerek açıklar; gün geceyi, gece de günü ele geçirir ancak döngü hep devam etmektedir, öyleyse ölüm ve yaşam da bu döngünün parçaları olarak görülmelidir. Bu doğrultuda ölüme direnmek yerine onu sakince karşılamak en akıllıca seçimdir. Aynı zamanda erdeme her koşulda bağlılık göstermek iyi biri olmanın koşuludur.¹⁶⁶

Seneca danışmanlığını yaptığı Nero'nun üzerindeki etkisini yitirmesiyle öğrencisinin kurbanları arasına dahil olmuştu. Piso'nun Nero'ya karşı gerçekleştirdiği darbe teşebbüsünün¹⁶⁷ ardından komploya karıştığı suçlaması ile Nero tarafından intihar etmekle cezalandırıldı. Tacitus Seneca'nın ölümünü anlatırken Nero'yu "zalim" olmakla suçlar ve Seneca'nın masum olduğunu vurgular. Tacitus'un anlatısına göre Seneca, intihar cezasına gönüllü olarak razı olmuştu. Eşi Paulina da onunla intihar etmeye karar verdiğinde Seneca eşinin arzusuna karşı çıkmamıştır. Birlikte intihar etmeye karar verdikten sonra kılıçla kollarını yaralarlar, Seneca yaşlı vücudunun bacak ve diz damarlarını da keser ve ancak ölüm gerçekleşmez. Bunun üzerine hekimlerinden Sokrates'ten itibaren kutsal bir intihar aracı olarak görülen baldıran otu hazırlamalarını ister.¹⁶⁸ Ölümü büyük bir işkenceye dönen Seneca bu meşakkatli işkenceye şahitlik etmemesi için Paulina'yı başka bir odaya gitmesi için ikna eder. Seneca nihayetinde ölür ancak Paulina Nero'nun emri ile kurtarılır. Seneca'nın intiharı, yaşamında ölüme dair anlatılarıyla birlikte ele alındığında Stoacı intiharlarının Romalı bir temsili olarak görülür.¹⁶⁹

Seneca'nın intiharı Sokrates'in ölümünün yeniden canlandırıldığı bir tiyatro sahnesini andırır. Seneca'nın intiharında Sokrates'in Roma'daki muadili olmaya niyetlenen özel bir çaba görülür. Bu bağlamda Seneca'nın Sokrates'in ölümünü bir intihar vakası olarak gördüğü düşünülebilir. Sokrates'in ölümü, Romalılar'ın Cato'ya olan bağının Hellen kökenlerini oluşturmuştur. Hellen ve Roma'da intiharın algısal inşasının bir bütün olarak ele alınma gerekliliği bu kuvvetli bağdan açıkça kendini gösterir.

¹⁶⁵ Sen. *Ep.* XXX. 9

¹⁶⁶ Sen. *Ep.* XXXVI. 11-12.

¹⁶⁷ Bu kısım Nero başlığında detaylandırılmıştır.

¹⁶⁸ Hooff, s. 52.

¹⁶⁹ Tac. *Ann.* XV. 60- 64.

Sokrates ve Seneca benzer olarak devlet eliyle ölüm cezasına çarptırılmış ve cezalarına razı gelmişlerdi. Benzerliklerinin yanı sıra Seneca'nın ölümü oldukça ağır uygulamaları içerir. Önce kendisini yaralar, ardından zehir içer, kan akışının hızlanması için küvete girer ve son olarak sıcak suyun buharında nefessiz kalarak hayata veda eder. Sokrates'in ölümünde ise büyük bir acı söz konusu olmaz. Seneca'nın intihar olgusuna olan bağlılığını düşünüldüğünde Kiniklere ithafen sıkça söz edilen gösteriş intiharlarına benzetilebilir.¹⁷⁰

Tragedyalarda İntihar Örnekleri

Aristoteles tragedyanın temel hattını açıkladığı eserinde, trajediye seyircide uyandırdığı acıma ve korkuyu ölçüt kılarak açıklar. Olay akışında yaşananlar neticesinde seyirciler kahramanlara karşı bir acıma duymalıdır. Bu sebeple olacak ki ünlü tragedya yazarları Hellen kültüründe acıma duygusunu uyandıran belli başlı bazı kavramlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Aristoteles bu durum için açıklayıcı bir örneklem sunar ve neticesinde seyircide acıma hissi uyandıracak olanın ne üstün iyilik ne de saf bir kötülük; ne üstün bir zeka ne de bir aptallık içinde olmayan, neredeyse sıradan özelliklere sahip bir kişinin yaptığı bir hata ile yaşamının karanlığa gömülmesidir. Aristoteles bu durumu *hamartia*¹⁷¹ kavramıyla tanımlar.¹⁷² Burada kahramanın bir özelliği önemsenir, soyluluğu. Başına kötü şeyler gelen iyi bir insan, lakin toplumdan üstün bir iyilikte değil, böylelikle kahraman toplumun ilişkisi kurabileceği biri olarak görülür ve esasında acıma duygumuz, kurduğumuz özdeşlikten doğar.¹⁷³ *Hamartia* ile akış kahramanın trajediye dönüşen hikayesi çerçevesinde yönlenir, kahraman gelişen olaylar neticesinde bir ifadeyle *hamartiasının* bedelini mutlak şekilde görür. Bu bedel, kimi zaman bedbaht bir yaşam kimi zaman onurlu görülen bir ölümdür. Onurlu bir ölümü bilinçli olarak seçen bazı kahramanlar günümüze dek intiharın da köklü temsilcileri olarak anılmıştır. Çalışmamız kapsamında *hamartiadan* doğan intiharları ele alarak Hellen toplumunda intiharın yansımalarını tragedya kültürü üzerinden anlamaya çalışılacaktır.

Nietzsche Hellen tragedyasını, Apolloncu ve Dionysoscu sanat ilkelerinin dengeli bir birlikteliği olarak tanımlamaktadır. Bu birlikteliğin hayranlık uyandıran yavrusu da Antigone ve Cassandra'dır. Bu, Hellen kültürünün edebi bir dışavurumu olarak okunabilir ve tarihi

¹⁷⁰ Hill, s. 182.

¹⁷¹ Tragedyada kahramanın hayatının akışını kötüye yönlendiren trajik hatasıdır. Bu kavram ilk olarak Aristoteles'in *Poetika* eserinde geçer.

¹⁷² Kerem Eksen, "Trajik Hata ve Sessizlik", *Cogito*, sayı 54, 2008, SS. 145-158, s. 146.

¹⁷³ İlke Yiğit, "Medeia'ya Acımak", *Cogito*, sayı 54, 2008, SS. 159- 170, s. 164.

okumanın yanı sıra, etkisi bakımından da önem arz eder. Çalışma kapsamında incelenen örneklerde görüleceği üzere, kahramanın hazin sonu, çoğu kez onun tercihlerinin bir sonucu olarak ortaya konulmaktadır. Hellen kültüründe utanç ve onurun konumu mitolojide açıkça kendisini belli eder. Utancın ağırlığını taşımamak yahut onursuzluk içinde yaşamaktan kaçınmak amacıyla intihar tercihi açıkça bir tavır olarak ele alınır. Hüsrân yahut başkaldırı ile olsa dahi kahraman için intihar utanç ve onursuzluğu benimsemediğinin göstergesi olarak adeta bir itibar iadesidir.

Hellen kültüründe utanç, oldukça kuvvetli bir duygu olarak görülür, mitolojideki yansıması toplumda kendini özellikle savaşçılarda açıkça göstermiştir. Homeros destanlarında mağlubiyetin ardından savaşçı sebebinden bağımsız şekilde mağlup olmayı utanç olarak tanımlar ve kavram olarak bu duruma *aidos* denir. *Aidos*a verilen önem Hellen toplumundaki davranış standartlarından kaynaklanmaktadır. Toplumda gerçekleşen durumun neticesi sosyal sonuçlarıyla ele alınmaya meyillidir, böylelikle kişi her ne yaparsa yapsın toplumda nasıl tanımlandığından bağımsız değer kazanmaz. Kültürün bir parçası olan *aidos* yapılanların neticesi kadar başkalarının kişileri hakkındaki olası düşüncelerinden de doğar. Homeroscu değerler olarak da anılan bu davranış kalıbı utancın neticesinde doğan öfke ve hüznün intiharla sonuçlanmasında rol oynar. Kişi bazen yalnızca utançla yaşamak istememekten bazen ise topluma karşı meydan okuyarak intiharla arınmaya yönelir.¹⁷⁴ Bu intiharların en ünlü örneklerinden birisi Antigone'dir. Oidipus'un kızı olan Antigone kendisine miras kalan acının bir devamı niteliğindedir.

Antigone Örneği

Antigone 5. yüzyılda, Hellen geleneğine dair önemli izler taşıyan bir Sophokles tragedyası örneğidir. İçerdiği karakterler ve olaylarla günümüze kadar dokunaklı örnekleri taşımış olan tragedya, Hellen geleneğinin bir yansıması olmanın ötesine geçerek ilim dünyasında insanın özüne atfen birçok yoruma da vesile olmuştur. Eser özellikle Hegel, Heidegger, Hölderlin gibi Alman filozoflarının yorumlarıyla derinlemesine ele alınmıştır. Antigone, Hölderlin'de Hellen kültürünü ve düşüncesini en iyi şekilde yansıtan tragedya, Hegel için gelmiş geçmiş en büyük eser, Heidegger'in çalışmalarında ise insanın varoluşunun

¹⁷⁴ Ellise Garison, *Groaning Tears Ethical And Dramatic Aspects Of Suicide In Greek Tragedy*, Brill, Köln, 1995, s. 45.

özünü yansıtan bir temsil olarak anılır.¹⁷⁵ Eser, içerisinde sunduğu büyük trajedisiyle, intiharın da en büyük figürlerinden biri olan Antigone'nin intiharını da dramatik bir şekilde ortaya koymaktadır.¹⁷⁶

Üçlemenin diğer eserlerinden ve Aiskhylos'un *Thebai'ye Karşı Yediler* eserinden edinilen bilgilere göre hikâyeyi özetleyecek olursak;

“Efsaneye göre, Oidipus öz annesi Lokaste ile evlendiğini öğrenince kendi gözlerini kör etmesi üzerine, Antigone, babasına sürgüne gönderildiği Atina'ya kadar yol göstermişti. Babası ölünce Thebai'ye dönüp, kızkardeşiyle birlikte, erkek kardeşi Eteokles ve Polyneikes'in kavgasını sona erdirmeye çalıştı. Babaları Oidipus'un bu büyük dramının ardından Eteokles ve Polyneikes isimli iki erkek kardeş yönetimi devirli olarak ele alacaktır. Bu karar bir süre uygulansa da Eteokles yönetim süresi bittiğinde yönetimi devretmeyi reddeder ve kardeşini Thebai şehrinden kovar. Polyneikes bu olayın üstüne Argos'a sığınır, orada evlilik yoluyla hükümdar ailesine katılır ve kendine bir ordu toplayarak Thebai'yi kuşatır.¹⁷⁷ Bu mücadelede gerçekleşen düelloda iki kardeş birbirini öldürür, neticede yönetim boş kalınca dayıları Kreon tahtın varisi konumuna yükselir. Olayların ardında Kreon'un azmettirici olduğuna dair bulgu olmasa da iki kardeş arasındaki münakaşanın Kreon'a fayda sağladığı açıktır. Kreon tahta geçtiğinde Eteokles'i geleneğe uygun şekilde defnettirir lakin Polyneikes'i vatan haini ilan ederek cesedini açıkta bıraktırır. Cesedi gömecek olanı da ölüm ile cezalandıracağını açıklar. Antigone ise dayısı Kreon'un hükmüne karşı gelerek kardeşini gizlice gömer. Bunun üzerine Kreon Antigone'yi canlı canlı öldürmek için mezara kapatır. Fakat aynı zamanda Kreon'un oğlu Haimon, Antigone'la nişanlıdır ve eğer Antigone'a bir zarar verilirse kendisini de öldüreceğini öne sürerek şantaj yaparsa da Antigone bu acıya daha fazla katlanamaz ve ölmeye terkedildiği mezarda kendini asarak hayatına son verir. Nişanlısı yani Kreon'un oğlu Haimon da bunun üzerine kılıçla kendini öldürmek suretiyle intihar eder. Oğlunun intihar ettiğini öğrenen Kreon'un karısı Euridyke de kendini hançerleyerek intihar eder.”¹⁷⁸

¹⁷⁵ Oğuz Arıcı, “Muğlaklık ve Tragedya”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009. s. 16.

¹⁷⁶ Eylem Ejder, “Tragedya ve Etik Yaşam: Hölderlin, Hegel ve Heidegger'in Tragedya Yorumları Üzerine Bir İnceleme”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 6.

¹⁷⁷ Sophokles, *Antigone*, çev. Ari Çokona, s. IX.

¹⁷⁸ Sop. *Ant.* 1-35 (çev. Ari Çokona)

Sophokles'in eseri, adeta intiharlar silsilesinden oluşmaktadır. Her bir karakter, evvelindeki intiharla bağlantılı olarak kendi dayanak noktaları ile hayatına son verir. Garrison, *Antigone*'deki tüm intiharların, esasen şahısların ölümünden çok, bu ölümlerin sembolik olarak *polis* değerlerini temsil eden kurumların çöküşü ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷⁹ Ancak, tragedyada farklı cinsiyetlerin ve şahsiyetlerin art arda intiharları, eğer bu olay örgüsü ve şahsiyetler tamamen kurgu olsa bile, bu türden dramatik münferit ya da topluca vakıaların var olduğunu da göstermektedir. Bu tragedyada Antigone ile başlayan intihar zinciri, intihar motivasyonlarının değerlendirilmesi bakımından ikiye ayrılabilir. Kreon ile mücadelesiyle simgeleşmiş olan Antigone din, devlet ve aile değerlerinin çatışmasının nihayetinde intihar aracılığıyla bedenini de mücadele aracı haline getirmiş, adalete kendi hayatını basamak yapmış görünmektedir. Bu yönüyle Antigone'nin intiharı, siyasi erke karşı bir saldırı olarak değerlendirilebilir. Bedenini eylem aracı haline getiren bu karakter, değerler arasında bir seçimin simgeleşmesi olarak düşünülebilir. Oysa Antigone'nin yasıyla, yaşamını sona erdiren nişanlısı Haimon ve annesi kraliçe Eurydike onunla aynı konumda değildir. Haimon bir taraftan, kuzenini ölüme gönderip onu cezalandırdıktan sonra, gönülden sevdiği ve bağlandığı nişanlısının ölüm kararını veren babasına karşıtlığını ve kızgınlığını da ortaya koyarak bir taraftan devletin uygulamalarındaki adaletsiz kararlara kendi intiharıyla karşı çıkmıştır. Aynı zamanda insani boyuttan da çektiği acıdan kurtulmaya yönelik olarak psikolojik olduğu da söylenebilir. Eurydike'nin ölümü ise, bir devlet adamı olsa dahi kocası Kreon'un yakın aile bireylerine ve oğluna reva gördüğü sert ve gereksiz muamelelerin oluşturduğu gereksiz gelenekleri, devlet gücünü ele almak ve kendi gücünü göstermek için uygulamasıyla büyük bir aile dramına dönüştürmesine duyulan nefret ile bir annenin oğlu ve gelin adayının ani ölümüne duyduğu acıdan kurtulmaya yönelik olarak genel anlamda psikolojik görünmektedir.

180

Antigone'nin yasalar ile olan mücadelesi, meseleyi kişisel bir mücadelenin ötesine taşımaktadır. Yasanın, yani devletin temsilcisi Kreon'a karşı gelerek yasayı sarstığı gibi, devlete karşı bireyin özgürlüğünü ve değerlerini öne çıkarmaktadır. Devlet temsilcisinin yasanın Tanrıların yasasından kutsal olamayacağı fikri Kreon ile suçunun tespitinin ardından gerçekleşen diyalogda açıkça görülmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁹ Garison, s. 113.

¹⁸⁰ Burcu Dabak, "Sofokles'in Antigone Metninde Ritüel'in İşlevi", Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 87- 89.

¹⁸¹ Bkz: Sop. *Ant.* 445-455. (çev. Ari Çokona)

Burada bu yasaları ayrıntılı bir şekilde ele almak gerekirse, Hellen dünyasında ölü gömme gelenekleri, içine birçok ayrıntının yer aldığı bir yapıdır. İnsanın *soma* (insan vücudu) ve *psykheden* (ruh) oluştuğu kabul edilir ve gelenekte her ikisi için de ayrı uygulamalar geliştirilmiştir. Ölünün toprakla buluşmasına değin cesedin hazırlanması, *prothesis* (sergileme) ve *ekphora* (cenazenin mezara götürülmesi) aşamaları mevcuttur. Solon dönemine kadar, geleneksel yas alışkanlığı bazı durumlarda kişilerin kendisine zarar verdiği anları dahi içermektedir. Hellen kültürünün bir parçası olan ölüye saygı gereği her bir aşama detaylıca gerçekleştirilir ve ölenin yakınları yaslarını açıkça yaşardı. Bu durum Solon yasaları¹⁸² ile kısıtlanarak *somanın* gömülmesi işlemi yasalar ve toplumsal kurallar aracılığıyla düzenlenmiştir.¹⁸³

İnanca göre mezar tanrıları *Thanatos* (Ölüm)¹⁸⁴ ve *Hypnos* (Uyku) gömme işleminde farklı sebeplerle önem taşımaktaydı. Homeros'da iki tanrı ölünün yol göstericisi olarak anılırken; Hesiodos *Hypnos*'u ölümlere huzur getiren, *Thanatos*'u ise kötücül bir tanrı figürü olarak tanımlamıştır. *Thatanos*'un ürkütücü imgesi, Hellen toplumunda ölümün korkutucu yüzünü de yansıtmaktadır. Klasik dönem tragedyalarında *Thanatos* gülünç durumlara düşürülerek bu imge kırılmak istenmiş yahut Alkestis örneğinde olduğu gibi tüm acımasızlığıyla resmedilmiştir.¹⁸⁵ Bu köklü inanış Antigone'nin sıkça andığı tanrılar hakkında izlenim vermektedir. Ağabeyinin gömülmemiş olması Polyneikes'in ruhunu *Hypnos*'un getireceği huzurdan mahrum ederken, son görevi yerine getirmeyen ailesini de *Thanatos*'un öfkesiyle karşı karşıya getirebilir.

Hellen toplumunda ölü gömme gelenekleri gereği mezar yaptırmak bir şeref göstergesidir ve bu görev aile içinde gerçekleştirilir. Kişi yakınının mezarını yaptırmakla sorumlu görülür, özellikle ebeveynlerine karşı bu sorumluluğu yerine getirmeyen erkek evlat *demostan* hukuki olarak uzaklaştırılır ya da çevresi tarafından aşağılanarak toplum kuralları ile cezalandırılırdı. Ölüye son göreve büyük bir kutsiyet atfedildiğinden anne ya da babanın

¹⁸² Hellen devlet adamı ve şair Solon'un Hellas'ta demokrasinin temellerini attığı yasalar olarak bilinmektedir. İÖ 6. yüzyılda Drakon Kanunları iyileştirilerek, en eski Hellen anayasası Solon tarafından düzenlenmiştir.

¹⁸³ Nuran Şahin, "Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devirde Atina'da Ölüm İkonografisi ve Ölü Kültü", *Arkeoloji Dergisi* 4, SS. 143-167, s. 144-149.

¹⁸⁴ Günümüzde ölümün belirtilerini, koşullarını ve nedenlerini inceleyen bilim dalı ismini buradan alarak tanatoloji olarak isimlendirilmiştir.

¹⁸⁵ Şahin, s. 154- 155.

ahlaksız olması ya da cesedin bulunmaması durumlarında dahi bir mezar yaptırılması önemseniyordu. Bu gelenekte yalnızca iki istisna bulunmaktadır; katiller ve vatan hainleri.¹⁸⁶

Tarihi kayıtlara göre katil, vatan haini ve intihar etmiş kişilere farklı uygulamalar mevcuttur. Konumuz çerçevesinde örnek verecek olursak vatana ihanet suçu ile yargılanan Atinalı Komutan Phokion polis dışına gömülmüştür.¹⁸⁷ Bu örnekte de göreceğimiz üzere vatan haini olarak anılan kişinin cezası polis dışı bırakılarak cesedin kentin dışına gömülmesi olmuştu. Bu uygulama yalnızca fiziksel bir dışlama değil, manevi olarak da kişiyi polis dışı bırakmak olarak yorumlanabilir. Kreon'un Polyneikes'in cesedinin açıkta bırakılmasına dair hükmünün dayanağı da buradadır lakin bu geleneğin de dışına çıkan bir cezalandırmadır. Antigone ağabeyinin gömülmesinin adaletli olduğunu savunurken, Kreon Polyneikes'i vatan haini kabul eder ve bu doğrultuda kendi tavrını yukarıda bahsettiğimiz yasayla temellendirir. Ölünün açıkta bırakılması, kişi için çok büyük bir hakarettir. Antigone bu hakareti kardeşinin üzerinden kaldırmak istemektedir. İki kardeş birbirini öldürmüş olsa dahi Hades'te ikisinin değerinin farklı olmadığını, iyi ve kötüyü belirlemek için beşer yasalarının temel alınamayacağını söyler.¹⁸⁸

*“Tanrıların onayladığı bir suçu işleyerek,
Yanına uzanacağım sevgili ağabeyimin.
Toprağın üstündekilerden çok altındakileri memnun etmeliyim
sonsuz dek onlarla kalacağıma göre.
Sen de çiğnemeye devam et tanrıların yasalarını!”¹⁸⁹*

Antigone tragedyanın başında İsmene ile konuşurken kutsal yasaya uyulması gerektiğini, tanrılarca hoş görülecek olanın bu olduğunu söyler. Yukarıda aktarılan alıntıdan hareketle kutsal yasanın “ölüye son görevin yerine getirilmesi” olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde Hellen dünyasının polis nomosları ile thesmoi¹⁹⁰ arasında bir ikilem sunulmaktadır. Kreon'un hakimiyetinin oluşturduğu değişim ve yeni katı kurallar Antigone'yi

¹⁸⁶ Abuzer Kızıl, “Antik Dönem Yunan Dünyası'nda Ölüm Kavramı ve Bununla İlgili Bazı Betimler”, *Uluslararası Amisos Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, SS 32-65, s. 4-; Şahin, s. 152.

¹⁸⁷ Sophokles, *Antigone*, çev. Ari Çokona, s. 55-56, sonnot 6.

¹⁸⁸ *Sop. Ant.* 510-525. (çev. Ari Çokona)

¹⁸⁹ *Sop. Ant.* 70-75. (çev. Ari Çokona)

¹⁹⁰ Hellen toplumunda resmi kanunlardan evvel aile ve dinsel öğreti merkezli geliştirilen thesmoi geçerliydi. Bu adlandırmanın Adalet Tanrıçası Themis'den geldiği düşünülmektedir, Homeros'un bu kelimeyi adalet anlamında kullandığı da görülmektedir. Bkz: Serdar Uslu, Platon'da Düzen Sorunu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler

toplumun dışına iterek uyumsuzluğunu ortaya çıkarmıştır. Buna karşın kardeşi İsmene’de bu çatışma görülmez. Yasaya bağlılık özellikle Sokrates’in ölümünde sıkça vurgulanan bir Hellen değeridir. Ancak Antigone diyalogunda da Antigone ve İsmene tarafından sıkça zikredilen bu bağlılık, Sokrates’in tavrından ayrılır. Antigone *nomos* ve *thesmoi* arasındaki çatışmada *thesmoi*ye bağlılık gösterirken Sokrates *nomos* ve *thesmoi* arasında çatışma görmez ve ikisini bir bütün olarak ele alır. Onun için *nomos* da *thesmoi*un bir parçasıdır, Sokrates’i ölüme götüren yasaya bağlılık kendi felsefesi içerisinde tutarlılık göstermektedir.¹⁹¹ İsmene’de gördüğümüz yasaya sadakatin kaynağı ise; “Biliyorsun o yasalardan yüz çevirmediğimi, Ne var ki devletin koyduğu yasalara karşı gelmek gücünü bulamıyorum kendimde.”¹⁹² söylemleriyle daha farklı bir şekilde ele alınmıştır. Daha açık bir ifadeyle İsmene, kendinde yasaya karşı gelecek gücü bulamadığından, yasaya içindeki korkuyla bağlandığını belirtmektedir.

Durkheim’ı temel alan kaynaklarda Antigone’nin intiharı çok yönlü değerlendirilip, çalışmalarda farklı intihar sınıflandırmalarında ele alınmıştır. İlk sınıflandırma, Durkheim’ın kuralsızlık (anomik) intihar olarak adlandırdığı olağan düzenin uğradığı saldırı karşısında meydana gelen bunalımın bir sonucu olarak gerçekleşen intiharlar üzerinedir.¹⁹³ Durkheim’ın aktardığı verilere göre değişimin kaynağı ve sebebi ne olursa olsun, yaşanan dönüşüm birey yahut topluluklarda ötekileşme hissini doğurmakta ve intihar sayılarında artış gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Antigone kardeşlerinin yönetiminden zalim biri olarak gördüğü Kreon’un yönetimine geçen *polise* ve onun yasalarına bağlılık gösterememiştir. Antigone’nin ardından intihar eden Haimon’un eylemi daha çok duygusal kaynaklı görülse de Kreon ile geçen diyalogunda sıkça adalet, devlet, birey gibi kavramları kullanması dikkate değerdir. Haimon’un babasına karşı çıkarken sarf ettiği sözler babasının bir yönetici olarak takındığı tavrın *polise* olan bağlılığı zedelediği şeklinde yorumlanabilir:

Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2007, İstanbul, s. 24. *Thesmoi* yasaları zaman içerisinde soyluların hükmü eline almasına sebebiyet vererek adalet sağlamakta eksik kalınca Drakon tarafından hukuk yasası olarak tanımlanabilecek yazılı yasalar ortaya kondu. Bu yasalara *nomos* denmektedir. Ne var ki Atina’daki en erken yasa koyucular Drakon ve Solon kendi yasalarını *nomos* olarak değil *thesmoi* olarak adlandırırlar. Bunun sebebinin toplumda yasaların meşruiyet zeminini oluşturmak olduğu düşünülebilir. Bkz: Ayşen Sina, “Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina’da Yargıçlar ve Mahkemeler”, *TBB Dergisi*, s. 123, SS. 420-450, s. 422.

¹⁹¹ Aylin Çankaya, “Yasa Üzerine İki Farklı Perspektif: Antigone ve Sokrates”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 19, SS. 237-248, 2015, s. 246- 247.

¹⁹² Sop. *Ant.* 72-80. (çev. Güngör Dilmen)

¹⁹³ Durkheim, s. 260- 263.

“Haimon: Bir kişinin malı olan devlet, devlet değildir.

Kreon: Devlet, onu idare edenin değil midir?

Haimon: Ancak bir çölde tek başına hakim olabilirsin.”¹⁹⁴

Haimon devam eden sözlerinde iktidarın saygınlığının korunamadığını, Thebai halkının tümüyle Antigone’den taraf olduğunu dile getirir.¹⁹⁵ Haimon aşk bağıyla bağlı olduğu Antigone’nin haklılığına gönülden inanmaktadır, lakin sözlerinden okuyabileceğimiz üzere bu haklılıkta yalnızca aşkın büyüğü değil, yasaların çiğnenmesinden doğan hoşnutsuzluğun da payı büyüktür. Bu doğrultuda iktidardaki ve yasadaki değişimin yalnızca Antigone’de değil tüm toplumda huzursuzluk doğurduğu ifade edilebilir.

Haimon’un intiharı Hellen toplumundaki baba oğul ilişkisine dair bir izlenim vermektedir ve bu ilişki, ağırlıklı olarak çatışma ile şekillenmektedir. Haimon ve babası arasındaki çatışmanın doruğu Antigone’nin intiharının ardından büyük acı duyan Haimon’un babasına kılıcıyla saldırmasıyla gerçekleşir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu saldırı sonrası Haimon kılıcını kendisine saplar. Bu eylem, sevgilisinin ölümünün müsebbibi olarak gördüğü babası Kreon’un saldırısından kurtulması üzerine Menninger’in teorisine uygun bir örnek olarak öfkesini kendine yönlendirmesi şeklinde yorumlanabilir. Zira Haimon burada sevgilisinin intikamını almakta başarısız olmanın ve öz babasına saldırmanın utancını birlikte taşımaktadır. Bu yükü birlikte öfkesini ve hançerini kendisine yöneltir ve intihar eder. Bu intihar, ilki sevgilisi Antigone’nin ölümünün müsebbibi olarak gördüğü babası Kreon’a, kendi intiharıyla evlat acısı yaşatmasına ve annesi Eurydike’nin intiharına da sebep olarak Kreon’nun bir ailevi yıkımla cezalandırması şeklinde iki farklı duruma yol açmıştır. İkincisi ise acı içinde olan genç erkeğin Hades’te sevgilisine kavuşma inancını gerçekleştirmesidir.¹⁹⁶

Antigone’nin ölümünü ele alan bazı çalışmalarda ise; Durkheim’in özgeci intihar motifinden faydalanılır. Bu motif, bireyin topluma yahut onun değerlerine dair bağlılığının sonucu olarak aldığı intihar kararıdır. Antigone’nin *thesmoi* yasaları uğruna hayatını feda etmesi, toplum değerlerini merkeze alan bir davranış olarak yorumlanabilir. Durkheim özgeci intiharı, bencilliğin zıttı olarak tanımlamıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Soph. *Ant.* 737- 739. (çev. Sabahattin Ali)

¹⁹⁵ Sop. *Ant.* 730- 755. (çev. Ari Çokona)

¹⁹⁶ Garison, s. 113-115.

¹⁹⁷ Durkheim, s. 217- 219.

Antigone'nin onurunu korumak için ölüm cezasından evvel hayatını sona erdirmesi önemli bir Hellen değeridir. Hellen düşüncesinde önem verilen köklü iki değerden birisi onur, diğeri utançtır. Kişinin bu sebepleri gözeterek intihar etmesi övgüye değer görülmüştür. Bu anlayış esasında, Hellen kahraman figürünün bir örneğidir. Nitekim Sophokles koronun ağzından¹⁹⁸ Antigone'nin değerleri uğruna yaşamaktan vazgeçisini onurlu bir davranış olarak tanımlamaktadır.¹⁹⁹ Yine de tragedya içerisinde doğrudan bir ahlaki değerlendirme yapılmaz, daha çok Antigone'nin şahsına dair bir sempati ve kaderinin ona sunduğu dramdan kaynaklanan bir şefkat söz konusudur. İsmene de kız kardeşi olarak soyunun kaderinde Antigone ile ortaksa da İsmene'de başkaldırı görülmez. İki kız kardeş arasındaki temel fark da buradadır. İsmene koşullara çaresizce de olsa uyum sağlarken Antigone yeni düzene karşı başkaldırının temsilidir.

Hegel, Antigone incelemesinde metni tanrısal olan ve beşer olan yasa, *oikos*²⁰⁰ ve *polis* yasaları, bireysel ve evrensel olan yasa, iki cinsiyetin çatışması olarak ele alır. Burada vurgulanan tüm ikilikler sonucunda ortaya üç intiharla sonuçlanan bir trajedi doğmaktadır. Hegel'e göre trajedi, yasalar üzerinden yeşerir.²⁰¹ Bu noktada Sophokles döneminin ünlü devlet adamı Perikles'in *Cenaze Söylevi*'nde yasayı sıkça vurgulaması, yasaya uymanın önemini kendisini de aracı kılarak aktarması önemlidir. Yasaların böylesine değerli olduğu bir toplumda bugünden bakıldığında birçok kişi ve örgütlenme tarafından mücadele simgesi olarak anılan Antigone esasında *nomosa* bağlılık adına toplum içinde bir uyumsuzdur/aykırıdır. Bu uyumsuzluk yalnızca siyasi otoriteye karşı çıkışında değil, gelenekleri de tehdit etmesinde görülmektedir. Erkeklerin sorumluluğunda olan gömme işini üstlenmesi ve bir kadının yasını toplumda görülür şekilde yaşaması *polis* geleneğinin dışındadır.²⁰²

Antigone'nin mücadelesi haklı bulunsa dahi, toplumun tavrı ekseriyetle İsmene'de görüldüğü gibi şekillenir. Sophokles trajedelerindeki karakterler toplumdan ayrılan erdemleri

¹⁹⁸ Koro yaşlı Thebai halkından oluşmaktadır, bu doğrultuda koronun ağzından ifade edilenler halkın bir yorumu olarak da görülebilir.

¹⁹⁹ Soph. *Ant.* 820 (çev. Güngör Dilmen)

²⁰⁰ Oikos metin içinde kullanılan yönüyle *genosun* (kan bağı) fiziksel yaşamda görünür kılınmış bir karşılığıdır. Hellen sosyal yaşamının büyük bir parçası olarak doğa kanunlarıyla zorunlu olarak kurulmuş birlikteliği temsil eder. Bkz. Ahmet Gözlü, "Antik Yunan'da Polis Öncesi Bir Sosyo-Ekonomik Formasyon: Oikos", Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 60, Haziran 2018, SS 269- 279, s. 269- 271; Arist. *Eth. Nic.* I.2.)

²⁰¹ Gizem Kılınç, Antigone'nin Yazgısında Açığa Çıkan Felsefe, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 32, 2011, SS. 32-45, s. 36.

²⁰² Nazile Kalaycı, Klasik Tragedyalarda "Yakışsız Ölüm", "Yas" ve "Tanıklık" Sorunu, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54, 2, 2014, SS. 193-210 s. 196.

ile özgür bir karar alarak intihar ederler. Bu erdem anlayışını açmak için Sophokles'in karakteri ve eserlerinin çerçevesini ele almakta fayda vardır. Sophokles dünya ile ilişkisinde etken olmasıyla, şartlara karşı gösterdiği tavırla insanı en hayran olunacak varlık olarak tanımlamıştır.²⁰³ Hegel'in, eylemi insanın varlığının bir hakikati olarak gördüğü düşüncesine paralel olan bu anlayış Antigone'de vücut bulmuştur.²⁰⁴ O, tüm toplum içinde eylemsel bir tavır alan tek kişidir ve eylemi uğrunda hayatını dahi gözden çıkartır. Tragedyada Antigone "dönüştürücülüğü" temsil ederken İsmene durgunluk, tepkisizlik olarak okunabilir. Bireysel yorumlardan bağımsız olarak yasanın değişmesine karşı yeni yasaya da uyum sağlayan kişi esasında *polise* ait olan, onunla bütünleşmekte olan, birey çatışmasını sürdürmeyen kişidir. *Polis* Heidegger'in tanımıyla insanın özündeki trajedinin ana sahnesidir.²⁰⁵ *Polis* düzenin, yasanın temsilidir, birey *polis* kuralları ve kavramlarıyla yaşar, ona ait olur; *polis* de bireylerin bağlılığını sürdürmesi ile var olur, bu yine de bir bütünleşme değil çatışma doğurur, ölümlü bir varlık olarak insanın dünyada yer edinme çabası bir çelişki taşır, Heidegger'in tanımıyla insan yurtsuz bir varlıktır.²⁰⁶

Heidegger Antigone'nin birinci koro şarkısını incelerken Sophokles'in insana dair sözleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Sophokles insandaki ikilemi Antigone'de geçen *pantoporos aporos* tanımıyla aktarmaktadır.²⁰⁷ Sophokles'in de vurguladığı üzere insan varlığı itibariyle

²⁰³ "Şu çokbilmiş insan, gamsız kuş sürülerini, ormandaki yırtıcı hayvanları, denizdeki türlü mahlûkları ipten örülmüş ağlarla tuzağa düşürür. Dağın yabani hayvanını zekâsıyla yola getirir, atın yeleli başını koşum, kimseye ram olmayan dağ boğasının boynuna boyunduruk geçirir." (Sop. Ant. 335-350)

²⁰⁴ Ejder, s. 100.

²⁰⁵ Kılınç, s. 43.

²⁰⁶ Arıcı, s. 14.

²⁰⁷ Heidegger Antigone koro şarkısı incelemesinde insanı tanımlamak için kullandığı *pantoporos aporos* anlam itibariyle birbirine tamamen zıt iki kelimeden oluşmaktadır. *Poros* köken itibariyle muktedir olan, çare bulan, kendi iradesiyle hareket eden manası taşır. *Pantoporos* ifadesi ise her şeyi deneyimleyen ama deneyimsiz kalmaya devam eden, deneyimsizliğini aşamayandır. Bu iki zıt ifadenin bir araya getirilmesi insanın tüm deneyimleri ve görünürde ürettiği çarelerine rağmen kendi özüne dair bir deneyim sunamamasından kaynaklanır zira insan bir ölümlüdür ve hiçbir deneyimi ölüme çare üretmez. Böylelikle muktedir olma gücünün sınırları belirlenir, insan tümüyle *poros* olarak tanımlanamaz hale gelir. İnsanın deneyimleri onu yalnızca yaşam içinde konumlandırır, deneyimleri ölümün önünde bir engel oluşturamaz. Böylelikle Hades (ölüm) insanın üstün gücünü çaresiz bırakan yönüyle diğer deneyimlerden ayrılır. İnsanın yaşamdaki *poros* sıfatı Hades için geçerli değildir, ölüm insanın *poros* sıfatının yıkıcısıdır. Bkz. Martin Heidegger, Hölderlin's HYMN "The Ister", çev. William McNeill and Julia Davis, Indiana University Press, 1996. s. 75-84. Bu sebeple Sophokles muktedir olan iradeyi; *porosu* olumsuzluk eki ile kullanır, *pantoporosun* çaresiz yönüyle birleştirir ve insanı *pantoporos aporos* olarak tanımlar. Bu şiirsel ifade birinci koro şarkısında dile getirilir. (Sop. Ant. 360 vd.)

Heidegger *polisi* Hellen kültüründeki şehir tanımının ötesine taşır. Bahsini ettiğimiz düşünce çerçevesinde bu kelime yalnızca şehri tanımlamaz, insanın yaşamda var olma biçiminin kalıplaşmış bir tezahürüdür. Polis insanın sosyal ilişkilerinin politikleşerek bir yapı oluşturmasına işaret eder. İnsanın eylemleri neticesinde kurulan *polis*, *pantoporos aporos*'un kaçınılmaz kaderinin de merkezidir. İnsanın mücadeleye inşa ettiği; *poros* sıfatının bir göstergesi olan bu politik düzen aynı zamanda insanın çaresizliğinin sahnesi olur. İnsan her yere ulaşsa da aslında özündeki gerçekliğin ötesine ulaşamaz bu sebeple *polis* ve *pantoporos aporos* birlikte düşünülmelidir. Bkz. Heidegger, s. 79; 85; 89.

tuzaklar kurar, boyunduruk altına alır; kendini mücadeleye adar, şehirler yükseltir ve yasalar ortaya koyar. Yapıcılığı yıkıcılıktan geçer. Antigone'nin kendi varlığını sonlandırarak bir temsil haline gelmesi de bu anlayışla örtüşmektedir. Hellen tragedyasında kahramanın *hamartiası* onun yıkımının da kaynağıdır. Antigone çerçevesinde değerlendiresek değerlerinden *-thesmoi* değerleri ve kişisel değerler Antigone'de bütünleşmiştir- ödün vermezliği ile kendini ölüme götüren süreçten sakınmaz.

Sophokles'in nazım şeklinde yazılmış ünlü eseri, incelikli diyaloglarıyla İÖ 5. yüzyıl Hellen dünyasından bir intihar dizisinin sebeplerini anlamamıza imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda Antigone, her bir intiharın temsil ettiği toplumsal yansıma ile bireylerin kurumlar ile bağlantısını da açıklığa kavuşturur. O hem toplumun değerlerini tehdit eden bir uyumsuz, hem değerleri uğruna kendini feda eden bir hayat örneği sunar. Tragedyanın ilk kısmında Antigone'yi yolundan çevirmeye yönelik söylemler ağırlıklı olarak kadınlığı ve *nomosa* karşı gelmenin oluşturduğu korku üzerindendir. İsmene ve Kreon sıkça buna vurgu yapmaktadır:

“Aklından çıkarma sakın, kadınız biz

Altından kalkamayız erkeklerle mücadelenin”²⁰⁸

Burada İsmene ile olan diyalogunda da açığa çıktığı üzere bir kadın olarak toplumda direnç göstermeye uygun değildir. Hellen yurttaşlığında Antigone'nin hak arayışı ancak kendisini ölüme adayarak mümkün olmuştur. Hellen toplumunda aile tabiat yasasının bir sonucu olarak ilk birliktelik kurumudur. Birçok ailenin birleşimiyle ortaya çıkan *polis* ise doğal bir zorunluluk değil, daha iyisini mümkün kılmanın eşitidir. Bu yönüyle *oikos* yalnızca yaşamın zorunlu bir getirisi iken, *polis* iyi yaşamın sınırlarını çizen yapıdır. *Polis* insanın yetkinliğe ulaşmış birlikteliği, iyi yaşamının temsilidir.²⁰⁹

Hellen kültüründe kadın bir yurttaş olarak varlık gösteremediğinden görünürlüğü *oikos* aracılığıyla mümkündür, Hellen kadını için *oikos* hem onu görünür kılan hem de *polisle* arasındaki duvarın temsilidir. Bu doğrultuda kadın *oikos* değerlerinin yaşamasında rol alırken, erkek *polis* içinde faaldir. Böylelikle erkek toplumsal alanda bir ahlak ve yaşam ilkesi edinirken *nomos* ile iç içe olur. Hellen kadınına da *oikos* ve *thesmoi* bağlılığı yüklenmiştir. Bu toplum yapısı itibarıyla Hegel bir kız kardeş olarak Antigone'nin ağabeyini gömme arzusunu

²⁰⁸ Sop. *Ant.* 60-61 (çev. Ari Çokona)

²⁰⁹ Nursel Budak, “Sophokles'in Oidipus Üçlemesinde Çatışma ve Şiddet”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yanyınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017, s. 103; Arist. *Eth. Nic.* I. 1.

oikos yasaları ve *thesmoinin* bir yansıması olarak değerlendirmektedir. Antigone de en yüksek değerlerine sahip çıkarak ağabeyinin tanrıların buyruğuna uygun şekilde defnedilmesi için mücadele etmiştir.²¹⁰

Antigone'nin toplum kurallarının dışına çıkıp yurttaşlık belirtisi göstererek Hellen toplumundaki kadın figüründen uzaklaşması eril bir mücadele tarzı olarak görülebilir. Oysa en başından itibaren Antigone'nin kendi ölümünü kabul ederek hareket etmesi daha çok yasaların yerine gelmesini öncelik kabul ettiğini gösterir. Böylelikle eylemleri eril görülse de onu yönlendireninin Hellen kadını ile özdeşleştirilen *oikos* değerleri ve *thesmoi* olduğunu söyleyebiliriz.

Sophokles, korusu aracılığıyla olaylara *polis* halkının yaklaşımını da katmayı ihmal etmemiştir. Koronun ifadeleri toplumu ve onun değerlerini yansıtmaya görevi görmesi sebebiyle oldukça önemlidir. Hellen dünyasında toplum tarafından kabul görmese de, Antigone'nin intiharı onurlu görülebilecek özel bir örnektir. Koro her ne kadar Antigone'yi dik başlılığıyla eleştirse de yazgısından dolayı ona duyulan bir şefkat de söz konusudur. Antigone'nin mücadelesinde *thesmoi*, *oikos* değerlerine bağlılığı ve cesareti onu koronun gözünde de kahramanlaştırmıştır: “*Namın yürümüş, onurunla gidiyorsun ölümler ülkesine.*”²¹¹

Phaedra Örneği

“*Ah ölüm, günahkâr bir aşkın tek tesellisi,
ah ölüm, lekelenmiş bir utancın tek onuru!
sana geliyorum: aç ardına kadar
şefkatli kollarını*”²¹²

Hellen ressam Polygnotus²¹³ tarafından Delphi’de resmedilen freskolarda üç kadın karakter birlikte görülür; Phaedra, Ariadne ve Procris²¹⁴. Bu kompozisyonda esasında tragediyaların trajedisini aşk uğruna tatmış, benzer yaşam öykülerine sahip kadın karakterler

²¹⁰ Kılınç, s. 35- 38.

²¹¹ Sop. *Ant.* 816-817. (çev. Ari Çokona)

²¹² Sen. *Phaed.* 1188-1190.

²¹³ Hellen ressam. İÖ 5. yüzyılda Atina’da birçok binayı resimleriyle süslemiştir. Aristoteles Polygnotus ile daha iyi olan ressam Pauson kıyaslar; Polygnotus erkekleri olduklarından daha iyi, Pauson ise olduklarından daha kötü çizmektedir. Bkz: Arist. *Poet.* 1448a.

²¹⁴ Hom. *Od.* XI.321.

birarada bulunmaktadır.²¹⁵ Girit (*Creta*) kralı Minos'un kızları Phaedra ve Ariadne kaotik bir aşk ağının ortak karakterleridir. Her ikisi kadın da Atina kralı Theseus'un aşkını tatmış, her ikisi de nihayetinde trajik bir sonla karşılaşmıştı. Phaedra Euripides'in Hippolytus isimli tragedyasının ana kadın karakteridir. Tragedya genel hattıyla Hellen kahramanı Theseus, Phaedra ve Hippolytus arasında geçen kaotik tutku zincirini anlatır.

Kral Minos oğlu Androgeus'un öldürülmesinden Atina'yı sorumlu tutar ve Atina'ya karşı tükenmez bir nefretle hareket eder. Bu nefret Atinalıların lanetlenmesine ve büyük bir sefaletle sebep olur. Atina'da salgın hastalık baş gösterir ve topraklar kurur. Bu lanetten arınmak isteyen Atinalılar, Minos'un arzusunu yerine getirerek her sene genç kız ve erkekleri kurban etmek için Minos'un ülkesine gönderir.²¹⁶ Minos'un sarayına uğurlanan gençlerin bir daha geri dönemeyeceği bilinmektedir. Girit'e gelen Atinalı gençler Minos'un sarayında bulunan *labyrinthus*'a girer ve orada yaşayan *Minotaurus*'un kurbanı olur. *Minotaurus* Poseidon'un Kral Minos'un kibirine karşılık verdiği bir cezadır. Minos, Poseidon'a adayacağına söz verdiği boğayı adamaz ve onu kandırmaya çalışır. Poseidon onun bu küstahlığına karşı eşi Pasiphae²¹⁷ beyaz bir boğaya aşık eder. Bu hastalıklı aşk neticesinde kendisine karşı koyamayan Pasiphae, tahtadan bir inek yaptırır ve onun içine girerek beyaz boğayla birleşir. Bu birleşmenin neticesinde insan ve boğa tabiatının birleşmesinden oluşan *Minotaurus* doğar.²¹⁸ Bu yaratığı saklamak isteyen Minos, bahçesine *labyrinthus*'u inşa ettirir. *Minotaurus*'a üçüncü defa kurbanlar gönderilirken Theseus gönüllü oldu.²¹⁹ Bazı anlatılarda Theseus'un kura yoluyla seçildiği bazı anlatılarda ise Minos'un bizzat Theseus'u seçtiği anlatılmaktadır.²²⁰

Theseus Girit'e ulaştığında kralın kızı Ariadne ona âşık oldu ve ona bir teklif sundu. Bu anlaşmaya göre Ariadne Theseus'a *Minotaurus*'u öldürmesi için yardım edecekti, karşılığında ise Theseus'un onunla evlenmesini istedi. Anlaşmayı kabul eden Theseus, Ariade'nin

²¹⁵ Procris ve eşi Cephalus sadakat ve kıskançlık çerçevesinde gerçekleşen bir dizi olayın kahramanıdır. Procris'in diğerleriyle birlikte anılmasının sebebi trajik ölümüdür. Procris bir gün eşinin sadakatini ölçmek için ava giden eşini takip eder. Cephaus çalılıkların hareket ettiğini görünce vahşi bir hayvan olduğunu düşünür ve Procris'i yaralayarak ölümüne sebep olur. Bkz. Ov. *Am.* 5.8.; Paus. I.37. 7.

²¹⁶ Plut. *Thes.* 15.1.

²¹⁷ Güneş tanrısı Helios'un kızı.

²¹⁸ Plut. *Thes.* 15.

²¹⁹ Apollod. *Epit.* I. 7.

²²⁰ Bkz. Plut. *Thes.* 17. 4.

yardımla Minoturus'u öldürdü ve onunla Atina'ya doğru yol aldı.²²¹ Ne var ki nihayetinde Ariadne'yi terk etti. Bir anlatıya göre Ariadne bu ihanete dayanamayarak intihar etmiştir.²²²

Thesus'un Ariadne'ye ihaneti tanrıları kızdırmış, soyunun yazgısındaki felaketlerin ateşleyicisi olmuştu. İlk felaket Thesus'un Minos'un sarayından geri dönemediğini sanarak intihar eden babası Aegeus'un ölümüdür. Aegeus'un ölümüyle Atina kralı olan Thesus, daha sonra siyasal barış amacıyla Ariadne'nin kız kardeşi Phaedra ile evlenir.²²³ Phaedra, bu evlilikten iki çocuk doğurduktan sonra Thesus'un yeraltı dünyasına çıktığı dört senelik yolculuk sırasında üvey oğlu Hippolytus'a âşık olur. Hippolytus, Thesus'un ilk eşi Amazon Antiope'den olan oğludur. Bu aşk yazgılarındaki laneti açık eder, Phaedra aşkına karşılık bulamamasının da öfkesiyle, Thesus'a Hippolytus'un tecavüzüne uğradığını söyleyerek bir felakete sebep olur. Thesus oğlunun ölümü için tanrılara yakarır. Poseidon'un gazabına uğrayan genç Hippolytus, atları tarafından sürüklenerek parçalanır ve ölür.²²⁴ Bu sebeple Hippolytus ismi "atları tarafından salıverilen" manasına gelmektedir.²²⁵ Phaedra Hippolytus'un ölümünün ardından kendisini asmıştır.²²⁶

Phaedra'nın trajik öyküsü Euripides'in Hippolytos ve Seneca'nın Phaedra tragedyasında işlenmiştir. Euripides'in aynı isimli iki eseri olmasına rağmen günümüze yalnızca ikinci eser ulaşmıştır. Eserin ilk halinde Euripides Phaedra'yı "*femme fatale*"²²⁷ figürü olarak işlerken, ikinci eserde onu Aphrodite'nin gazabına uğramış bir masum olarak göstermiştir. İlk metne sadık kaldığı düşünülen Apollodoros, tragedyayı Euripides'in daha kötücül bir karakter olarak işlediği Phaedra'ya uygun şekilde anlatır. Tüm kadınlardan nefret eden Hippolytus Phaedra'ya hiç karşılık vermez ancak Phaedra Thesus'un gazabına uğramaktan korkarak Hippolytus'a tuzak kurar. Phaedra yatak odasının kapısını parçalar, kıyafetlerini yırtar ve Hippolytus'un tecavüzüne uğradığını anlatır. Böylelikle planlı biçimde bencil arzuları sebebiyle Hippolytus'un yok yere suçlanmasına sebep olur. Apollodoros aktarımında Phaedra'nın intiharının sebebini üzüntü olarak değil, Hippolytus'a olan kirli tutkularının açığa çıkmasının neticesinde gerçekleşmiş bir eylem olarak açıklar.²²⁸

²²¹ Bazı anlatımlarda Ariadne'nin Dionysos ile birlikte olarak kaçtığı anlatılmaktadır. Bkz: Apollod. *Epit.* I. 9.

²²² Anlatımın bu kısmında çeşitli rivayetler mevcuttur ancak ana olay örgüsünün takip edilmesi amacıyla detaylandırılmamıştır. Detaylı anlatım için bkz: Plut. *Thes.* 20. 1.; Verg. *Aen.* VI.14-41.

²²³ Apollod. *Epit.* I. 17- 18.

²²⁴ Apollod. *Epit.* I. 18-20; Paus. I. 22.

²²⁵ Seneca, *Phaedra*, İş Bankası Yayınları, çev. Çiğdem Dürüşken, sunuş, s. 21.

²²⁶ Apollod. *Epit.* I. 19; Paus. I. 22; Diod. Sic. IV. 62; Verg. VII.765.

²²⁷ Fransızca kökenli kelime felakete sebep olan kadın manasında kullanılmaktadır. Apollodoros'un anlatımındaki Phaedra davranışlarıyla bu figürü yansıtmaktadır.

²²⁸ Apollod. *Epit.* I. 19.

İkinci metin Phaedra'yı aşkın esiri olmuş öfkeli bir âşık olarak anlatmıştır. Buna karşın ikinci metinde Hippolytus oldukça sert bir karakter olarak görülür; kadınlardan tümüyle nefret eden genç adam, aşktan uzak ve dik başlı bir karakterdir.²²⁹ Tragedya karakterlere eklenen yeni kişilik özellikleriyle birlikte Phaedra'yı suçluluktan azlederek okuyucunun ona karşı acıma hissini kuvvetlendirmiştir. Thesus oğlunun ölümünün ardından Artemis'ten gerçeği öğrenirken, Artemis Phaedra'yı bir kurban gibi ele alarak konuşur. Bu doğrultuda Phaedra'nın komplosu soylu bir kadının zaruret içerisinde aldığı yanlış bir karar gibi resmedilir.

“...Thesus masum bir kalbi olduğunu anlatmak, oğlunun iyi bir isimle ölebilmesi için geldim. Aynı zamanda eşinin çıldırışının yahut soylululuğunun bizim en nefret ettiğimiz tanrıçanın (Aphrodite) kışkırtmasıyla gerçekleştiğini söylemek için.

*... Phaedra gerçeğin ispatlanmasından -aşkının ortaya çıkacağından- korkarak bu yalana başvurdu ve oğlunu hile ile mahvetti.”*²³⁰

Phaedra'yı konu çerçevesinde kıymetli hale getiren intihara giden sürecin planlı biçimde işlenmesidir. Phaedra'nın intiharının temelde iki sac ayağı vardır, itibarı korumak ve intikam. Phaedra yalnızca platonik bir âşık değil, aynı zamanda reddedilişinin intikamını almak isteyen bir düşman olarak hareket eder. Bu eser doğrultusunda ele alacağımız intikam amaçlı intihar, politik intihar vakalarında görülen protesto amacını taşımamaktadır. Phaedra psikoanalitik kuram çerçevesinde ele alırsak id ve süperego arasına sıkışmış bir karakter olarak tanımlanabilir. Apollodoros'un anlatımından yola çıkarak Phaedra'nın arzularının cinsellik ile bağdaştırabileceğimizi görebiliriz; “Phaedra Thesus'a Akamas ve Demophon adında iki çocuk doğurduktan sonra Hippolytus'a âşık oldu, ondan kendisiyle yatmasını istedi”.²³¹ Apollodoros'un Phaedra'nın utanç duyduğu arzuyu ve annelik vasfını bir arada ele alması dikkate değerdir. Bu yaklaşım toplumsal öğretinin kadının cinselliği ve annelik sıfatı arasında çelişki görmesiyle ilişkilendirilebilir. Toplumun zinayı karşılarken benimsediği tutum eylemde bulunan tarafların sıfatlarına bağlı olarak farklı sonuçlar doğurabilir.

Phaedra'nın Hellen toplumunun ahlaki zeminini oluşturan *sophrosyne* (ölçülü olmak), *eukleia* (itibar), *aidos* (utanç) gibi kavramlara duyduğu aidiyet hissi sebebiyle kendisini baskılamaya gayret ettiği görülmektedir.²³² Euripides'in anlatısında Phaedra sırrını saklı kalması koşuluyla dadısına söyler. Lakin dadı Hippolytus'u Phaedra'nın aşkından haberdar

²²⁹ Seneca, *Phaedra*, sunuş, s. 25-26.

²³⁰ Eur. *Hipp.* 1300.

²³¹ Apollod. *Epit.* I. 18.

²³² Garrison, s. 66.

eder ve Phaedra bu sırrın yayılmasından endişe etmeye başlar.²³³ Phaedra, Kral Minos'un kızı ve Kral Theseus'un eşi olarak uzun yıllar koruduğu soylu itibarını içine düştüğü hal sebebiyle bütünüyle kaydebileceğinin farkına varmıştır.

Eserde Phaedra'nın toplumsal geleneğin yükümlülüklerinin altında ezilen asıl karakter olduğu açıkça görülmektedir. Euripides, bu aşkın kaynağını Hippolytus'un kadınlara duyduğu nefretin bir bedeli olarak gösterir. Hippolytus'un kadınlara olan nefreti öyle büyüktür ki Aphrodite onu cezalandırmak için Phaedra'yı genç adama aşık eder.²³⁴ Bu ceza neticesinde Phaedra toplumun geleneksel öğretileri ve iç benliği arasında sıkışmış bir kadın haline gelir ve sıklıkla kararsızlığa düşer. Euripides'te Phaedra intihar kararını açıklarken kimsenin utancına şahit olmamasını istediğini bildirir. Phaedra için aşk ile *aidos* kavramı bir arada bulunamayacak kadar zıttır. Yine de toplum geleneğinin zina sebebiyle onu lekeleyeceğinin farkındadır. Bu yüzden ölümü en iyi çözüm olarak görür.²³⁵ Kimsenin utancına şahit olmamasını dileyen Phaedra aynı pasaj içerisinde bir kadın olduğunun, bu sebeple tüm erkeklerin ondan nefret ettiğini söyler ve kendisinin de iffetsiz kadınlardan nefret ettiğini bildirir.²³⁶ Phaedra'nın sözleri *oikos* değerleri ve iç benliğindeki çatışmanın birbirine geçmiş hali olarak yorumlanabilir. Phaedra'nın sözlerinden hareketle içinde duyduğu aşkı sahiplenmeye yeltendiğinde geleneksel güdülenme ile kadın olmaktan utanacak ölçüde çatışmaya girdiği görülmektedir.

Phaedra intiharı sayesinde ailesinin onunla birlikte damgalanmasını engelleyebileceğini, çocuklarının Atina'da itibarlı bir annenin özgür evlatları olarak onurlu biçimde yaşamasını umuyordu. Kendisi gibi ailesinin de toplumdan tecrit edilmesine karşı duyduğu endişe onun intihar motivasyonunun kaynağı idi.²³⁷ Phaedra'nın kişisel hatasının ailesine ve hatta onların özgürlüğüne tehdit oluşturacak ölçüde ele alınması ve bu sebepten intihara meyledilmesi Hellen toplumunun kuvvetli toplumsal bağlara sahip olduğunu göstermektedir. *Oikos* için tehdit oluşturabilecek herhangi bir durumun toplum aracılığıyla bertaraf edilmesi, bireyin toplumla ilişkisini mecburi standartlara göre oluşturmasını gerekli kılmıştır. Phaedra düştüğü durum sebebiyle hor görülse dahi Hellen yaşamında bireyin

²³³ Eur. *Hipp.* 690.

²³⁴ "Neden yarattın bu kadınları, bu değersiz cinsi? İnsanlığı var ederken, kadınlara can vermemen gerekirdi. ... Ama şimdi, bu belayı evimize almayı düşündüğümüz an, talihimiz ters gitmeye başlıyor." Bkz. Eur. *Hipp.* 620-625.

²³⁵ Garrison, s. 71.

²³⁶ Eur. *Hipp.* 373.

²³⁷ Eur. *Hipp.* 419.

toplumla iç çatışmasının güçlü bir emsalidir. İntiharını tam olarak bu amaçla gerçekleştirdiğini söyleyerek²³⁸ Hellen toplumunda intiharın toplumdaki bir olgu olmadığını da doğrulayan bir örnek sunar.

Seneca'da Phaedra'nın ele alınışı Euripides'in eseriyle büyük oranda benzerlik gösterse de sözünü ettiğimiz çatışmaların derinliği daha zayıftır. Seneca'nın eserinde Phaedra'nın aşkı Aphrodite ile ilişkilendirilmez, yalnızca üvey oğluna âşık olan bedbaht durumda bir kadın olarak yansıtılır. Bu bedbaht kadın yine de intikamında aynı çizgiyi korur; Thesus'a Hippolytus tarafından tecavüze uğradığını söyler. Tragedya her iki yazarda da Thesus'un gerçeği öğrenmesi, Phaedra ve Hippolytus'un ölmesiyle neticelenir.

²³⁸ “Ölüme neden olan, tam da bu amaçtır.” Bkz. Eur. *Hipp.* 420.

ANTİK DÖNEM İNANÇLARI VE İNTİHAR

Pagan İntiharları

Pagan kültüründe intiharın konumu, tarihsel zeminde yaşanan olaylardan beslenerek şekillenmiştir. Antik Dönem kaynakları Hristiyanlığın Roma’da baskın gelmesine kadar olan süreçte doğrudan ve dolaylı biçimde çok sayıda Pagan intiharı aktarmaktadır. Pagan dönemde ele alınan intiharlar genel hatlarıyla “iyi bir yaşam süremeyecek olmaksızın gönüllü olarak ölmek” anlayışı ile çerçevelenebilir. Bu anlayış keskin yaklaşımlardan ziyade, topluma görüş ve düşünceleriyle önderlik etmiş olan filozofların tutumlarının birikimiyle ortaya konmuştur. Hellen filozofları ve ardılı Romalı filozoflar, felsefe okulları aracılığıyla toplumda genel algıyı oluşturmuş, bazı intihar yaklaşımları ise yalnızca filozofun takipçileriyle sınırlı kalmıştır. Paganlar arasında intihar yaklaşımları değişmekle birlikte ana bir konu olarak ele alınmamıştır. İntiharın iyi yahut kötü olarak görülmesi değil, ne amaçla gerçekleştiği ve etkileri üzerinde durulmuştur. Antik Dönemde vuku bulan bazı intihar ve intihar yaklaşımları sıkça atıf yapılarak mitleştirilmiştir. Aziz Augustinus *De Civitate Dei (Tanrının Devleti Üzerine)* eserinde Pagan kültüründe gerçekleşen intiharlara dair bir reddiye yazmıştır.²³⁹ Bu reddiye, Paganlar arasında uzunca süre övgüyle anılan birçok intiharı da kapsamaktadır. Özellikle Cato’nun efsaneleşen intiharının ilk kez yergi ile anılması, Pagan kültürünün intihar tutumunu terk etmeye yöneliktir zira Paganlar arasında intihar çoğu kez övgüye değer görülmüştü. Aziz Augustinus’un bir diğer hedefi de Pagan intihar algısının sac ayaklarından birisi Lucretia’nın intiharı olmuştur.

Lucretia (Ö. 509?)

Roma’nın Ardea Kuşatması²⁴⁰ sırasında Roma rexinin oğlu Sextus Tarquinius ve diğer genç prenslerin bulunduğu bir akşam ziyafetinde kadınlar konu edilir ve her biri kendi eşini överek sohbe katılır. Bu sohbe bulunan Collatinus, övgüye layık bulduğu eşi Lucretia’dan öylesine emindir ki Roma’ya giderek eşlerinin mizacına şahit olmalarını teklif etmiştir. Eşlerini gören erkekler, bu şekilde sözünü ettikleri övgüleri de kanıtlayabileceklerdi. Teklifi kabul ederek yola koyulan prensler vardıklarında eşlerini bir ziyafette gördüler, oysa Lucretia evinin salonunda yünlerle meşgul haldeydi. Böylelikle Collatinus’un öne sürdüğü iffetini ve

²³⁹ August. *De civ. D.* I. 22.

²⁴⁰ İÖ 534- 510.

erdemini kanıtlamış olan Lucretia, sohbetle sözü edilen diğer eşleri ardında bırakırcasına galip geldi. Collatinus eşinin erdemini kanıtlamış olmanın gururuyla prensleri ziyafete davet etti. Genç prensler bu ziyafetin ardından Ardea'ya geri döndüler.²⁴¹

Sextus, ziyafet sırasında Lucretia'nın görkemi ve erdeminden etkilenererek kötü bir arzuya kapılmıştı. Bu arzuyu gerçekleştirmek üzere bir zaman geçtikten sonra Collatinus'un haberi olmadan oraya geri döndü. Onu memnuniyetle karşılayan ev halkı, ondan şüphe etmedi. Sextus herkesin uyuduğundan emin olduktan sonra kılıcını alarak Lucretia'nın odasına girdi. Lucretia'yı kılıcıyla korkutarak susturdu ve onu çeşitli sözlerle kendi tutkusuna eşlik etmeye davet etti. Lucretia'dan karşılık alamayınca onu öldüreceğini ve yanına koyacağı çıplak bir köle cesediyle zina içinde öldüğünü ilan edeceğini dile getirdi. Bu iftira tehdidi altında ona tecavüz etti ve oradan ayrıldı.²⁴²

Genç kadın olanlardan kendisini sorumlu tutarcasına utanıyordu. Roma'da bulunan babası ve Ardea'da kuşatmada olan eşine haber gönderdi. Kısa zaman içinde gelen babası ve eşi Collatinus onu odasında gözyaşları içinde buldular. Collatinus Lucretia'ya "*her şey yolunda mı?*" diye sorduğunda, "*iffetini kaybetmiş bir kadın için ne iyi olabilir ki?*" yanıtını aldı. Lucretia bedeni istismar edilse de suçsuz bir kalbe sahip olduğunu ölümün kanıtlayacağını söyledi. Babası ve kocasından onun iffetini alan, onu kedere sürükleyen Sextus'u cezalandıracaklarına dair söz istedi. Hepsi genç kadının kendini suçlarcasına sözlerine karşı suçun bedende değil, ancak zihinde olacağını söyleseler de fayda etmedi. Lucretia kendisini günahattan kurtarsa dahi cezalandırılması gerektiğini, iffetsizlikle yaşayamayacağını ve hiçbir kadının Lucretia'nın başına gelenleri savunamayacağını söyleyerek elbisesinin altından çıkardığı bıçağı kalbine sapladı ve yere yığılarak can verdi.²⁴³

Bu intihar odada bulunan herkesi sarsmasıyla birlikte, Roma'da siyasi bir krizin de başlangıcı oldu. Sextus'un hükümdar ailesinden olması olayları siyasi bir krize dönüştürdü. Collatinus ile birlikte gelen Lucius Brutus, Lucretia'nın bedenindeki bıçağı alarak konuşmaya başladı. Tarquinius ve onun soyunu Roma'dan sürerek, onlara acımayacağını söyledi ve oradakileri şahitlik etmeleri için yönlendirdi. Orada bulunanlar bıçağı alarak yeminlerini doğruladılar ve Lucretia'nın yası böylelikle hükümdar ailesine yönelen bir öfkeye dönüştü. Lucretia'nın cesedi *foruma* taşındı, Brutus cesedin etrafında toplanan halkı hükümdar ailesine

²⁴¹ Liv. I. 57.

²⁴² Liv. I. 58.

²⁴³ Diod. Sic. X. 20-21; Liv. I. 58- 60.

karşı silahlanmaya yönlendirerek ayaklanmanın komutasını aldı. Brutus'un idaresi ile Collatia'dan Roma'ya doğru yola koyulan destekçiler, Roma'da da yankı uyandırdılar. Ayaklanma neticesinde hükümdar Tarquinius Superbus şehirden kaçmış, oğulları da babalarının peşinden sürgüne gönderilmişti. Lucretia'nın ölümüne sebep olan Sextus, Gabii'ye gitmiş, orada daha önceki davranışlarının da doğurduğu öfke sebebiyle intikam almak isteyenler tarafından katledilmiştir.²⁴⁴

Lucretia Roma Cumhuriyeti'nin ana kadın karakterlerinden birisi olarak, Roma kadınının kültürel manada kurucu annelerinden biri olarak görülebilir, zira Roma toplumunda uzun süre kadının ideal bir arketipi olarak tanımlanarak efsaneleşmiş ve intiharını da kendisiyle birlikte övünç haline getirmiştir. Lucretia'nın intiharı bütünüyle soylu bir intihar olarak ele alınmış; sebebi, yöntemi ve neticesi bakımından değerli görülmüştü.

Lucretia'nın kendisinin suçlu olmadığı bir durumda dahi bedel ödemeyi seçmesi, iffetini korumak sebebiyle intihar etmesi Antik Dönem yazarları tarafından intiharının övgüyle anılmasına ve simgeleşmesini sağlamıştır. Hellen tarihçi Diodoros Sicilus Lucretia'nın intiharını soylu bir davranış olarak değerlendirmiş ve bu davranışın tarihi kayıtlara alınarak övülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bir kadının iffetsizliği büyük bir utanç olarak değerlendirildiği gibi yasalarla da cezası belirlenmişti. Nikahlı eşi yaşarken bir başkası ile anılan kadına yönelen suçlamalar yasalarca ölüm cezasını gerekli kılabilirdi. Diodoros'a göre Lucretia böyle bir suç ile anılmanın utancını ve cezalandırılmayı beklemeden içinde bulunduğu durumun cezasını kendisi belirleyerek yaşayacağı utancı anılacağı onur ile değiştirmiş, doğaya borcunu ödeyerek adını şerefli bir biçimde yaşatmıştır.²⁴⁵ Cicero, utançtan kaçınarak kendi arzusuyla ölümü seçmeyi en cesur adamların dahi zorunda kalmadan yapamayacağı bir eylem olarak tanımlamış ve Lucretia'nın ölümünü cesaret erdemiyle eş görerek ifade etmiştir.²⁴⁶

Roma toplumunda hançer yahut kılıçla intihar etmek ağırlıkta erkeklerin asaletli intiharının bir parçası iken Lucretia da o asaletle anılmıştır. Eylemin sebebi gibi tercih edilen intihar yöntemi de intiharın toplumdaki niteliğinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.²⁴⁷ Mitolojide yer alan kadın karakterlerin intiharında da Lucretia'ya birçok atıf yapılır, Iokaste ve Antigone'nin kendini hançerleyerek öldürmesi Lucretia'nın intiharının yöntem

²⁴⁴ Liv. I. 58-60.

²⁴⁵ Diod. Sic. X. 21.

²⁴⁶ Cic. *Scaur.* II.

²⁴⁷ Hooff, s. 50.

bakımından bir uyarlaması olarak görülebilir. Gerçekten de intihar, yöntemi bakımından da kendi içerisinde sınıflandırılan bir olgudur. Bu bağlamda hançer ile intihar etmek asalet ile özdeşleştirilirken kendini asma yoluyla intiharın ise Roma toplumu nezdinde hoş karşılanmadığı ve aşağılandığı görülmektedir.²⁴⁸

Lucretia'nın intiharıyla başlayan olaylar dizisi hükümdarın düşmesi ve monarşinin yerini bugünkü anlamıyla tam karşılığı olmasa da kurumsal yapısıyla benzerlik gösteren Cumhuriyet (*Res Publica*) rejimine bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Bu doğrultuda iktidar mevkisine eş olarak *consulluk*²⁴⁹ makamı kurulmuştur. Brutus ve Lucretia'nın eşi Collatinus *consul* unvanını ilk kullanan yöneticiler oldular.²⁵⁰ Bir intiharın neticesinde rejim değişiminin yaşanması intiharın arka planı hakkında daha kapsamlı düşünülmesi gerektiğini de göstermektedir. Lucretia'nın ölümüyle gelişen siyasi süreçte olanlar doğrultusunda Lucretia'nın intiharının bu sürecin başlangıç aşaması olarak kullanıldığı düşünülebilir. Cumhuriyet taraftarı Cicero, bu değişim sebebiyle Lucretia'nın öfkesini devletin özgürlüğünün kaynağı olarak tanımlamıştır.²⁵¹

Lucretia'nın intiharı bütünüyle gerçeklik içinde olmaktan daha çok, Roma'nın *rexler* döneminden *Res Publica*'ya geçiş sürecinde bir köprü görevi görmüş olmasıyla ele alınabilir. Lucretia'nın intiharı siyasi bir araç olarak toplumda kullanılarak, siyasi çıkarlar doğrultusunda kurgulanan bir olay olması da ihtimal dahilindedir. İktidar yahut siyasi güç sahiplerine doğrudan yahut yakınları vasıtasıyla yapılan nahoş yakıştırmalar ve bu yakıştırmaların olaylar ile desteklenmesi, onların toplum nezdinde itibarını zedeleyerek rakiplerine güç kazandırmıştır. Bu intiharın neticesince Lucretia'nın eşi Collatinus'un *consul* olarak görevlendirilmesi siyasi bir kurgu olması ihtimalini güçlendirmektedir. Lucretia'nın başına gelenlerin hükümdarın siyasi itibarını zedelemek amacıyla kurgulandığı düşünülürse Collatinus, kendisine rakip olabilecek Sextus'u bu yol ile mağlup etmiştir. Bu doğrultuda Lucretia tecavüze uğramış olsun yahut olmasın intiharının toplum nezdinde yüceltilerek siyasi bir amacın basamağı olması kadınların hangi durumlarda intihar ettiklerinin hatta intihar etmeleri gerektiğinin göstergesi olarak düşünülebilir.

²⁴⁸ Hooff, s. 94.

²⁴⁹ Roma Cumhuriyet döneminin ana mevkii. İkili *consulluk* aracılığıyla devlet yönetimi kontrol altına alınmak istenmiştir. Bir memuriyet sistemi olarak tanımlanabilecek *consulluk*, her yıl değişen, eşit yetkiye sahip iki kişinin ortak makamı olarak kullanılmaktadır. *Consullar* adli, askeri, ekonomik alanda yönetici olarak hükümdara denk düşer. (Hatice Palaz Erdemir, *Roma Tarihi ve Medeniyeti Ders Notları*, Manisa, 2014, s. 18.)

²⁵⁰ Liv. I. 60.

²⁵¹ Cic. *Scaur.* II. 1b.

Görüldüğü üzere Lucretia'nın intiharı Roma toplumunda hem siyasi hem de kültürel bir eşik olarak ele alınabilecek öneme sahiptir. Lucretia her anlamda toplumda coşkulu bir bağ uyandırmasıyla yüzyıllar boyunca adını var etmişti. Roma'nın daha geç dönemlerinde de Hristiyan kültüründe yer edindi ve kendisine karşı duyulan hayranlık ile yerini korudu. Bu hayranlık Augustinus'un Lucretia'nın ölümünün kutsallığını sorgulaması, hatta yermesi ve onu da günahkar olarak görmesi ile sarsıldı.²⁵² Augustinus "*Orada iki kişi vardı ancak biri zina yapandı*" sözü ile Lucretia'nın tecavüzün günahını taşımadığını vurgulamış, onun uğradığı tecavüz ile değil; kendisini öldürerek esasında masum bir insanı öldürmüş olmanın günahıyla anılmasını adil bulmuştu. Bir ihtimalle de Lucretia'nın intiharına sebep olan duygunun iffet değil, Sextus'un tecavüzünden zevk almış olmanın suçluluğu olabileceğini ifade etmişti.²⁵³

Demosthenes Örneği (İÖ 384- 322)

Ünlü hatip ve devlet adamı Demosthenes etkileyici üslubuyla bir devlet adamı örneği olarak övgüyle anılmış tarihi karakterlerden birisidir. İncelemeye değer hayatı boyunca, yaşadığı çağda çok sayıda hayranı bulunmakla birlikte ona en ağır sıfatları yakıştıran düşmanları da mevcuttu. Hayatı ve icraatları göz önünde bulundurulursa bu hal oldukça sıradan görülebilir. Kendisi ünlü ve zengin bir babanın evladı olarak dünyaya gelmesine rağmen, babasının o henüz çocuk yaştayken ölümü sonucu hayatı sert denebilecek koşullarda geçmiştir. Vasileri babasından kalan mirası hor kullanmıştır. Bazı yazarlar, haklı olarak bu durumun onu, adalet arayışına yöneltmek hukukla ilgilenmesine sebep olduğunu belirtmişlerdir. Sebebi netleştiremesek de Demosthenes'in hayatını hem zihinsel hem de somut mücadeleye adanmış biri olarak geçirdiği söylenebilir.²⁵⁴

Demosthenes bir gün büyük ısrarlarla mahkemede dönemin ünlü hatiplerinden Kallistratos'u dinlemiş, onun herkesçe alkışlandığını ve övüldüğüne şahit olunca kendisini hitabete adanmıştı. Ünlü hatibin doğası gereği insanlar içinde olmaya karşı özel bir coşkusu mevcuttur, insanlarla bir arada olacağı işleri idman olarak görür, konuşmalarını titizlikle hazırlıyordu. Hazırlıksız konuşmamasının sebebini kendisini zorbalıkla ifade edecek oligarşi taraftarı biri değil, halka saygı duyan biri olarak açıklamıştır. Bu örnekte anlaşıldığı üzere hitabet onun için politik yaklaşımı ve karakterini ortaya koymakta bir araçtır. Doğuştan gelen

²⁵² Hooff, s. 197.

²⁵³ August. *De civ. D.* 19-23.

²⁵⁴ Sema Kökden, *Demosthenes*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1967, s. 1-3; Plut. *Vit. Dem.* 1-7.

bazı dezavantajları sebebiyle disiplinli çalışarak başarı sağlamaya gayret göstermiştir. Özellikle hitabet sanatında ilerlemek için kullandığı yöntemlerde istikrarlı davranmıştır. Demosthenes'te gördüğümüz baskın özelliklerden birisi onun istikrarlı olmasıdır. Buna ithafen Plutarkhos, çağdaşları tarafından istikrarsız ve bağlılık gösteremeyen biri olarak anılan Demosthenes'i savunur. Onu politik düşüncelerine sadık, bu uğurda ölmeyi göze almış ilkeli birisi olarak tanımlar.²⁵⁵

Makedon hükümdarı Philippos'a olan eleştirileriyle politik yaşamda kendini göstermişti. Buna rağmen Philippos sarayına gidenler arasında yalnızca Demosthenes'e yanıt vermişti. O ise Atinalıları Makedonlara karşı kışkırtarak, Atinalıları Philippos'a düşmanlık etmeye yönlendirerek savaşın zeminini hazırlar. Ne var ki savaşın başlamasıyla tutumunu değiştirerek silahlarını savaş alanında bırakıp kaçmıştır. Philippos savaşı kazanmış, ölü askerlerin üzerinde gezinerek Demosthenes'in söylevlerini bir şarkı gibi mırıldanmıştı. Philippos aralarındaki düşmanlığa rağmen onca kişiyi sözleriyle savaşa yüreklendirmiş olması sebebiyle Demosthenes'e karşı özel bir saygı da besliyordu. Savaştan kaçmak Demosthenes'in ününü azaltmadı, halk meclisi onu suçsuz buldu ve martirler anısına konuşmalar yaptı. Sonraki süreçte Atinalılar Demosthenes'in kışkırtmalarıyla girdikleri savaşlardan mağlup olarak çıkmış, Demosthenes tutarsız davranışlarıyla ününü tehlikeye atmıştır.²⁵⁶

Rüşvet aldığı suçlamasıyla hapse atılan Demosthenes, kısa zaman sonra dayanamayarak kaçmış ve sürgün hayatı yaşamıştır. Bu süreçte geçmişinde politikaya atıldığı için pişman olduğunu, politikaya başlamaktansa ölümü yeğleyeceğine dair şeyler söylediği aktarılmıştır. Hatip Demosthenes Atinalıların onu geri çağırmasıyla şehre geri döndü. Bu süreçte yaşanan Krannon Savaşı'nda Atinaya saldırılar başlamış ve Demosthenes düşmanlarından saklanmak için Poseidon Tapınağı'na sığınmıştı. Burada düşmanlarına teslim olmamak için zehir içerek intihar ettiği anlatılmaktadır.²⁵⁷

Plutarkhos'un anlatımından hareketle Demosthenes tutarsız bir kişilik izlenimi vermektedir. Küçüklüğünden kalan bazı zorluklar onu kendisini eğitmeye yönlendirmiş, belagat aracılığıyla kimliğini iyi yönde inşa etmesine rağmen davranışlarındaki ikircilik tutum

²⁵⁵ Plut. *Vit. Dem.* 5-9.

²⁵⁶ Plut. *Vit. Dem.* 9-24.

²⁵⁷ Plut. *Vit. Dem.* 23-29.

görülmektedir. Neticede yaşadığı ikilem hayatına da yansımış ve sıklıkla toplumda kışkırtmalar en sonunda hayatına mal olmuştur.

Antik Dönemde zehir kullanarak intihar etmek çok sık rastlanır bir durum değildi. Bilinen 626 örneğin 53 tanesinde zehir kullanımı görülür. Sözü edilen zehirlenme örneklerinden 20 tanesi Roma, Hellen geleneğinde Demosthenes'in zehir kullanarak intihar etmesi 23 tanesi Hellen, 10 tanesi ise barbarlar arasında rastlanmıştır. Roma geleneğinde zehir ile intihar tercih edilmezken Hellenlerde baldıran otu sıkça yetiştirilir ve kullanılırdı. Baldıran otunun en bilinen örneği Sokrates'in gönüllü ölümüdür.²⁵⁸

Cato Minor (İÖ 95- 46) ve Roma'da İntiharın Soylulaşması

Marcus Porcius Cato, Uticalı Cato yahut bilinen adıyla Cato Minor (Genç Cato) intiharıyla Roma tarihinde intiharın konumuna yön vermiş, yaşamı kadar ölümüyle de çağları aşan bir üne kavuşmuştur. Roma'nın kaotik çağında etken isimlerden birisi olarak Gaius Iulius Caesar²⁵⁹ ile olan mücadelesi vasıtasıyla Roma tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Plutarkhos Cato'nun yaşamını anlattığı eserde, onu doğumundan itibaren üstün özelliklerle donatılmış birinin ihtişamıyla anar. Eserde tüm yaşamı bilge bir adamın kendini gerçekleştirme süreci gibi ele almıştır. Cato intiharının çok evvelinde de bilge ve erdemli bir adam olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm yaşam süreci boyunca Cato'nun karakterinde bir çelişki görülmez, yaşamında aktarılan detaylar onun gelecekte yapacaklarının alt metni olarak bütünlük sağlar. Anlatıdan hareketle Cato küçük yaşları itibarıyla cesaret, erdem, ahlak gibi bilgece özelliklerin hepsini göstermiş, Stoacı sürecinin öncesinde de tüm davranışları ahlaki bir amaç uğruna şekillenmiştir. Yaşamının anlatıldığı eserde verilen anekdotlar bu görüşü desteklemek için birçok örnek sunmaktadır.

Cato küçük yaşlarında çocuksu olmaktan uzak, kararlı bir yetişkin doğasına sahipti. Küçük yaşlarında dahi gülüşünden çok öfkesi kendini gösteriyordu. Çabuk öfkelenen biri olmamasına rağmen öfkesi oldukça keskindi. Hayata idealist bir tutumla bağlanıyor; ona iyi görünmek için güzel sözler söyleyenlere sert, onu korkutmaya çalışanlara ise ustaca karşılık veriyordu. Hafızasının kuvveti onun donanımlı biri olacağının bir işareti olarak yorumlanmaktaydı. Plutarkhos'un övünçle andığı Cato'nun inadı ise onu yavaşlatan bir

²⁵⁸ Hooff, s. 60.

²⁵⁹ Romalı asker, devlet adamı, yazar ve hatip. *Res Publica*'nın sonlarında imparatorluğa geçişte büyük bir rol üstlenmiştir. Cicero eserinde Ceasar'dan “*Sulla'nın ardından günahkar niyeti bulunan bir adam geldi ve zaferini daha rezil bir şekilde kullandı, sadece vatandaşların malına el koymadı aynı zamanda tüm vilayetleri ve bölgeleri tek tek bir felaketin karşılığı olarak ele geçirdi.*” diyerek söz etmiştir. Bkz. Cic. *Off.* II. 8.

özellik olarak ifade edilir zira öğrenmek izin vermekle ilgiliydi ancak Cato'nun inatçılığı bir şeyler öğrenmesini çok zorlaştırıyordu. Boyun eğmekten imtina eden, bu konuda inatlaşmaya giden tavırları onu zahmetli bir sürece sürüklüyordu. Öğretmeni Sarpedon aracılığıyla bu zahmet birlikte alınan bir öğrenme yolculuğuna dönüştü ve Cato itaatkâr bir öğrenci olarak kendisini geliştirdi.²⁶⁰

Cato henüz çocukluk çağındayken Roma vatandaşlığı edinmek isteyen İtalyan müttefikler mücadele içindeydi. Bu kişilerden birisi Drusus'un yakın arkadaşı Pompaedius Silo idi. Silo bu mücadelenin önde gelenlerinden biri olarak bir gün Cato ve üvey kardeşi Caepio'dan²⁶¹ Drusus'un da mücadelenin parçası olması için yalvarmalarını istedi. Caepio bu teklifi kabul ederken Cato Pompaedius'a şiddetle baktı. Pompaedius oldukça sinirlendi ve Cato'yu yakasından tutarak uzunca süre sarstı. Cato'nun korkusuzluğu Pompaedius'u şaşkına çevirince “*O bir çocuk olduğu için şanslıyız, eğer yetişkin bir erkek olsaydı halktan bir oy bile alamazdık*” dedi.²⁶² Cato'nun dört beş yaşlarında olduğu sırada gerçekleşen olaylar Cato'nun küçük yaşlarındaki duruşuyla geleceğinde etkin birisi olacağının izlerini taşımaktadır. Plutarkhos ve Valerius Maximus²⁶³ eserlerinde benzeri başka anlatılarla Cato'nun inadı ve kararlılığını vurgulamıştır.²⁶⁴

Cato gençlik çağlarının başlarındayken çevresi tarafından saygı gören, bir lider konumunda idi. Özellikle reşit olma merasimi olarak tanımlanabilecek *Troja*'da soylu çocukların savaş oyununda hep bir ağızdan Cato'yu lider seçmek istediklerini haykırmaları ile ona duyulan saygı kanıtlanmıştı.²⁶⁵ Sulla²⁶⁶, onun ününün farkındaydı, Cato ve üvey kardeşi Caepio'ya dostça yaklaşıyor ve sohbetle davet ediyordu. Öğretmeni Sarpedon bu durumu onurlu ve güvenli buluyor, bu sebeple onu sıkça Sulla'nın villasına götürüyordu. Cato durumdan hoşnut değildi çünkü burada Roma soylularının idama götürülüşüne şahitlik

²⁶⁰ Plut. *Cat. Mai. Min.* I. 3-5.

²⁶¹ Plutarkhos eserinde Cato'nun esasında üvey kardeşi olan Caepio'ya sevgisine vurgu yapar ve kimi zaman üvey ifadesini kullanmaz. Bkz: Plut. *Vit. Cat. Mai. Min.* III. 5-6.

²⁶² Plut. *Cat. Mai. Min.* II. 1-4.; Val. *Max.* III. 2. 1

²⁶³ İS 1. yüzyılda yaşamış Romalı tarihçi.

²⁶⁴ Plut. *Cat. Mai. Min.* Val. *Max.* VIII. 1.2

²⁶⁵ Plut. *Cat. Mai. Min.* III. 1.

²⁶⁶ Romalı asker, dictator. Hükümdarlığı sırasında aldığı kararlar sebebiyle, Roma değerlerin yozlaştırmakla ve askeri değerleri yıkmakla suçlanmıştır. Döneminde çok sayıda sürgün ve idam gerçekleşmiştir. Suetoninus Sulla'dan “Dostlarına iyilik, düşmanlarına kötülük etmekte kimse Sulla'yı geçememiştir” diyerek söz etmiştir. Bkz. Suet. *lul.* 77. Plutarkhos ise Sulla'yı neşeli bir öfkeye sahip birisi olarak tanımlamış, kendisine “Magnus” unvanını verdirdiğini kaydetmiştir. Plutarkhos Sulla'nın yaşamını anlattığı eserinde altı bin kadar kişiyi aynı anda öldürttüğünü, Bellona Tapınağı'nda altı bin kişinin katledilmesinden sonra en donuk Romalının dahi tiranlığa geçişin farkına vardığını ancak artık kurtuluşun olmadığını anladıklarını söylemiştir. Bkz. Plut. *Pomp.* VIII. 4; Plut. *Sull.* 30.

ediyordu. Cato bir gün öğretmeni Sarpodon'a "*Onu (Sulla) neden öldürmüyorlar?*" diye sordu, Sarpodon "*Ona olan nefretleri korkularından daha büyük değil.*" diye yanıt verdi. Cato bunun üzerine gelecekte yapacaklarını temin edercesine "*Bana bir kılıç ver, onu öldürüp ülkemi kölelikten kurtarayım.*" dedi. Bu cevabın üzerine Sarpodon genç öğrencisinin yüzündeki öfkeye ve inançlarındaki kararlılığına şahit oldu. Bu yanıtın sonra Cato'nun yapabileceklerinden öylesine korktu ki ve onu gözetim altına aldı.²⁶⁷

Cato ilerleyen zamanda Apollon rahibi oldu ve mirasını alarak kendi evine taşındı. Stoacı Tyriyalı Antipater ile arkadaşlık etmesiyle birlikte felsefe ve siyasete yöneldi.²⁶⁸ Büyükbabası Yaşlı Cato'nun yolundan giderek, iyi bir yaşam sürmesine yetecek mirasına rağmen felsefeye olan ilgisi doğrultusunda mütevazı bir yaşam sürdürmeye başlamıştır. Mütevazı yaşamının yanında münzevi sayılacak derece toplumdan uzaktı. *Forumda* çok az görünür, ancak görüldüğünde sözleri ve retorik becerisiyle takdir edilirdi. Bu dönemde retorik çalışmalarına yöneldiği bilinmekteydi. Sıkı bir disipline sahipti, yoğun vücut egzersizi yapar, kendini her koşula uyumlu hale getirmeye yönelik fiziksel çalışmalar yapardı. Mesela hasta olduğunda iyileşene kadar ziyaretçi kabul etmez, tek başına kalırdı.²⁶⁹ Toplumda gördüğü aksaklıkların büyük bir değişime ihtiyacı olduğuna inanır ve topluma karşıt hareket ederdi. Mesela canlı renklerin moda olduğu zamanlarda koyu renkler giyer, bazen ayakkabısız ve üstsüz sokağa çıkardı. Bu davranışı utanç duygusundan arınmak ve insanların düşük fikirlerinin üzerinde tesiri olmasına izin vermemek adına yapmaktaydı.²⁷⁰

Cato'nun hayatındaki kırılma noktalarından birisi İÖ 72'de çok sevdiği üvey kardeşi Caepio'yu desteklemek için Spartacus Savaşı'nda (İÖ 73- 71) gönüllü olmasıyla gerçekleşti. Buradaki kişisel başarısı ile takdir gördü. Yiğitlik ve onur ödülleri verilmek istendi ancak Cato onurlandırılmaya layık bir şey yapmadığını söyleyerek ödülleri kabul etmedi. Bunun üzerine "*onun tuhaf bir yaratık*" olduğu düşünüldü.²⁷¹

Bu süreç itibarıyla askeri ve siyasi kimliği öne çıktı. İÖ 67'de Makedonya'da bir lejyonun komutasını aldı. Bu görevi sonlandığında askerler Cato'ya gözyaşlarıyla ve ellerini öperek saygılarını gösterdi. Romalılar tarafından ellerin öpülmesiyle vedalaşmak yaygın değildi, Cato imparatorların dahi çok azının gördüğü bir hürmet göstergesiyle uğurlandı.²⁷²

²⁶⁷ Plut. *Cat. Mai. Min.* III. 3-4.

²⁶⁸ Plut. *Cat. Mai. Min.* IV. 1.

²⁶⁹ Plut. *Cat. Mai. Min.* V. 5.

²⁷⁰ Plut. *Cat. Mai. Min.* VI. 2-3.

²⁷¹ Plut. *Cat. Mai. Min.* VIII. 1-3.

²⁷² Plut. *Cat. Mai. Min.* XII. 1.

Dönüşünün ardından İÖ 65 yılında *quaestor*²⁷³ olarak, kamu işleriyle meşgul oldu. Karakterini bu görevde bütünüyle gösterdi; evvelindeki memurların yasadışı çalışmalarını ifşa etti, bazıları ihraç edildi, bazıları da yargılandı.²⁷⁴

İÖ 63 yılında Catilina²⁷⁵ isimli soylu bir aristokrat, bir ordu kurarak Roma'ya başkaldırdı. Bu komploda özellikle Cicero faal olarak Catilina'ya karşı durdu. Cato da onun destekçisi oldu. Cicero bu konuyu müzakere etmek için *Senatus*a taşıdı. Komploya karışan kişilerin yargısız şekilde infaz edilmesinde Cicero ve Cato hemfikirdi ancak Gaius Julius Caesar onları yalnızca farklı şehirlere dağıtarak cezalandırmayı uygun görüyordu. *Senatus*da yapılan konuşmalarda Cato bu infazı Roma geleneğine uygun görürken, Caesar buna karşı çıkıyordu. Konuşmasıyla *Senatus*u etkiledi. *Senatus*daki tavrın Caesar'ın konuşmasıyla yumuşamasına öfkelenen Cato, bu karar üzerine görüşlerini bildirdiği bir konuşma yaptı. Bu konuşmada Caesar'ı hedef gösterdi, zira onun devleti yıkarak kendi hükümlerinin peşinde olduğunu savunuyordu. Cato'nun konuşmasından sonra *Senatus*un fikri değişti ve birçok kişi idam edildi. Bu olay Cato ve Caesar'ın siyasi ayrım noktalarından ilki oldu.²⁷⁶

Bir diğer husus Cato'nun *Senatus*da konuşması sırasında Caesar'a bir mektup gelmesiyle gerçekleşti. Cato ve destekçileri Caesar'ı da Catilina'nın komplocularından biri olarak görüyordu, bu sebeple gelen mektubun yaşanan komplo ile bağlantılı olduğunu iddia ederek mektubu sesli okumasını istedi. Mektup okunduğunda, Cato'nun kız kardeşinden gelen bir aşk mektubu olduğu anlaşıldı. Cato bu duruma oldukça öfkelenirse de mektubu Caesar'a doğru savurduktan sonra konuşmasını sürdürdü.²⁷⁷ Bu olay Cato ile Caesar arasındaki düşmanlığın kişiselleşmesinin temeli olarak ele alınmaktadır. Cato'nun karakterinin bir parçası olan kararlılığı düşünülecek olursa aralarında doğan bu husumet hem siyasi hem de kişisel bir hal aldığı için Cato'nun intiharındaki rolü yadsınamaz.

Cato'nun intiharına giden sürecin arka planında Roma'nın Sulla, Crassus, Pompeius ve Caesar aracılığıyla girdiği siyasi ortam oldukça önemlidir. *Dictator*²⁷⁸ olarak anılan Sulla yönetiminde *Senatus*un etkisi artarken halkın gücü azalmıştı. Aynı dönemde alınan kararlar

²⁷³ Roma'da devlet hazinesinin denetlenmesinden sorumlu seçilmiş memurlara verilen isim.

²⁷⁴ Plut. *Cat. Mai. Min.* XVI. 3.

²⁷⁵ Lucius Sergius Catilina (İÖ 108- 62) Romalı politikacı. Cicero'nun *consul*luğu döneminde girişimde bulunduğu Catilina Tertibi ile tanınmaktadır.

²⁷⁶ Plut. *Cat. Mai. Min.* XXII. 2-5.; Plut. *Caes.* VII. 4-5.

²⁷⁷ Plut. *Cat. Mai. Min.* XXIV. 1-2.

²⁷⁸ Bu kavram Roma'da olağanüstü şartlarda kararların hızlandırılması ve duruma kolay müdahale edilebilmesi adına yetkinin tek elde toplanmasına karşılık gelmektedir. Özellikle Sulla ve Caesar bu sıfat aracılığıyla birçok reform gerçekleştirmiştir.

neticesinde Roma askeri sınıfında yozlaşma ve yağmaya yönelik davranışların önü açılmıştı. Sulla'nın ölümünün ardından Cumhuriyetin aldığı hasar kendisini gösterdi ve bazı siyasi figürler öne çıkarak Cumhuriyetin çatırdamalarının tırmanmasına sebep oldu. Sulla'nın ardından hakimiyet kuran Marcus Aemilius Lepidus da kısa zamanda mağlup edildi.²⁷⁹

Bu dönem itibariyle Crassus ve Pompeius öne çıktı. Roma Devleti'nin yönetimi için karşı karşıya gelecek bu ikiliye genç çağlarındaki komutan Caesar da katılarak üçlü bir ittifakın yolunu açmıştır. Crassus, Pompeius ve Caesar'ın hakimiyet arzusuyla Roma'yı yozlaştıran adımları, husumet içinde bir Roma oluşturmuştu. Her biri kendi hırsları uğruna değerleri yıkmaya meylediyor, bu süreç boyunca *Senatus* tehdit altında var olmaya çalışıyordu. Cato ve Cicero gelişmelere muhalif bir tutum sergileyerek Cumhuriyet değerlerinin korunması taraftarıydı.²⁸⁰ Caesar *consul* olma arzusuyla hareket ederken, desteğine ihtiyaç duyacağı nüfuzlu isimlerle kurulacak bir ittifak arayışındaydı. Çeşitli başarıların ardından bireysel olarak oldukça güçlenen Crassus ve Pompeius hakimiyet için karşı karşıya gelmiş olsa da Cumhuriyete karşı tavırları ortaktı. Her ikisinin de Cumhuriyet rejimine karşı tehlike arz ettiği aleni hale gelmişti ve *Senatus* ile çatışma içindeydiler. Caesar bu sebeple Crassus ve Pompeius ile iş birliğine başvurmuştu. Bu iş birliği neticesinde *Primus Triumviratus* (Birinci Triumvirlik) kuruldu. Üçlü yönetim, *Senatus* ve Cumhuriyet rejimine yönelik mücadelesinde birlikte güç kazanırken Cumhuriyete olan tutkusuyla bilinen Cato'nun da düşmanlığını kazanmıştı, zira Cato Caesar'ın politikasına aldananlardan biri değildi.²⁸¹

Roma bu dönemde iç mücadelelerin yanında üçlü yönetimin menfaat arayışlarının da yıkımına uğramıştı. Cato Cumhuriyetin asıl yıkımının kaynağını Crassus, Pompeius ve Caesar'ın husumetleri değil barışları olarak yorumlamıştır.²⁸² Nitekim Caesar, üçlü yönetimde kıvrak zekası ile rakiplerini bertaraf etmiş, komutanlığı kadar politik oyunları da diğerlerini geride bırakmıştı. Caesar ve diğerleri *dictatorluk* yolunda ilerlerken yıktıkları değerler ile Cumhuriyeti ezip geçmişti.²⁸³

Caesar ve Pompeius arasında hakimiyeti ele geçirebilmek için bir iç savaş meydana geldi. Dört yıl süren savaşlar neticesinde Caesar birçok yeri ele geçirmiş, ordusuyla İtalya'ya

²⁷⁹ Engin Karakuş, "Antik Kaynaklar Işığında Roma Cumhuriyeti'nin Yıkılış Süreci", Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2019, s. 92; Eutr. VI. 5.

²⁸⁰ Montesquieu, s. 77.

²⁸¹ Plut. *Caes.* XIII. 1-3.

²⁸² Montesquieu, s. 77.

²⁸³ Montesquieu, s. 81. Bkz. Plut. *Caes.*

yönelecek kadar güçlenmişti. Caesar'ın Ariminum'u kolaylıkla işgal ettiği ve şehre doğru geldiği öğrenildiğinde Pompeius dahil herkes, uzun zamandır Caesar'a karşı önlem almaya gayret eden Cato'nun haklı çıktığı konusunda hemfikir olmuştu. Cato, *Senatus* komutayı Pompeius'a vermelerini ve büyük kötülüklerin mimarı olan kişilerin bu duruma son vermesi gerektiğini söyledi. Olayların akıbetinde kendisinde şans görmeyen Pompeius ise Cato'nun sözlerine rağmen Roma'yı terk etmeyi seçti.²⁸⁴ Yenilginin kesinleşmesiyle umudunu yitiren Cato, Roma'ya olan bağlılığını sebebiyle görevinin gereği olan kamusal işleri tamamladı ve görevinden ayrıldı. Caesar'ın hakimiyeti altında şahitlik ettiği bu süreçte kendini intiharına hazırlamaya yöneldi.²⁸⁵ Cato'nun bu süreçteki durumunu Freud'un "sevgi nesnesinin kaybı" tanımına benzetebiliriz. Cato'nun yaşamında, örnekler ile detaylıca aktardığımız üzere katı bir ahlaki disiplin söz konusudur. Cato için Cumhuriyet yalnızca ideolojik bir yaklaşım değil, yaşam felsefesinin bir gereğidir. Bu doğrultuda kalben bağlı olduğu Cumhuriyetin kaybı ile yaşamdaki edindiği büyük bir amacı da kaybetmiş biri olarak yas sürecine girmiştir. Bu sebeple Plutarkhos bu dönemi intihara hazırlık olarak yorumlamıştır.

Cato'nun tüm meziyetlerinin belki de en büyüğü katı inatçılığı idi. Bu yönü aynı zamanda ölümünün de mimarı olmuştur. Cato'nun adil oluşunun ona getirdiği itibar onu hem yüceltti hem de büyük düşmanlar edinmesine sebep olmuştur. Cato'nun korumaya çalıştığı Cumhuriyetin, karşı gelmekten hiçbir an geri durmadığı Caesar'ın hırslarıyla yıkılması vatansever bir Romalı için ölüme sebep olmaya müsaitti. Plutarkhos Cato'nun Roma'nın iç savaş dönemine dair duyduğu üzüntüyü şöyle ifade etmişti: "*Cato cesur yurttaşların diğer cesur yurttaşların elinde can verdiğini gördükçe ülkesine ağlıyor, bu talihsizliğe ve yıkıma neden olan iktidar hırsını lanetliyordu.*"²⁸⁶

Cato'nun intiharının zeminini güçlendiren diğer bir sac ayağı ise Stoa felsefesine olan bağlılığıydı. Cato'nun Stoacı öğretileri fiili hayatına geçirmeye olan gayreti, siyasi kimliğinin de bir parçası olarak kendini göstermişti. Misal Cato ve Cicero arasında yaşanan bir tartışmada halkın *magistratus* seçimlerinden evvel yemeğe davet edilmesini ahlaksızlık olarak tanımlamış, bunu yapan kişilerin kınanması gerektiğini dile getirmişti. Yöneticilerin halkın en yüce seçim hakkını, insani hazları suistimal ederek oldukça ele geçirme arzusunu sert bir tavırla karşılamış ve Roma'nın gelenekleri, geçmişi ve yaşam üslubunun bunu yadsıyacağını

²⁸⁴ Plut. *Cat. Mai. Min.* LIII. 1-3.

²⁸⁵ Plut. *Cat. Mai. Min.* LXX. 2-3.

²⁸⁶ Plut. *Cat. Mai. Min.* LIV. 7.

söylemişti.²⁸⁷ Cato'nun, her alanda erdemi muhafaza eden benzeri söylemleri oldukça yaygındı. Öyle ki siyasi yaşamda benimsediği erdemler üzerine yakın dostu Cicero ona latife ederek Romulus'un çöplüğünde yaşadığının farkında olmadan kendisini Platon'un devletinde sanarcasına konuştuğunu, yaşananları çok iyi anlasa dahi bazı yaklaşımlarının devlete zarar verecek nitelikte olduğunu söylemiştir.²⁸⁸ Stoa felsefesinin Roma devlet adamları üzerinde güçlü etkilerinin iyi bir örneği olarak kabul gören Cato'nun yaşamı gibi ölümü de Stoacı öğretiyi tutarlı idi.²⁸⁹

Cato'nun intiharının efsaneleşmesinde Plutarkhos'un detaylı anlatımının rolü oldukça önemlidir. Plutarkhos Cato'ya dair kayıtlarında onun kişiliğini yüceltir ve ölümünü bir bilgenin ölümü gibi ele alır. Cato'nun tüm hayatına yansıyan düş kırıklığı ve bu dönemde yaptığı konuşmalar ile herkes onun ölümü arzuladığını fark eder hale gelmişti. İntiharının gerçekleştiği akşam, oğlu ve dostları onu vazgeçirme gayretine girmiş lakin Cato kendi bildiği yoldan gitmeyi tercih etmiştir:

Cato o akşam yemekte dostları ve Utica'nın yargıçlarıyla birlikteydi. Yemeğin ardından şarapla birlikte bir ilke olarak düşünsel sohbetlere geçtiler, Cato sohbette sözü alarak kuvvetli bir konuşma yaptı ve oradakiler onun hayatına son vererek sıkıntılarından kurtulmayı arzuladığını anladı.²⁹⁰ Akşam yemeğinin ardından her zamanki gibi dostlarıyla yürüyüşe çıktı, yürüyüşün ardından alışılmışın dışında bir sevgi gösterisi ile oğlu ve oradaki herkesi tek tek kucaklayarak yatak odasına çekildi. Bu kucaklaşmanın bir vedalaşmayı andırması olacaklara dair şüphelerin yeniden canlanmasına sebep oldu. Yatak odasında Platon'un *Phaidon* diyalogunu okumaya başladı, kitabın büyük bir kısmını okuduktan sonra kılıcının bulunmadığını fark etti. Cato akşam yemeğindeyken oğlu kılıcını odadan çıkarmıştı. Cato hizmetçisinden kılıcı getirmesini istedi. Ne var ki kılıcı kimse getirmedi. Kitabını bitirdikten sonra herkesi çağıran Cato, bir hizmetkara vurdu ve kendi elini yaraladı. Onu silahsız bıraktıkları için öfkeyle haykırdı. Oğlu ve dostları onu kucakladılar ve ağıtlar eşliğinde vazgeçmesi için yakardılar. Bu yakarışlar fayda etmediği gibi Cato'nun daha da

²⁸⁷ <https://jimithekewl.com/2015/09/21/catodan-secmeni-yemege-davet-etmek-uzerine-cicero-pro-murena-35-74/> 15.05.2022; Cic. *Mur.* XXXV. 74.

²⁸⁸ Romulus'un çöplüğü ifadesi kurucu kahraman Romulus'un adı üzerinden Roma'yı işaret etmektedir. Cato'nun Stoacı fikirleri yaşatma arzusuna kapılarak Roma'da siyaseti erdemli hale getirme çabası Cicero tarafından latife konusu edilerek yerilmişti. Cicero bu ifadeyle aynı zamanda ideal koşullar altında yaşamadıklarını, Roma ve Platon'un ideal devletini kıyaslayarak aktarmıştır. Bkz. Plut. *Phoc.* III.1.

²⁸⁹ Carmine Anthony Ruff, "The Complexity of Roman Suicide", Universty of Richmond, Yüksek Lisans Tezi, Virginia, 1974, s. 15.

²⁹⁰ Plut. *Cat. Mai. Min.* LXVII. 2.

öfkelenmesine sebep oldu: “*Ne zaman bir deli gibi muamele görmeye başladım, ne zaman kararlarım engellenmeye başladı? Ne zaman kollarım benden alındı? Yüce gönüllü oğlum, neden ellerimi de bağlamıyorsun? Neden beni silahsız bırakarak, Caesar’ın beni kendini savunmaktan aciz biri olarak bulmasını sağlamıyorsun? Kendimi öldürmek için kılıca ihtiyacım yok, bir süre nefessiz kalmak ya da başımı duvara vurmak ölümü bana getirecektir.*”²⁹¹

Cato’nun konuşmasının ardından oğlu ağlayarak dışarı çıktı, Demetrius ve Apollonides dışındakiler onu takip etti. Cato odada kalan dostlarına Caesar’ın elinden gelecek kurtuluşun onun için bir utanç olacağını söyledi. Zira Caesar bu dönemde muhaliflerini affetme yoluna gitmişti. Bu affediş Cato’nun intiharını hızlandıran bir taraf barındırıyordu, çünkü Cato için Caesar’ın ona sunduğu kurtuluşu beklemek ancak aşağılanmanın bir parçası olabilirdi. Cato henüz karara varmadığını ancak karar verdiğinde bunu ustalıkla yerine getirmeyi kendine yakıştırdığını ifade etti. Kararını alırken filozof dostları Demetrius ve Apollonides’in felsefi görüşlerinin de yardımı olacağını söyleyerek intiharını adeta düşünsel bir sürece teslim etti.²⁹²

Demetrius ve Apollonides Cato’ya karşı görüş bildirmedi, yalnızca gözyaşlarına boğuldular. O sırada kılıcı odaya getirildi, kılıcını eline alan Cato, kılıcının keskin olduğunu görünce “*Artık kendimin efendisiyim.*” dedi. Kılıcı yerine koyarak, kitabını yeniden okudu. Bilinene göre o gece kitabı iki kez okudu. Cato biraz uyuduktan sonra kamusal işlerle ilgilenen Butas’ı ve hekimini çağırdı. Hekime yaralanan elini sardırınca herkes keyiflendi, yarasını sardırmasını yaşamayı arzu etmesi olarak yorumladılar. Cato kendisi şehirden ayrılmasa da, Caesar’dan kaçmaları için diğerlerini göndermişti. Habercisi Butas’dan Crassus dışında herkesin gemiyle yola çıktığını öğrendi. Cato Butas’ı geriye kalanları kontrol ettirmek için yeniden limana yolladı. Butas limanı kontrol ettikten sonra kimsenin geride kalmadığını Cato’ya haber vermek için geri döndü. Haberi alan Cato, artık tüm görevini tamamladığını düşünmüş olacak ki Butas odadan çıktıktan sonra kılıcına uzandı ve kendisini yaraladı. Elini yaraladığı için kuvvetli bir hamle yapamamış olacak ki öldürücü bir yara almadı ama can havliyle abaküsü devirince sesi duyan herkes odaya girdi. Cato yarı baygın haldeydi, bağırsakları dışarı çıkmıştı ama hala hayattaydı. Hekim gelip yarasını dikmeye gayret ederken

²⁹¹ Plut. *Cat. Mai. Min.* LXVIII. 1-5.

²⁹² Plut. *Cat. Mai. Min.* LXIX. 1-3.

kendine gelen Cato, yarasının dikilmesine izin vermedi. Yarasını elleriyle bütünüyle açarak bağırsaklarını dışarı çıkardı, olanlara dehşet içinde bakan gözlerin önünde can verdi.²⁹³

Cato'nun ölüm haberi yayılmadan üç yüz kadar asker ve Utica halkı evin önüne gelmişti. Uticalılar Cato'yu önderleri kabul ettikleriyle dair sözlerle onu yüceltti. Caesar'ın yaklaştığı haberine rağmen ne bir korkuya ne de Caesar'a yaranma hevesine kapıldılar. "*Hür ve yenilmez tek insan.*" ilan ettikleri Cato'yu şereflelendirmeye devam ettiler. Cato görkemli bir şekilde defnedildikten sonra düşüncelerini şehri ve kendilerini kurtarmaya yönlendirler. Plutarkhos'un sözünü ettiği üzere Cato'nun naaşının defnedildiği deniz kenarında o dönemde elinde kılıcıyla resmedildiği bir heykeli mevcut idi.²⁹⁴

Caesar Cato'nun kaçanlar arasında olmadığını, herkesi gönderdiği halde kendisinin cesurca şehirde gezdiği haberini almıştı. Cato'nun yaptıklarına anlam veremese de Cato'nun ona olan dik başlılığını göz önünde bulundurarak ivedilikle ordusuyla şehre girdi. Cato'nun ölüm haberi Caesar'a ulaştığında, Cato'nun intiharıyla kendisini yüceltmesine karşı "*Ey Cato, ölümünü sana fazla görüyorum, çünkü sen de canını bağışlamamı bana fazla gördün.*"²⁹⁵ sözlerini söylediği aktarılmıştı. Esasında Cato intihar etmemiş olsaydı Caesar'ın onun canını bağışlaması onun şöhretini lekelemezdi ancak Caesar'a şan katardı.²⁹⁶

Cato, Caesar'ın muhaliflerine olan affına karşılık bundan duyacağı utancı ortaya koyarcasına affedilmek yerine ölümü tercih etmişti. Cato'nun karakteri doğası gereği bu affa müsaade etmeyecek kadar katı bir tutuma sahiptir. Doğasının ona bahsettiklerine sahip çıkarak güçlendirmiş ve büyük bir kararlılıkla kendisine sadık kalmıştır. Cato, bir tiranın yüzüne bakmaktansa ölmeyi yeğleyecek bir adamdı.²⁹⁷ Caesar Afrika'da kendisine teslim olan birçok kişiyi affetmişti ancak Roma toplumunda ölümünden önce de takdir görmüş olan Cato, ölümüyle yüksek erdemini birçok kişiye ulaştırdı ve Caesar'ın merhametine güvenmeyi reddeden birçok kişi intihar etti.²⁹⁸ Granius Petronius, kendisini merhamete teslim etmemek için kılıcını göğsüne saplamış, Kartaca filosu komutanlarından birisi kendisini katletmişti.²⁹⁹ Verilen örnekler Cato'nun intiharından kısa süre sonrasında dahi intiharı özendiren bir üne kavuştuğunu göstermektedir.

²⁹³ Plut. *Cat. Mai. Min.* LXX. 1-6.

²⁹⁴ Plut. *Cat. Mai. Min.* LXXI. 1-2.

²⁹⁵ Çev. Oğuz Tecimen. Bkz: academia.edu/43124423/Plutarkhos_Catonun_Intihari / 11.05.2022.

²⁹⁶ Plut. *Cat. Mai. Min.* LXXII. 1-2.

²⁹⁷ Cic. *Off.* I.112.

²⁹⁸ Hooff, s. 180.

²⁹⁹ Diod. XX.61. 8.

Lucretia örneğinde de gördüğümüz üzere intihara yaklaşım Romalı değerlerine olan sadakatle doğrudan ilişkiliydi. Lucretia'nın intiharının yüceltilmesinde sıkça vurgulanmış olan iffet, Cato'da boyun eğmezlik olarak karşımıza çıkmaktadır. İç savaş yalnızca siyasi bir taraftarlığın değil, felsefi değerlere bağlılığın da ortaya konduğu bir dönem olmuştur. Roma'da felsefe yalnızca düşünsel bir eylem değil fiili yaşamda da karar mekanizmasına etki eden güçlü bir bağlılıktır. Cato'nun boyun eğmediği yalnızca Caesar'ın şahsı yahut Roma'daki yönetimi değil; erdemlerin ve geleneklerin Roma'dan uzaklaşacağına dair öngörüsüdür. Bu sebeple iç savaş içinde Caesar'ın taraftarı olmak aynı zamanda erdemden uzak olmakla da bağdaştırılabilir. Bu hususta Caesar karşıtı olmasına rağmen daha sonra taraf değiştirmiş olan Brutus iyi bir örnek teşkil etmektedir. Marcus Iunius Brutus ilk olarak babasını katleden Pompeius'u desteklemiş, onun mağlubiyeti kesinleştiğinde Caesar'ın taraftarı olmuştur. Öyle ki Caesar'ın Cato ile mücadelesi sırasında yönetici olarak atanmıştır.³⁰⁰

Cato ile ortak felsefe anlayışından gelmesine karşın hayat akışı çok farklı bir yönde olmuştur. Brutus felsefe aracılığıyla erdem pratiğine kavuşmuş, eğilimini Stoa öğretisi neticesinde erdemli olmaya yönlendirebilmiştir. Bu doğrultuda Cato'nun intiharına olan bakışı da değişmiştir. Henüz toy çağlarında iken, Cato'nun intiharını korkaklık ve tanrılara isyan olarak tanımlamış ancak şimdi yaşananları bir filozof erdemiyle değerlendirdiğini ifade etmiştir. Brutus, Cato'nun Roma'ya olan bağlılığını intiharıyla kanıtlaması gibi kendinin de Caesar'ın suikastinde rol alarak Cato'ya benzer bir yiğitlik gösterdiğini söylemiştir.³⁰¹

Brutus sonraki süreçte Cato'nun izinden giderek Cumhuriyet taraftarı olmuş, bu doğrultuda *dictator* Caesar'ın suikastinde rol almış, Roma düşmanlarından ilan edilmiştir. Caesar'ın ölümüyle yaşanan iç savaşlarda Octavianus ve Marcus Antonius ile mücadeleye girişmiş, Antonius'un ordusu tarafından bozguna uğratılması neticesinde İÖ 42 yılında kılıcıyla intihar etmiştir.³⁰² Brutus'un intiharı, yöntemi ve durumu itibarıyla Cato'nun bir taklidi olarak görülmüştür. Brutus Cato ile benzer bir felsefi geleneğe, ortak tarihsel sürece ve sosyal çevreye sahip olmasına karşın ne yaşamıyla ne de intiharıyla Roma kültüründe aynı değerle anılmamıştır. Oysaki Cato'nun aksine Caesar'ın *dictator*luğunun sonlandırılmasında doğrudan etki sahibidir. Cato Cumhuriyete kendini öldürerek sahip çıkmayı tercih ederken

³⁰⁰ Celal Cengiz Çevik, "Roma'nın Cumhuriyet Dönemine Siyaset ve Felsefe İlişkisi", İstanbul Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı, Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2018, s. 118; Plu. *Brut.* V.1-2; VI.6-7.

³⁰¹ Plu. *Brut.* XL. 4-5.

³⁰² Plut. *Brut.* 52. 1-5.

Brutus Cumhuriyete bağlılığını *dictatoru* öldürerek kanıtlamaya çalışmıştır. Buna rağmen Brutus, *Cato'nun* ününü hiçbir zaman paylaşmadığı gibi cesareti ve erdemi ile anılan biri de olmamıştır. Bu doğrultuda Cato'nun intiharının şöhretini politik bir süreç ile kısıtlamak yeterli gelmemektedir. Cato Stoa erdemi ve Roma'ya olan bağlılığın bir tasavvuru haline gelmiştir. Esasında Cato varlığıyla bir Romalı, Stoacı erdemiyle bir Hellendir. Bu bağlamda Cato, Roma'nın Hellen kökenleri üzerinde yükselme idealinin bir tasavvuru gibi görünmektedir.

Cato'nun günümüze değin ulaşan şöhretinde şüphesiz Plutarkhos'un anlatımının payı mevcuttur. Zira Cato kırk sekizinde intihar ettiğinde geride yalnızca Cicero'ya yazdığı bir mektup bulunuyordu.³⁰³ Plutarkhos olanları anlatırken; ölümünün evvelinde diğerlerinin şehirden ayrıldığına emin olana dek beklemesi, *Phaidon*'u iki kez okuması ve Utica halkının onun ardından söyledikleri sözleri detaylıca aktararak onun intiharına giden yolu erdemli bir insan olarak gerçekleştirdiği izlenimini kuvvetlendirmiştir. Cato *Phaidon*'u okuduktan sonra intihar eden ilk kişi değildir. *Phaidon*, filozof Theombrotos'un ölümünde de ilham olmasıyla bilinmektedir. Theombrotos, ruhun ölümsüzlüğü üzerine yazılmış olan diyalogdan öyle kuvvetli biçimde etkilenir ki kendisini yüksek bir duvardan aşağı bırakarak öldürür.³⁰⁴ Sokrates'in idama mahkûm edilmesinin ardından ölüme yaklaşımının ele alındığı eserde, Sokrates'in son anlarında dahi ölümü keyifle karşılamasının nedenleri üzerinde durulur. Platon eserinde Sokrates'in ifadeleri üzerinden beden ruh için bir hapisane olduğunu savunur. Ruhun ölümsüzlüğünü ulaşılması gereken hakikatin bir parçası olarak tanımlar. Beden ruhu örterek gözle görülemeyen hakikati gizler, bu sebeple ölüm hakikati arayanların tam olarak arzu ettiği şey olmalıdır, zira hakikate ancak böyle ulaşılabilir.³⁰⁵ Cato'nun intiharından evvel bu eseri iki kez okumuş olmasının sebebi açık olmamakla birlikte, öteki dünyadaki sonsuz mutluluk uğruna bu dünyadaki yaşamdan vazgeçmeye yönelik bir davranış biçimi doğurduğu söylenebilir.³⁰⁶

Cato'nun yaşamının anlatıldığı pasajlardan anlaşıldığı üzere uzunca zaman Stoacı filozofları takip etmiş olması da oldukça etkilidir. Stoacılığın Roma'daki intihar algısı üzerinde oldukça önemli bir değişime sebep olduğu düşünülürse Cato'nun intihara yönelmesi de bütünüyle ele alınabilir. İntihar, Stoacılar öncesi dönemde genellikle tanrısal olana karşı gelmek olarak yorumlanması sebebiyle yargılanıyordu. İntihar, Stoacılar aracılığıyla insanı

³⁰³ Plut. *Cat. Mai. Min.* XXIII. 3.; Plut. *Cat. Mai. Min.* LXXIII. 1.

³⁰⁴ Cic. *Scaur.* II. 4.

³⁰⁵ Bkz: Pl. *Phd.*

³⁰⁶ Miniois, s. 59.

özgürleştiren felsefi bir eylem haline geldi ve tanrısal güce karşıt olmaktan çıkarıldı. Cato'nun ölümü de Stoacı intiharın bir örneği olarak özellikle Romalı Stoacılar tarafından ululaştırılmıştır.³⁰⁷

Cato'nun ölümü ahlaki bir zemine dayandırması Romalılar nezdinde bu denli övgüyle anılmasında oldukça önemlidir. Özellikle daha evvel sözünü ettiğimiz Romalı değerlerinin taşıyıcısı olarak görülen kişiliği, benimsenmesinin asıl anahtarını oluşturmuştu. İntiharının toplumda -özellikle soylular arasında- bu denli karşılık bulması intiharının soylu bir eyleme ait tüm motifleri sağlamasıydı; kararlılık, cesaret, erdem gibi karakter özellikleriyle birlikte intiharının fiziksel şekli de Romalıların soylu değerleriyle uyum içindedir. Romalılarca benimsenen soylu ölümün bir parçası olan kılıç, cesaretin ve onurun da simgesi olarak yorumlanmaktadır. Kayıtlar Roma'da yüz elli üç, Hellenlerde ise altmış kadar intiharın kılıç yoluyla yapıldığını ifade etmektedir.³⁰⁸ Kılıcın soylu bir araç olmasında hızlı bir ölüm sağlamanın etkili olduğu söylenebilir. Böylelikle hızlı bir ölüm sayesinde can çekişmenin kişiyi düşüreceği acıklı durumdan kaçınılır. Cato'nun intihar örneğinde ise daha önceden eline aldığı hasar sebebiyle kılıç kullanmasına rağmen ölümü arzu ettiği şekilde gerçekleşmemiştir. Kendi yarasını deşerek can vermesi onun intiharını itibarsızlaştırmadığı gibi, amacı uğruna tüm çabayı sarf etmeyi göze almış cesur bir Romalı figürü sunarak kendi efsanesine katkı sağlamıştır.

İç savaş döneminde canına kıyan birçok soylu Romalı vardı ancak hiçbiri Cato'nun ününü elde edemedi. Cato'nun soylu intiharının ardından gerçekleşen intiharlar da onun kadar övgüye layık görülmedi. Cato erdemli bir ölümün simgesi haline gelmiş, ölümünün sonrasında Cicero, Horatius³⁰⁹, Lucanus, Seneca ve Valerius Maximus gibi ünlü yazarlar eserlerinde Cato'nun erdemini övgüyle anarak onun soyluluğunu çağlar sonrasına taşıma gayretine girdi. Cato'nun ölümü ve yaşamı Romalı gençlerin eğitiminde anıldı, intiharın erdemi üzerine gerçekleşen konuşmaların ana öznesi haline geldi. Böylelikle geçen zaman onu efsanevi bir karakter olarak yaşattı.³¹⁰

Cato Romalılarca büyük bir saygı ile anıldı ve intiharı Cumhuriyet şehadeti olarak tanımlandı.³¹¹ Cato yaşamıyla ve intiharıyla stoacı değerlerin Roma'da bir yansıması olarak

³⁰⁷ Hooff, s. 191.

³⁰⁸ Hooff, s. 235.

³⁰⁹ İÖ 65-8 yılları arasında yaşamış ünlü şair.

³¹⁰ Farrior, s. 4; Catharina Edwards, *Death In Ancient Rome*. London, Yale Universty Press, 2007, s. 2

³¹¹ Ruff, s. 16.

kendini göstermişti. Sıradan keyiflerin ve arzuların üstünde bir yaşam sürerek, Stoanın ana ilkesi olan erdemli yaşamayı öne çıkardı. Caesar'ın galibiyetine rağmen Cato Roma'da yenilgi almış biri olarak değil, boyun eğmemiş biri olarak anıldı ve övüldü. Bu övgülerden birisi Cicero'nun kaleme aldığı *Cato* isimli eseri idi. Caesar Cicero'nun eserine öfkelenerek, Cato'ya karşı düşmanca fikirlerini ifade ettiği *Anti Catones*'i yayınlamıştı. Eser günümüze büyük oranda ulaşmamıştır, bu sebeple içerik hakkında çok az bilgiye sahibiz lakin Caesar'ın Cato'nun ölümünün ardından dahi kendisine düşmanlık etmeyi ve bunu toplum nazarında ortaya koymayı arzu etmesi, Cato'nun intiharını politik bir başarı olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Cato aynı zamanda intiharı aracılığıyla karşı durduğu Caesar'ın zorbalığına daha çok dikkat çekmiş, ahlaki değerler üzerine gerçekleştirdiği eylemini politik bir eylem haline de getirmişti.

Cumhuriyetin sonlarındaki çürüme ve yozlaşma sürecinde Cato'nun tutumu Roma erdemlerinin bir temsili olarak tanımlandı ve Cato ideal Roma vatandaşı temsili olarak ele alındı. Cato'nun erdemlerinin gerisinde yatan Stoacı görüş, aynı zamanda intiharının da ahlaki zeminini oluşturmuştur. Stoacılık, geleneksel Roma değerleriyle uyum gösterdiği için soylular dahil birçok kimseyi etkilemişti. Cato bir Romalı ve bir Stoacı olarak kendini Roma'nın yozlaşan ahlakını tamir etmeye, ihtişamlı günlerine geri döndürmeye adanmıştı. Siyasi arka planda gerçekleşen olaylar neticesinde Cato'nun bu uğurda aldığı görev ve sorumluluklara rağmen başarı sağlanmadığında Cumhuriyetle birlikte ölmeyi tercih etti. Bu karar siyasi tavrıyla uyumlu olduğu gibi Stoacı görüşün ölümü özgürlüğün bir parçası olarak tanımlanmasıyla da uygun düşüyordu. Cato intiharıyla kendisini özgürleştirmişti. Caesar'ın onun ölümüne atfen söylediği sözler de doğrulamaktadır ki Cato artık ne affedilebilir ne de öldürülebilir biri olmuştu. Böylelikle intihar aracılığıyla kendisini politik olarak dokunulmaz hale getirmişti. Bu sebeple Caesar'ın bir *dictator* olarak ulaştığı politik hakimiyet dahi Cato'nun intiharı ile denklik içinde değildi.³¹²

Cato'nun intiharı geçen uzun yüzyıllarda etkisini sürdürdü. Roma'da intiharın entelektüel bir başkaldırı, soylu bir ölüm şekli olarak anılmasına zemin oluşturdu. Yalnızca yaşamıyla anılarak değil, farklı şekillerde tasvir ve tekrarı ile çok sevdiği Roma'da yaşamayı sürdürdü. Vergilius, ünlü Roma destanı *Aeneis*'ta Cato'yu³¹³ üstün Romalılar arasına dahil

³¹² Mary-Evelyn Farrior, "The Ultimate Romana Mors", Brown University, Classics Class, Rhode Island, 2014, s. 3-5.

³¹³ Verg. *Aen.* VIII. 670.

etmişti. Vergilius'un onu Elysium'da³¹⁴ resmederek onu kutsanmış ölümler arasına alması intiharının emsallerinden ayrı tutulduğunu da göstermektedir.³¹⁵ Şair Horatius, onun yaşamı hor görerek, Caesar'a başkaldırısını "*Et cuncta terrarum subacta, praeter atrocem animum Catonis.*"³¹⁶ dizesinde ifade etmiştir. Romalı şairlerin ve ozanların yanısıra Dante'nin, Montaigne'nin ve daha niceisinin eserlerinde de Cato'nun izine rastlanır. Montaigne, Cato üzerine yazdığı pasajda tabiatın Cato'yu, insanın erdeminin ve kararlılığının ne kadar yücelebileceğinin örneği olarak sunduğunu ifade etmiştir.³¹⁷

Roma'da Cato'nun intiharı erdemli bir eylemin en yüksek seviyesi olarak kabul görmüştü. Seneca bu düşüncenin tüm Roma vatandaşlarına öğretildiğini aktarmıştır.³¹⁸ Seneca Cato'nun intiharını emsalsiz yücelikte görmüş ve onu insani kaygılardan arınmış tanrılara denk bir insan olarak ifade etmiştir. Bu sözler yalnızca edebi şevkin değil aynı zamanda Roma'da intiharın Cato'nun ardından erdemin açık bir göstergesi olarak ele alındığının yansımasıdır. Takiben gerçekleşen Brutus, Philippi Labeo³¹⁹, Cassius³²⁰, Aufidius Bassus³²¹, Tullius Marcellinus³²² gibi soylu intiharları Cato'nun emsali hatta taklidi olarak görülmüştür. Emsal intiharlara rastlanılması bu düşüncenin yalnızca Seneca'ya ait olmadığını düşündürebilir. Seneca'nın intihara olan yaklaşımı yaşamında da kendisini göstermiş ve Cato'dan sonra gerçekleşen intiharlar arasında kendisi de yer almıştır.³²³ Bu dönemde intihar

³¹⁴ Hellen ve Roma mitolojisinde yer alan Elysium Vadisi (Elysium Vadisi) tanrıların kutsadığı ruhların bulunduğu cennet benzeri alanı ifade etmektedir. Vergilius intihar eden kişileri intiharın niteliğine göre sınıflandırmaktadır. Cesaret, özgürlük ve yurttaşlık tutkusıyla intihar edenler Elysium Vadisine; umutsuzluk ve bıkkınlıklar intihar edenler ise cehenneme layık görülmüştür. Vergilius'un Cato'yu burada resmetmesi onu yüceltmenin bir biçimi olarak görülebilir. Bkz. Minois, s. 63.

³¹⁵ Farrior, s. 4.

³¹⁶ "*Fetihle tüm dünyanın boyun eğdiğini, yalnızca Cato'nun vahşi ruhunun zincirlenemediğine şahit oldum.*" Hor. Carm. II. 1. 23.

³¹⁷ Montaigne, *Les Essais*, XXXVI. Bkz. luminarium.org/renascence-editions/montaigne/1xxxvi.htm /14.05.22

³¹⁸ Hill, s. 179.

³¹⁹ Romalı hukukçu, Caesar suikastinde rol alanlardan birisiydi. Philippi Savaşı'nın ardından yaşamına son vermiştir.

³²⁰ İÖ 82- 42 yılları arasında yaşayan Cassius, Caesar'ın suikastcilerinden birisiydi. Brutus gibi o da Antonius'un galibiyetinin ardından intihar etmiştir.

³²¹ Seneca'nın yaşlı ve çelimsiz ancak bilge bir adam olarak tasvir ettiği Bassus, büyük bir övgüyle anılmakta ve kendi sonunu tasarlamasından söz edilmektedir. Bkz: Sen. Ep. XXX.

³²² Romalı Stoacı Marcellinus hastalığı sebebiyle ölümü düşünmeye başladı. Çevresindekilere danıştığında Stoacı bir arkadaşı ona "*Sevgili Marcellinus köleler ve hayvanlar da yaşıyor, bu önemli bir mesele gibi kendine eziyet etme. Mühim olan onurlu, cesurca, mantıklı ölmektir. Aynı şeyleri bir döngü içinde tekrar ediyorsunuz yaşamda; yemek, uyku, şehvet. Ölme arzusu ise sadece akıl eden birinin hissedeceği bir duygudur. Sebebi mutsuzluk ya da bunalmışlık olsa bile.*" diyerek nasihat etti. Marcellius kölelerinden kendisini öldürmelerini istedi ancak hiçbiri bunu yapmadı. İntiharından evvel mülklerini köleleri ve dostları arasında paylaştırdı. Üç gün oruç tuttuktan sonra sıcak bir küvete girdi, köleleri üzerine sürekli sıcak su döktü, keyif duygusu olmadan yavaş yavaş ölüme gitti. Bkz: Sen. Ep. LXXVII. 1-9.

³²³ İlgili bölüm için bkz. Seneca Örneği.

Roma soylularının hür iradesiyle ölümü seçmesinin (*liberum mortis arbitrium*) bir yolu haline gelmiş ve Cato'nun ardından gerçekleşen soylu intiharları günümüzde Katonik intihar olarak tanımlanmıştır.³²⁴

Nero Örneği ve Bir Ceza Yöntemi Olarak İntihar

Julio- Claudia Hanedanı'ndan tahta çıkan son imparator Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus idi. Daha bilinen adıyla Nero, Claudius'un suikastinin ardından onun evlatlığı ve varisi olarak *princeps* olmuştu. 54-68 yılları arasındaki yönetim süreci Cassius Dio, Tacitus, Lactantius gibi isimlerce aktarılmaktadır. Tacitus'un yıllıklarında Nero dönemi ele alınmış olsa da son süreci anlatan kısmın kaybı sebebiyle bu süreç farklı kaynaklarla desteklenmek durumunda kalmıştır.³²⁵ Bu dönem Nero'nun hükmü süresince birçok kayda değer konu olsa da çalışma kapsamında onu intihara götüren süreç ele alınacaktır.

Nero'nun Roma'da sağlamaya çalıştığı düzen birçokları için rahatsız edici idi. Antik kaynakların kısıtlı olması ve sansüre maruz kaldığı fikri süreci bütünüyle ele almayı zorlaştırsa da Nero'nun icraatlarının getirisi olan sonuçları kaldırmakta karakterinin zayıf kaldığı düşünülmektedir.³²⁶ Tahta çıkışından itibaren beş yılı Seneca'nın öğreticiliği ve Burrus'un danışmanlığı ile geçirdi. Bu süreçte *senato* ile ilişkilerini iyi tutmayı hedefleyerek destek kazandı.³²⁷ Komutan Burrus'un baskın karakteriyle Nero üzerinde kontrol sahibi olduğu dönem Burrus'un ölümüyle son buldu ve Nero'nun kendi karakterini ortaya koyarak Roma tarihinin en karanlık dönemlerinden birine adını vereceği süreç başladı.³²⁸

Cladius suikasti ile başlayan imparatorluk dönemi birçok suikastla devam etti. Kardeşi Britannicus'un zehirlenmesi, Nero'nun karakterini açık bir şekilde ortaya koyan olaylardan biri oldu. Nero bu olayın doğal bir hastalık sonucu olduğunu ilan etmiş olsa da annesi Agrippina ile arasındaki ilişkide önemli geçiş noktalarından birisi oldu.³²⁹ Roma İmparatorluğu'nun etkin kadınlarından Agrippina'nın oğlu üzerinde baskın gelme çabası Nero'nun kişiliğinin bir getirisi olan özgürlük arzusunun önünde bir engel halini aldıkça ikilinin ilişkileri dönülmez bir noktaya varmıştır. Siyasi otorite kavgasının yanısıra Nero'nun duygusal ilişkilerini onaylamayan Agrippina'nın, oğlunun Octavia ile evliliğini sürdürmesi

³²⁴ Hill, s.7.

³²⁵ Barret Anthony, Fantham Elaine, Yardley John, *The Emperor Nero*, Princeton University Press, New Jersey, 2016. s. 265.

³²⁶ Miriam Griffin, *Nero the End of a Dynasty*, Roudledge Group, New York, 2001, s. 187.

³²⁷ Susan Wise Bauer, *Antik Dünya Tarihi*, çev. Mehmet Morali, Alfa, İstanbul, 2003, s. 754.

³²⁸ Meijer, s. 40.

³²⁹ Suet. *Ner.* 33.

için baskı yapması, Nero için annesinin varlığının sonlandırılmasını gerekli kılan sürecin de hızlanmasına sebep olmuştur. Bir imparatorun annesinin katline sebep olmasının oluşturacağı imajdan kaçınmak için bir suikast planı ortaya koyan Nero, başarısız planının ardından nihayetinde İS 59'da Agrippina'ya dair hedefini gerçekleştirmiştir. Agrippina'nın ölümünü, eşleri Octavia ve Poppaea'nın ölümü izlemiştir. Suetonius'un aktardığı bilgiye göre Nero yarışlardan eve geç dönmesi sebebiyle onu azarlayan hamile eşini tekmeleyerek öldürmüştü. Bu sıralı suikastlardan anlaşılacağı üzere Nero tabiatı itibariyle vahşete meyilli idi.³³⁰

İS 64 yılında gerçekleşen ünlü Roma yangınında Nero'nun eli olduğu dedikodularla yayılmıştı. Bu dedikodunun dayandığı temele göre imparator *domus aureay* (Altın Saray) inşa ettirmek ve şehri yeniden düzenlemek niyetiyle yangını planlamıştı. Dedikoduların yayılması üzerine Nero yangının mükellefi olarak hali hazırda az sayıda bulunan Hristiyanları işaret etmişti.³³¹ Hristiyanlar ve Nero arasındaki sert ilişkiyi Lactantius, Hristiyan zulmünün başlangıcı olarak tanımlamaktadır. İsa Peygamberin ölümünün ardından kentlerde havarisleri tarafından Hristiyanlık tebliğ edilmeye başlanmıştır. Bu tebliğcilerden Petrus büyük bir kitle edinmiş ve Hristiyan cemaati oluşmuştur. Havarilerin tebliğ hareketi Lactantius tarafından kilisenin de kökeni olarak anlatılmaktadır. Yirmi beş yıla yayılan Hristiyan tebliği Nero'nun imparatorluğu ile tehlike altına girmiştir.³³²

Nero yönetiminin sertliği Piso, Galba, Vindex ve Clodius Macer'in taraftar toplamasına ortam hazırlamıştı. İS 65 yılı itibariyle Piso'nun darbe teşebbüsü önlendikten sonra Nero'nun aldığı sert önlemlerde onlarca kişi öldürüldü ya da intihara zorlandı.³³³ Bu kişilerden birisi de Nero'nun eşi Octavia'dır. Poppea ile evlenebilmek için eşi Octavia'yı İS 62 yılında önce sürgüne göndermiş, sürgünde askerleri aracılığıyla onu intihara zorlayarak öldürtmüştür.³³⁴ Bir ceza yöntemi olarak intihara zorlama, Nero döneminde sıklıkla karşımıza çıkan bir olgudur. Nero döneminde intihar cezalarının artması ile Cato'ya özel bir ilgi doğmuştu. Bu durumun sebebi intihara zorlanan kişilerin Cato'dan ilham almaya yönelmesi olarak yorumlanabilir. Böylelikle Nero'nun kurbanları, acılarını Cato'yu ilham alarak asil bir ölüm ile taçlandırılabilirdi. Her ne kadar ölümü tercih etmek ile ölüme zorlanmak arasında büyük bir fark olsa da Nero'nun yasalarında netice değişmiyordu. Nero hükmü altında

³³⁰ Suet. *Ner.* 36.

³³¹ Meijer, s. 41.

³³² Lactant. *De mort. pers.* II. 4.

³³³ Suet. *Ner.* 4.

³³⁴ Emlik, s.100; Tac. *Ann.* XII.58.1; XIV.1.1-2; XIV.60-64; Suet. *Ner.* 35.

yaşayan Seneca, Thrasea Paetus ve Lucanus gibi isimler Cato'yu efsanevi bir kahraman olarak tanımladı ve Cato'nun yolunda gidenler arasında oldular.³³⁵

Lucanus İÖ 60 yılında bizzat Nero tarafından Roma'ya davet edilerek imparatorlukta tanınmıştır. Nero'yu övdüğü şiiri ile beğeni toplamasının ardından ünlendi. Bu dönemde Nero'nun ona olan ilgisi bilinmektedir.³³⁶ İmparatorun Lucanus'a olan lütfu kalıcı olmadı. Bu fikir değişimi Lucanus'un hayatının aktarıldığı kaynaklarca iki farklı temelde ele alınmaktadır; Lucanus'un Seneca'nın yeğeni olması yahut Nero'nun ona karşı kişisel bir haset beslediğine dair düşünceler. Suetonius'un Lucanus'un hayatını anlattığı bölümde verdiği örneklerce Lucanus'un Nero'yu öfkeliendirecek söylemleri neticesinde şiirlerine Nero'nun emriyle yasak konulmuştu. Nero'nun ona karşı öfke duymasının kaynağı bununla sınırlı kalmamıştır. Lucanus Piso'nun darbe girişiminin de baş sorumlularından biri olarak yakalanmış ve itirafçı olması koşuluyla hayatının bağışlanması teklif edilmişti. Komplonun ortaya çıkmasından evvel Nero'ya karşı oldukça sert söylemleri olan Lucanus yakalandıktan sonra aynı cesareti göstermedi ve itirafçı olarak annesi dahil birçok kişinin ismini paylaştı. İtirafçı olması karşılığında hayatını kurtarmayı arzu ettiyse de yirmi yedi yaşında iken, Nero tarafından bileklerini keserek intihar etmeye zorlandı.³³⁷

Piso'nun girişimi engellenmiş ancak İS 68'de vali Vindex ve Galba'nın isyanları patlak vermişti. Vindex kısa sürede püskürtüldü, lakin Galba Roma'da birçok senatör dahil taraftar toplamayı başardı. Nero tahtını kaybedeceği fikrine çok yaklaşmıştı, özellikle saray muhafızı Sabinus'un ihanetinin ardından büyük bir umutsuzluğa kapıldı. Sarayda birkaç yakını dışında herkes onu terk etmişti, kaçmanın yollarını düşündüyse de içinde bulunduğu hal her şeyi zorlaştırdığı için her zaman yakınında bulundurduğu zehir kutusu dahi yanına almıştı. Kendisini Tiber Nehri'ne atmayı dahi düşünmüş ancak arkadaşı Phaon'u ve sevgilisi Sporus'u dinleyerek gizlice altı kilometre kadar uzağındaki villasına doğru yola koyuldu. Eski giysilerle örtünmüş, bedbaht halde yol alırken gerçekleşen depresi öldürdüğü ya da ölümüne sebep olduğu insanların ruhlarının intikamı olarak yorumlamıştı. Yolda Galba destekçisi askerlerin sloganlarını duymak onu ürküttü, yol boyunca gördüğü birçok şeyi sonunun geldiğine dair bir işaret olarak yorumlamış olacak ki villasına vardığında Phaon'un saklanması için açtığı çukuru canlı gömüleceği bir mezar olarak düşündü ve suya yakın durdu.

³³⁵ Hill, s. 181.

³³⁶ Suet. *Vita Luc.* 2.

³³⁷ Suet. *Vita Luc.* 4.

Her haliyle bitkin düşen Nero, Galba taraftarlarının hakimiyeti ile aşağılanarak öldürüleceğinin farkındaydı. İmparator villasında geçen zaman boyunca kendisiyle bir hesaplaşma içerisindeydi. Aşağılanarak öldürülmektense dostlarından onu öldürmelerini istedi ancak kimse buna yanaşmadı.³³⁸

Roma tarihi boyunca gördüğümüz birçok darbe imparatorların ölmesi yahut öldürülmesiyle neticelendirilmiştir. Nero hakimiyeti boyunca yaptığı her şeyle yüzleşmekle birlikte son anlarında Romalı bir imparator olmanın da onurunu korumak niyetindeydi. Tabiatı gereği kendisine karşı büyük bir hayranlık besleyen Nero villaya gelen bir mektupta, kendisine verilecek cezanın bir direkte kırbaçlanarak öldürülmek olduğunu öğrendikten sonra intiharı kesinleştirmişti. Eline aldığı hançerle kendisine cesaret için birçok telkinde bulundu. Bu telkinler çoğunlukla korkaklığına karşı bir utanç içermektedir. Korkaklık tarih boyunca birçok toplumda aşağılanmıştır. Roma toplumunda da imparatorluk cesaret ve yüreklilik ile eşleşmekteydi. Bu sebeple olacak ki Nero kendisine “*Bu sen değilsin, bu Nero olamaz*” diye bağırıp, korkaklığından iğrenmiştir. Tüm telkinlerine rağmen hançeri son ana kadar bekletti. Galba taraftarlarının atlarının ayak seslerini duymasıyla hançeri boğazına sapladı, her şeyden öte olan ölümünün düşmanının elinden olmamasıydı. Epaphroditus ona yardıma geldi ancak Nero’nun son sözleri onun sadakatine övgü ve artık her şey için çok geç olduğuydu. Henüz otuz yaşında genç bir imparator iken hayatını sonlandıran Nero on dört yıl boyunca birçok düşman edinmişse de halk tarafından benimsenmişti. Bu sebeple anısını yaşatmak için yapılan mezarlık çiçeklerle bezenmişti.³³⁹

Savaşı kaybeden askerler yahut yenilgiye uğrayan imparatorlar arasında teslim olmak yerine intihar etmek rastlanılan bir davranış biçimidir. Marcus Antonius, Maximianus, Brutus gibi birçok ünlü kişi yenilgiye dayalı sebeplerden intihara yönelmiştir. Askeri başarısızlığın intihara yönlendirmesindeki temel sebep onur kaybı olarak görülebilir, bir diğer sebep de düşmanın eline geçerek işkenceye ve onursuzluk içinde bir ölüme maruz bırakılmaktır. Hellenistik dönemin Roma kopyası olarak İS 1. Yüzyıla tarihlenen Ludovisi Galyalı yahut İntihar Eden Galyalı isimli heykel düşman tarafından yakalanmamak için kendisini hançerleyen bir Galyalıyı tasvir etmektedir. Bu heykelin Hellen ve Roma tasvirlerinin bulunması sözü edilen intihar davranışının bu toplumlarda varlığını da kanıtlamaktadır.

³³⁸ Suet. Ner. 49.

³³⁹ Meijer, s. 42; Suet. Ner. 49- 50.

İlahi Dinler ve İntihar Tutumları

Yahudi İntihar Anlayışı ve Bir Savunma Biçimi Olarak İntihar

Yahudi tarihi çok sayıda bireysel ve toplu intihar vakası barındırmaktadır. Yahudi toplumunda intihar vakalarının çokluğunun nedenlerini ele almak adına öncelikle Musevi inancının intihara yaklaşımı değerlendirmeye alınmalıdır. Yahudi inancı temelinde diğer ilahi dinlere benzer olarak sonsuz yaşamdaki mutluluğu dünya hayatındaki tutumla mümkün görmektedir. Bu anlayış *Eski Ahit* ve *Talmud* dahilinde bulunan yaşamın değerini vurgulayan pasajlarda açıkça görülebilmektedir. *Eski Ahit*'te, “*Fakat Rabbi bekleyenler, dünyayı miras alacaklardır. Biraz bekle ve kötü yok olacaktır*”³⁴⁰ ifadesi, şer karşısında sabrın kazanç getireceğini dile getiren kısımlar da kişilerin dünya yaşamında umutsuzluğa düşmesini engellemeye yönelik, dolayısıyla umutsuzluktan intiharı etmeyi önleyici sözler olarak yorumlanabilir. Buna karşın *Eski Ahit*'te bulunan birçok hikâye, iyi ya da kötü sınıflandırılmadan intihar örnekleri içermektedir. Bu hikayeler genelinde savaş sonrası kaybetmeye karşı kişinin kendisini öldürmesine dayanmaktadır. Saul'un Filistinliler karşısında yenilgisinin ardından kendisini kılıcın üzerine atması³⁴¹, Avimelek'in bir kadın tarafından hayati yara almasının ardından bir kadının elinden ölümü kendisine yakıştıramaması sebebiyle kendini öldürtmesi, öğütlerinin dinlenmediğini gören Ahitofel'in “işlerini yoluna koymasının ardından” kendini asması³⁴², hainlikle suçlanan Ptolemaios ve iftirayı gururuna yediremeyen Sara'nın intihara yönelmesi gibi birçok intihardan söz etmektedir.³⁴³ Ptolemaios ve Sara'nın intihar örnekleri yaşanan buhranda kişinin tepkisini kendisine çevirmesiyle açıklanabilir. Zira esasında ruhsal olarak kendilerini yaşayan dramın kurbanı görerek çözümü fiziksel yaşamda kendilerini kurban etmekte bulmuşlardır.

Bu intiharlardan en bilinenleri ise, eski Pagan mitlerinde olduğu gibi, intiharı kahramanlıkla birlikte işleyen Eleazar ve Razis'in hikayeleridir. İÖ 2. yüzyılda yaşayan Komutan Eleazar³⁴⁴ İÖ 167'de Yahudi halkının uğradığı baskıya karşı durmak amacıyla IV. Antiokhos ile Beytzakarya Savaşı'nda karşı karşıya gelmiştir. Düşmanın savaşa getirdiği filler arasında iri ve süslü olanın hükümdara ait olduğunu düşünerek kendisini filin ayakları altına

³⁴⁰ Bkz: *Mezmurlar*, 37: 9-10.

³⁴¹ Minois, s. 28; Samuel. I. 31. 1-6. Bkz. (floralheightschurchofchrist.org) /28.05. 22.

³⁴² Minois, s. 29; Samuel. II. 17. 24-26. Bkz. (floralheightschurchofchrist.org) / 28. 05. 22

³⁴³ Minois, s. 28- 29; Makkabiler, II. 10. 13. Bkz. eng-kjv_2MA.pdf (ebible.org) / 28.05.22.

³⁴⁴ Masada olayında ismi geçen Eleazar ile isim benzerliği mevcuttur. Burada sözü edilen olay Makkabi kutsal kitabında, Masada olayı ise Josephus'un kayıtlarında yer almaktadır.

atar ve orada hayatını kaybeder.³⁴⁵ Makabiler’de kahramanlığı açıkca vurgulanan Eleazar Yahudi toplumu için kendisini feda eden bir kahraman olarak simgeleşmiştir. Yahudi toplumunda bireyin toplum için intiharı, bir başka deyişle “kendisinden büyük bir amaca hizmet eden bu intihar” övgüyle karşılanır. Roma toplumunda Cato’nun intiharında olduğu gibi Yahudi toplumunda da Eleazar’ın intiharı yüceleştiren bir simge olarak benzeştirilmesi mümkündür. Aynı zamanda bu örnek, bireyin toplumsal bir amaçta intiharı araçsallaştırması sebebiyle Durkheim esas alınarak özgeci intihar olarak sınıflandırılabilir.

Yahudi toplumu ve Roma arasındaki uzun süreli mücadelede birçok bireysel ve toplu intihar örneği kayıtlara geçmiştir. Bu intihar vakalarında motivasyon ağırlıklı olarak Roma baskısına karşı bir başkaldırı ve inanç gereği yaratıcıya sığınma yoluna gitmek olarak çerçevelenebilir. İntiharı kahramanlıkla eşleştiren bir diğer örnek de Razis’in ölümüdür.

Yahudi düşmanlığı ile anılan Romalı komutan Nikanor³⁴⁶, Razis öncülüğündeki ayaklanmayı durdurmak amacıyla saldırıya geçmiştir. Razis’in öldürülmesinin galibiyeti getireceğine inanarak Razis’in etrafını kuşatmıştır. Kuşatma karşısında çaresiz kalan Razis, onurlu bir ölümü düşman elinde can vermekten yeğ bulur ve kılıcını kendine çevirir. Girişimi başarıya ulaşmayan Razis, kalesinden bir fırsatla kaçmayı başarır ve bir kayanın üstünde bağırsaklarını çıkarıp topluluğa doğru savurur ve yaratıcıya hayatını yeniden bahşetmesi için dua ederken ölür.³⁴⁷ Bu efsaneyi andıran hikâyede açıkça Razis’in bir kahraman olarak yüceltildiği görülmektedir. Phazel’in de esir düşmektense zincirlere bağlı olmasına rağmen başını taşlara vurarak intiharı övgüye layık görülmüş, kahramanlıkla anılmıştır.³⁴⁸

Yahudi bir Roma vatandaşı olan Josephus tarafından İS 1.yüzyılda birçok olay kaydedilmiştir. Binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan intiharlar Yahudi toplumunda kayıtlı örneklerin dahi bir kısmını içermektedir. Josephus İS 66’da Roma-Yahudi Savaşı’nı konu edindiği *De Bello Iudaico*’da birçok intihar olayı aktarmıştır. Eserdeki bilgilerden anlaşıldığı üzere Yahudi tarihindeki intihar vakalarında Roma’nın siyasi baskısı ve Helenistik kültür ile eserde sözü edilen Zelaotlar da önemli bir yer tutmaktadır. Yahudi tarihçi Josephus Flavius’a göre, Zelootçuluk Ferisi, Sadduki ve Esseniler’den sonra gelen dördüncü fırka Kanaım (çoğul hali Kanaım-Hellence Zealotlar) idi ve İÖ 6. yüzyılda Galileli Judas önderliğinde oluşmuştu. Zealotar kendilerini Yahudileri Romalılara karşı cesaretlendirmeye ve tembelliklerinden

³⁴⁵Sümer, s. 46; Minois, s. 29; Makabiler, I. 6. 36- 45. Bkz. [eng-kjv_1MA.pdf\(ebible.org\)](http://eng-kjv_1MA.pdf(ebible.org)) /28.05.22.

³⁴⁶ Joseph. *BJ.* V. 265.

³⁴⁷ Sümer, s. 46; Minois, s. 30; Makabiler II. 14. 37- 46. Bkz. [eng-kjv_2MA.pdf\(ebible.org\)](http://eng-kjv_2MA.pdf(ebible.org)) /28.05.22

³⁴⁸ Minois, s. 30; Joseph. *BJ.* I. 11.

arındırmayı amaçlamışlardır. Tüm Yahudiler Romalıların baskısından şikayetçiydi ancak onlarla mücadele edebileceklerine inanmamaktaydılar. Zealot taraftarı Ananus Yahudi halkına Romalıların kutsal yerleri çiğnemelerinden ve Yahudilere yaptıkları zulümden söz ederek, bunları görmektense canını feda etmenin daha kolay olduğunu söylemiştir. Felaketlere karşı tepkisiz bir halkın yaşamasının bir anlamı olmadığını, şu sözlerle ifade etmiştir: “*Çünkü ele geçirildiğiniz zaman, buna katlanırsınız! Dövüldüğünüzde sessizsiniz! İnsanlar öldürüldüğünde, hiç kimse sesini çıkarmaya cesaret edemez! Ey içinde bulunduğumuz acı zorbalık! Neden tiranlardan şikayetçiyim? Onları besleyen siz ve onlara karşı çektiğiniz acılar değil mi? .. Olanları görmezden gelen siz değil miydiniz, en başta sayıca azlardı ancak siz sessizliğinizle onları çok olmaya ittiniz. Çoğalıp silahlandıklarında onlara yumarak aslında onları kendinize karşı silahlandıran da siz oldunuz! Onların ilk teşebbüslerini engellemeliydiniz, engellemediğiniz için aslında onları siz zorbalığa ve yağmalamaya teşvik ettiniz. Evler yağmalandığında, kimse tek kelime etmedi, bu yüzden bu evlerin sahiplerini götürdüler; öldürdüle ama kimse onlara yardım etmedi. ... Emin olmalısınız ki onlarla mücadele edersek vicdanları tarafından terbiye olacaklar ve kendilerini üstün görmeleri onların sonunu getirecektir. Aşağıladıkları Yaratıcı, onların oklarını kendilerine döndürecek ve kendi oklarıyla vurulacaklardır. Bu uğurda ölmek ailemiz için olmasa dahi Yaratıcının rızası için iyi bir şeydir.*”³⁴⁹ Bu doğrultuda Zealotlar geniş kitlelere ulaştılar ve insanların hayatlarını ortaya koyan bir mücadele göstermesine öncülük ettiler. Josephus’un aktardığı ifadelerden anlaşılacağı üzere Zealotlar Yahudilerin Roma isyanının kışkırtıcılarıydı. Neticede alevlenen isyan hareketi başarıya ulaşmadığında ise Yahudilerin intiharının da kışkırtıcısı olmuşlardır. Roma’nın İÖ 63 yılında Kudüs’ü topraklarına katmasının ardından bölgedeki düzeni kurma çabasına rağmen İS 66’da büyük bir isyan patlak vermiştir. Romalı Gessius Florus’un bölgedeki sert tutum ve davranışları isyana zemin arayan Zealotlar’a imkan vermiştir.³⁵⁰ Josephus kendilerini Zealot (Fanatik) olarak adlandıran bu oluşum için zalim ve ahlaksız ifadesini kullanmaktadır. Erdemden uzak oldukları halde kendilerini öyle tanıtmaları ve taraftar toplamalarını eleştirmiş ancak yine de Yahudi toplumunda nüfuzlu olduklarını vurgulamıştır.³⁵¹

³⁴⁹ Joseph. *BJ*. IV. 158- 192.

³⁵⁰ Hatice Palaz Erdemir, Halil Erdemir, “Kudüs’te Yahudi İsyanı ve Yahudiler”, *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı, cilt 2, SS 126-135, s. 124.

³⁵¹ Joseph. *BJ*. IV. 156-162.

Josephus'un aktardığı toplu intihar örneklerinden Masada³⁵² olayı bin kadar kişinin aynı anda intiharını içeren oldukça trajik bir öyküdür. Eleazar Ben Yair'in önderliğindeki Zelaotlar Masada'da yüksek bir dağ başında Flavius Silva komutasındaki Romalılar tarafından kuşatılmıştır. Bu kuşatma ile sıkışan Yahudiler, açlık ve sefalet içinde iken Eleazar tarafından intihar etmeye yönlendirilmişlerdir. Josephus, Eleazar'ın *"Cesur adamlarım! Uzun zamandır ne Romalılara ne de Tanrıya hizmet etmeye karar verdik. Şimdi bize eylemlerimizde doğru zamanı teklif eden zaman geldi, yaşanan bu felakette kendimizi utandırmayalım (...) Diriyken Romalıların eline düşersek bizleri akıl almaz cezalar bekliyor, çünkü her şeyden evvel isyancılar biz olduğumuz gibi onlara karşı son silah sahibi de biziz. Dahası inanıyorum ki bize asilce ve hürriyet içinde ölebilmek nimetini bahşeden Allah'tır. Düşmanlarımız bizi diri ele geçirmeyi umuyor, (...) Suçlarımızın cezasını en gaddar düşmanlarımıza; Romalılara değil, ellerimizle Tanrıya ödeyelim. Bu bizim için daha kabul edilebilir olandır, (...) Başkaldırımız ne denli güçlü olursa olsun bir gün boyun eğeceğiz fakat onlar gözüpek kararımızla sevdiklerimizle ölüme gitmemize engel olamazlar. (...) Kölelik yerine ölümü tercih edelim. (...) Bu ceza hak ettiğimizden az olsa da kadınlarımızın namussuzlukla, çocuklarımızın kölelikle yaşayacağı; utanç veren tutsaklık yerine kötü kaderimize rağmen vatanımızın enkazı altında kendimize bir mezar edinerek şeref içinde öleceğiz. (...) Tüm felaketler son bulsa dahi, tüm bunlara şahitlik eden kim gün ışığını görmeyi hala arzu edebilir? (...) Biz ölmek için doğduk, doğanın karşı konulmaz yasasına ne kadar güçlü olursa olsun herkes tabidir. Doğa bizleri hiçbir zaman tutsaklığa ve aşağılanmaya katlanmaya, korkaklığımız yüzünden kadınlarımızın namusunun ve çocuklarımızın hürriyetinin elinden alınmasına seyirci kalmaya zorlamaz."*³⁵³ şeklinde etrafında kendisini ve kendisi gibi düşünen Zealotları intihara teşvik eden konuşmayı yaparak Masada kalesinde dokuz yüz altmış Yahudinin intihar etmesine sebep olmuştur.³⁵⁴ Bu konuşma mucibince, şerefli ölümü seçen asker, kadın ve çocuklar birbirlerini öldürmüştür. Yalnızca bir kadın ve beş çocuk bir mağarada saklanarak hayatta kalmıştır. Yaşananlar, sonrasında daha evvel böylesine bir savunmaya şahit olmayan Romalılar tarafından da aktarılmıştır. Zealot taraftarı Yahudi din otoriteleri Masada'da

³⁵² Necef Çölü'nün uç kısmında bulunan, Ölü Deniz'den dört yüz metre kadar yüksekteki kayalıklardaki platodur. Bölgenin savunmaya müsait olması sebebiyle ismi kale manasına gelen İbranice metzuda kelimesinden gelmektedir. Romalıların saldırılarıyla bu bölge Yahudiler için bir kaçış ve savunma alanı haline geldi. Günümüzde İsrail'de bulunan Masada milli park ilan edilmiştir ve Unesco Dünya Mirası listesinde yer bulunmaktadır.

³⁵³ Joseph. B.J. VII. 34.

³⁵⁴ Joseph. B.J. VII. 394- 401.

yaşanan toplu intihar vakasını dine samimi bir teslimiyet olarak görmüş ve Yahudilerin intiharı seçmesini Romalılara anlamsız bir zafer bırakarak esasında soylu bir zafere sahip olmaları olarak yorumlamıştır. Zealot anlayışına paralel olarak İsrail Devleti de o dönemde yaşananları onurlu bir simge niteliğinde görerek, İsrail askerlerinin resmi yemin törenini günümüzde Masada’da düzenlemektedir.³⁵⁵

Flavius Josephus’un bizzat içinde bulunduğu bir diğer toplu intihar vakası İS 68’de gerçekleşmiştir. Josephus’un komutasındaki Yahudi birliklerinin etrafı Vespasianus’un ordusu tarafından sarılmıştır. Bu sırada umutsuzluğa düşen Yahudi askerler intihar etmeye karar vermiştir. Josephus, Roma komutanı ile anlaşmaya varmış ve Romalılar tarafından öldürülmeyeceklerinin sözünü almıştır. Orada bulunan Yahudiler, Josephus’un Romalılarla anlaştığını anlayınca onu hainlikle suçlamışlardır. Josephus’un yanına gelerek *“Ey Josephus, ruhları öfkeyle yaratılmış Yahudiler ölümü küçümserler. Sen hala yaşamına düşkün müsün? Bir köle olduğunda ışığı görmeye dayanabilecek misin? Kendini ne kadar çabuk unuttun! Romalıların şansının yaver gitmesi sana kendini unutturuyorsa, atalarımızın ihtişamını biz korumalıyız. Sana sağ elimizi ve kılıcı biz uzatacağız, eğer gönüllü olarak ölürsen Yahudilerin komutanı olarak öleceksin yahut istemezsen Yahudilere ihanet etmiş bir komutan olarak öleceksin.”*³⁵⁶

Yahudilerin Josephus’u ölümle tehdit etmesi üzerine Josephus, *“Görev gereği ölümle karşı karşıya kalanların, ölümü seçmesi daha az korkakça mıdır? Romalılara teslim olmaktan bizi alıkoyan ölüm korkusu değil midir? Kesin olmayan bir ölümdense kesin bir ölümü seçmenin mantığı nedir? (...) Kendini öldürmenin cesurca olduğunu mu söylüyorsunuz; ben size aksine korkakça olduğunu söylüyorum. (...) Kısacası ben bunun hayvanların içgüdüleriyle savaşması gibi görüyorum ve bir tanrıtanımazlıkla, onları yaratan ve hepsine tam tersi bir içgüdü veren Tanrı’ya hakaret etmek olduğunu söylüyorum. Hayvanların arasında kendini öldürtenleri görür müsünüz hiç, doğa yaşama isteğini onlara dokunulmaz bir yasa olarak benimsetmemiş midir? Biz de bu nedenle, yaşamlarımıza tecavüz edenleri düşmanlarımız gibi görüp cezalandırmaz mıyız? Yaşamımızı Tanrı’dan aldığımıza göre, onun, insanlara yaptığı bu bağışın insanlar tarafından küçümsenmesine kızmadan tahammül edebildiğini düşünebilir mi? (...) Sahibi kötü olsa sahi kaçmaya yeltenen kölenin cezalandırılmasında herkes ortak fikirdedir, oysa biz çok iyi olan sahibimizi, Tanrımızı bedel ödemededen bırakacağız, öyle mi?*

³⁵⁵ Sümer, s. 49.

³⁵⁶ Joseph. BJ. III. 340- 360.

(...) Canilikle kendini öldürenlerin ruhları cehennemde karanlık kuyulara atılacaktır. (...) Bu iğrenç cinayetin farkında olan yasa koyucularımız daha evvel intihar edenlerin gömülmesine razı olsa da gönüllü olarak kendini öldürenlerin cesetleri hava kararana dek mezarsız kalmasını emreder. Aşırılığa kaçan öfkeleri, kendilerine karşı silahlanmalarına yol açan katillerin ellerini kesen uluslar dahi mevcuttur, çünkü intihar edenler bedenlerini ruhlarından ayırdıklarına göre, onlar da intihar edenlerin ellerini bedenlerinden ayırmanın adil olduğuna inanırlar. (...) Bana gelince, bağışlanamaz bir ihanetle, kendimi adadığım sadakatte kusur edip kendi kendimin düşmanı olmak istemiyorum.”³⁵⁷ sözleriyle, intihar etmeye kararlı olanları engellemek için dini bilgi ve düşüncesini de içeren etkili bir konuşma yapmıştır.

Nihayetinde Josephus’un sözleri fayda etmemiş ve kendilerince kahramanca ölmeyi yeğleyen askerler intiharı seçmiştir. Kura yoluyla belirlenen isimler birbirini öldürmüştür. Komutan Josephus da kurada bir asker ile eşleşmiş, intiharı onaylamayan komutan kurada kendisiyle eşleşen askeri ikna etmiş ve Romalılara teslim olarak hayatta kalmıştır.³⁵⁸

Eleazar’ın konuşması Stoacı, Yeni Platoncu ve Hintli düşünürlerin fikirlerinden izler taşımaktadır.³⁵⁹ İntiharın felsefi altyapısının ağlarını derince işleyen bir intihar savunusu yapan komutan bu konuşmasıyla yalnızca Yahudi toplumunun değil, Antik Dönem toplumlarının intihara güzellemesine dair birçok detayı barındıran önemli bir örnektir. Josephus’un aktardığı her iki söylev de Yahudilerin ağzından dile getirilmiştir, bu iki birbirine taban tabana zıt görüşün İS 1. yüzyıla Yahudi toplumunda intihara yaklaşımın çeşitli olduğunun da kanıtı olarak görülebilir.

Düşüncelerdeki zıtlığa rağmen her iki konuşmanın da toplu intihar vakasıyla karşılık bulması sebebiyle Yahudi toplumunda intihara yaklaşımın Eleazar Ben Yair’in tarafına daha yakın olduğu düşünülebilir. Elbette bu düşünce tarihsel gerçeklerden bağımsız tutulamaz. Romalıların yüzlerce Yahudinin intiharında doğrudan etkili olduğu verilen örneklerde açıktır. Yahudi intihar örneklerinde toplum için hayatın sona erdirilmesi, Romalılara teslim olmayarak onurlu kalmak için ölmek gibi temel düşünceler mevcuttur. Teslim olmamak için toplu halde intiharın tercih edilmesi *puputan* olarak kavramlaşmıştır. 20. yüzyıl başında Bali toplumunun Hollandalılara karşı direnişinde kavramlaşan ifade teslim olmanın onursuzluğundan kaçınmak için toplu bir intihar ritüeli gerçekleştirilmesini ifade etmektedir.

³⁵⁷ Minois, s. 32-33; Joseph. *BJ*. III. 361- 382.

³⁵⁸ Minois, s. 33; Sümer, s. 48; Joseph. *BJ*. III. 383- 391.

³⁵⁹ Minois, s. 30.

Benzer olarak Japonlarda görülen hara-kiri yöntemiyle de onuru bu şekilde öne çıkarmaktadır. Hara (göbek) kiri (kesmek) kelimelerinin birleşmesiyle türeyen Hara-kiri en bilinen intihar yöntemlerinden birisidir. Tarihsel olarak hara-kiri savaşçıların (samuraylar) düşmana teslim olmamak yahut onların işkencelerinden kaçarak onurlu bir ölüm adına gerçekleştirdikleri intihar eylemleridir.³⁶⁰ Farklı kültür ve topluluklarda savaşta teslim olmak yerine intihar etmenin onurlu bir ölüm olarak anılması bireylerin toplumsal değerlerine bağlılığı ile ölçülenebilir. Yahudi toplumunun aile varı bir bütünlük içinde toplu intiharına benzer olarak Japonlarda görülen toplumsal göreve bağlılık intiharın zeminini oluşturabilmektedir. Bu örnekler aynı zamanda Durkheim'ın özgeci intihar sınıflandırmasına da dahil edilebilir. Bir diğer açıdan bireysel onurlarına yönelik koruma güdüsüyle intihar etmeleri de yine toplumsal öğretinin bir sonucu olarak ele alınabilir.

Örneklerde işlendiği üzere intiharı seçmek Eleazar Ben Yair tarafınca Roma'ya yani uğranan zulme, Josephus tarafınca ise Tanrıya bir başkaldırı olarak tanımlanır. Bu düşüncenin Yahudi toplumunun tarih koşulları içindeki ikiliğine rağmen intiharın bir başkaldırı olduğu konusunda ortaklaştığı görülür. Yahudi inancının anlatımlarda bulunan intihar yönelimlerinde rolü olduğunu saptamak doğru olmayacaktır zira *Kutsal Kitap*'ta intihar hakkında olumlu ve olumsuz kesin hükümler bulunmamaktadır. Belki aksi bir yoruma argüman olabilecek Hellen ve Roma dönemlerine tarihlenen, daha evvel sözünü ettiğimiz Makabi kitapları gibi *Apokrifa* ve *Pseudepigrapha* metinlerinde yaşamın kıymetini vurgulayan bazı hikayeler bulunur ancak herhangi bir tutum gösterilmez. Öldürmemeyi ifade eden kutsal emir, insanın kendini öldürmesine karşı kesin bir ifade ile çizgi çekmemiştir. Bu durum Eleazar Ben Yair ve Josephus'un konuşmalarında görüldüğü üzere konuyu farklı yorumlamalara müsait kılmıştır. Beşinci emirin savaş ve düşmanlık halinde bazı istisnalar barındırması intiharın da bir istisna kılınabilecek şekilde yorumlanmaya açık hale gelmesinin bir diğer sebebidir. Buna karşılık kutsal metinlerde intihar hikayelerinin yer almasının Yahudi toplumunda intiharın var olmasını kolaylaştıran, belki intiharı olağanlaştıran bir yönü bulunmaktadır.

Josephus'un intihar hakkında aktardığı bir başka bilgi de ilk dönemlerde kabileler halinde yaşayan Yahudiler arasında intiharın olumsuz bir izlenimi olduğudur. İntiharın olumsuzlanmasındaki asıl etken ise Musevilik inancı değil, sosyal olarak birbirine bağımlı bu küçük topluluğun intihar sebebiyle gücünün kırılmasıdır. Yahudilerin topluluğu korumak,

³⁶⁰Nunzio Di Nunno, "Suicide by Hara-kiri", *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, sayı 22, 2001, Philadelphia, SS 68-72, s. 68.

sosyal yapıyı güçlü tutmak üzerine kurulu toplumsal sistemine intihar vakaları endişeye sebep verir, bu endişe vakaların sayıca çoğalmasıyla daha da artar ve intihar Yahudi kabileleri arasında tabu haline gelir.³⁶¹

Josephus'un aktardığı bilgiler Yahudi toplumunda yaklaşık iki yüzyıl sonrasına denk gelen Talmud döneminde de geçerliğini koruyordu. Özellikle İS üçüncü yüzyıldan itibaren yoğunlaşan Yahudi intihar vakalarında, kimlik bunalımı yaşayan bir toplum izlenimi almak mümkündür. Roma saldırıları neticesinde kültürel asimilasyona açık hale gelen Yahudi toplumunda Pagan öğretilerinin baskın geldiği düşünülmektedir. Pagan kültürünün Stoacı öğretisi doğrultusunda insan bedenini ruhun taşıyıcısı olan bir araç olarak görerek bedeni değersizleştirilmesi ve dünyada yalnızca erdemli ve mutlu bir yaşam içinde var olmanın mana taşıdığı fikri halihazırda toplumsal boyutta bir bunalım yaşayan Yahudiler üzerinde etki göstermiştir. Bu sebeple bu kültürel etkileşim ve siyasi koşullar Yahudi toplumunda yeni intihar vakalarına sebep olmuştur. Pagan düşüncesi yaşama değer atfeden Musevi öğretisiyle çatışma içinde olduğu için dönemin otoriteleri tarafından Musevilik yayılarak artan intihar vakalarına önlem alınmak istemişti. Talmud'da kendini öldürmek yasaklanmıştır. Alınan önlemlerden bazıları kınama ve intihar edeni toplumca dışlamaya dayalı bir görüş içermekteydi. *Kutsal Kitap*'ta sıkça vurgulanan yaşamın değerine ters düşen bu davranış, Tanrının yazgısına müdahale olarak görülüyor ve suç olarak değerlendiriliyordu. Bu sebeple kişinin kendisini öldürmesi de cinayet olarak görülmüş ve yasaklanmıştı. Bu yasağa karşı gelerek intihar edenlerin uzak yerlere gömülmesi ve törenlerinin yapılmaması gibi yaptırımlar mevcuttu. Bahsini ettiğimiz yaptırımlar elbette ölene karşı değil kalanların bu hataya düşmemesi için bir önlemdir. Zira intihar eden bir kişi toplumdaki yaşama sevincine de saldırmaktaydı ve utanç kaynağı idi. Tanrının yazgısındaki dengelere karşı yapılan bu saldırı daha sonraki dönemlerde yasaklanmaya devam etmiş, hatta cinayetten daha büyük bir günah olarak değerlendirilmiştir.³⁶²

Antik Dönem Hristiyanlığında İntihar ve Hristiyan Martirliği

Yeni Ahit'de intihar kavram olarak ele alınmamış ve intihar üzerine doğrudan yargıda bulunulmamıştır ancak anlatılan bazı olaylar intihar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu örnekler bilinen tarihte ilk Hristiyan intihar örnekleri olarak görülebilir. Yahuda İskaryot'un

³⁶¹ Sümer, s. 50.

³⁶² Sümer, s. 50- 51.

intiharı en bilinenidir ve *Yeni Ahit*'te tekrarlanan Yahuda ismi çoğunlukla Yahuda İskaryot'u işaret etmektedir.

Yahuda tarihi arka planı sebebiyle sıklıkla kullanılan bir isimdir. Ancak İskaryot isminin verilmesi farklı açıklamalara sebep olmuştur. Yahuda'nın İskaryot ismini almasına dair yapılan yorumlardan birine göre, bu isim Latince *sicarius* (katil) kökeninden gelmektedir. Bir diğer açıklamaya göre, Roma hakimiyetine karşı mücadele eden gizli bir cemaat oluşumunda yer alanlara verilen bir unvan olduğu aktarılmıştır. Bu cemaate Yahuda İskaryot'un babası Simon'un da mensup olduğu bilinmektedir.³⁶³ Yahuda İskaryot *Matta*'da açıkça intihar etmiş olarak anlatılırken *Elçilerin İşleri*'nde ölümü intiharla bağdaştırılmaz. Her iki anlatımın ortak noktası ise, onun ihanetidir. Her iki kaynakta da ismi hain olarak anılmıştır.

Matta'daki anlatıma göre, Yahuda İskaryot otuz gümüş karşılığında İsa'nın yerini söyleyerek Roma Valisi Pilatus tarafından yakalanarak öldürülmesinin sorumlusu olan gammazdır. *Matta*, *Luka*, *Markos* ve *Yuhanna*'da bu anlatım doğrulanmaktadır.³⁶⁴ Kanonik *İncil* anlatımlarında İsa'nın akşam yemeği esnasında on iki havarisine ithafen içlerinden birinin ihanetine uğrayacağını ifade ettiği aktarılmaktadır. Bu aktarım, ihanetin karşılıklı bir planlama olduğuna yorumlar doğursa da daha sonraki kısımdaki anlatım bunun zıttını kanıtlar niteliktedir. İhanetin nihayetinde İsa'nın ölümle cezalandırılacak olmasına karşı kişisel bir hesaplaşmaya giren İskaryot cezası onayan baş rahiplere gider ve pişmanlık duyduğunu anlatır ve parayı fırlatarak gider. İsa'yı kurtaramayan Yahuda İskaryot, pişmanlığının neticesinde ise kendini asar.³⁶⁵ Bu anlatım *Elçilerin İşleri*'nde doğrulanmaz ve İskaryot elde ettiği otuz gümüş ile aldığı tarlasında düşerek ölür. Bahsi geçen tarla *Matta*'da Yahuda İskaryot'un

³⁶³ Fethmi Ahmet Polat, "İncillerde ve İslam Tefsir Geleneğinde Yahuda İskaryot", *İSTEM*, 2010, Sayı 8, SS. 61-97. s. 66.

³⁶⁴ Polat, s. 68;

Matta 26: 14: O sırada Onikiler'den biri -adı Yahuda İskariot olanı başkâhinlere giderek, "O'nu ele verirsem bana ne verirsiniz?" dedi. Otuz gümüş tartıp ona verdiler.

13: 2: Akşam yemeği sırasında İblis, Simun İskariot'un oğlu Yahuda'nın yüreğine İsa'ya ihanet etme isteğini koymuştu bile.

Markos 14: 10: Bu arada Onikiler'den biri olan Yahuda İskariot, İsa'yı ele vermek amacıyla başkâhinlerin yanına gitti.

Markos 14: 11: Onlar bunu işitince sevindiler, Yahuda'ya para vermeyi vaat ettiler. O da İsa'yı ele vermek için fırsat kollamaya başladı.

Luka 22: 6: Bunu kabul eden Yahuda, kalabalığın olmadığı bir zamanda İsa'yı ele vermek için fırsat kollamaya başladı.

Yuhanna 6: 71: Simun İskariot'un oğlu Yahuda'dan söz ediyordu. Çünkü Yahuda Onikiler'den biri olduğu halde İsa'ya ihanet edecekti.

³⁶⁵ *Matta* 27: 3-5 İsa'ya ihanet eden Yahuda, O'nun mahkûm edildiğini görünce yaptığına pişman oldu. Otuz gümüşü başkâhinlere ve ileri gelenlere geri götürdü. "Ben suçsuz birini ele vermekle günah işledim" dedi. Onlar ise, "Bundan bize ne? Onu sen düşün" dediler. Yahuda paraları tapınağın içine fırlatarak oradan ayrıldı, gidip kendini astı.

fırlattığı parayla rahiplerin aldığı bir tarla olarak geçer, *Elçilerin İşleri*'nde ise Yahuda'nın kendisinin satın aldığı bir tarla olarak anılır. Her iki anlatımda da bahsi geçen otuz gümüşle satın alınmıştır ve “kan tarlası” olarak isimlendirilmiştir.³⁶⁶

Yahuda İskaryot'un kendisini asması Hristiyan anlatısının temeli olarak görülmüş ve Yahuda İskaryot'un kötülükle özdeşleştirilmesi üzerinden bir söylem geliştirilmiştir. Hristiyan dünyasında utançla anılır ve uğursuzlukla bağdaştırılır. Bu utanç günümüze değin ulaşan, intihara karşı duyulan öfkenin de merkezi olarak görülür. Yahuda İskaryot'un intiharı, Hristiyan otoritelerince intihara atfen söylenen sözlerde dahi doğrudan yahut dolaylı biçimde etkilidir.³⁶⁷ Yahuda İskaryot'un intiharı, Hristiyan kültürün intiharla ilişkisinin ana kaynaklarından birisidir. Bu tarihi anlatım intihar olaylarının sosyokültürel ve politik yansımalarını ele almak için temel teşkil eden örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Hristiyanlık otoritelerinin intihar tartışmalarında, bu tarihi olay sıklıkla dile getirilir. Hristiyanlık düşüncesinde ölüm de Tanrıya olan bağlılıkla ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple bireysel sebeplerden doğan intiharlar Tanrının yazgısına bir ihanetin ötesine gidemez. Yahuda İskaryot yalnızca İsa'ya ihaneti sebebiyle değil, Tanrının düzenine karşı çıkışıyla da bir hain olarak simgeleşmiştir.

Hristiyanlığın intihara yaklaşımında etkili olmuş isimlerden birisi olan Paulus, insanın bireysel sebeplere dayanarak intihar etmesini eleştirmiştir. *Elçilerin İşleri*'nde yer alan bir hikâyede, Paulus Romalılar tarafından Yahudi olmakla suçlanarak yakalanmış ve mahkûm edilmiştir. Paulus Yahudilik gerekçesiyle yakalanır. Anlatıya göre zindanda zincirlenen Paulus ve Silas büyük bir zelzele sırasında zincirlerinin açılmasıyla serbest kalmıştır. Zindandaki görevli uyanarak zincirlerin ve kapıların açıldığını görmüş, mahkumların kaçtığını sanarak kılıcıyla kendisini öldürmeye yeltenmiştir. Paulus bunun üzerine “*Canına kıyma, hepimiz buradayız*” diyerek onu durdurmuş ve bu davranışıyla zindancının Hristiyanlığa tabi olmasını sağlamıştır.³⁶⁸ Bu anlatımda Paulus, olası bir intiharın önleyicisi olarak resmedilmiş olsa da zıttı bir düşünceyle ilişkilendirilebilecek birçok sözü Hristiyanların intihar tartışmalarında yer almıştır. Paulus'un düşüncesindeki zıt durum, esasında intiharın motivasyonuna bağlanmaktadır, zira kişinin bireysel bir sebeple ölümü seçmesi hoş görülmez, lakin Tanrı için ölüme gitmek onurlu bulunur.

³⁶⁶ Polat, s. 74; *Matta* 27: 6-8.

³⁶⁷ Polat, s. 70; A.M.H. Saari, *The Many Deaths of Judas Iscariot- A Meditation on Suicide*, Routledge Press, New York, 2006, s.76

³⁶⁸ *Elçilerin İşleri* 16: 22-31.

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Yahudi kültürünün etkisi açıkça görülmektedir. İntihara karşı çıkış da Yahudi anlayışınca şekillenmiştir. İsa'nın ölümünün ardından, yaşanan süreçteki çatışmalar ile ayrışmalar keskinleştirmiştir. Roma baskısı yalnızca Yahudiler için değil, Hristiyanlar için de tarihin akışını belirleyen etkenlerden birisidir. Romalıların yanısıra Yahudi muhafazakârlar da Hristiyan öğretisinin intihar tutumunda etkili olmuştur.

Paulus, Mathias ve diğer havariler İsa'nın öğretisini tüm insanlığa iletilmiş bir mesaj olarak yaymaya gayret etmiştir. İS 1. yüzyılda Gentile bölgesinden filizlenen çağrı oldukça kuvvetlenmesinin ardından hatırı sayılar bir kitleye ulaşmış ve kilisenin temelleri atılmıştır. Bu süreç Nero'nun hakimiyetine dek yirmi beş yıl kadar sürmüştür.³⁶⁹ Hristiyan cemaatinin genişlemesiyle Roma'nın Yahudilere karşı tutumu Hristiyanlara karşı da kendisini göstermiş ve Hristiyan Martirleri ismi verilen büyük bir kıyım süreci gerçekleşmiştir.

İS 64 yılında Nero hakimiyetinde Roma'da vuku bulan yangın, Hristiyanların aleyhine sonuçlanmıştır. Özellikle Hristiyan olan kişilerin yangından sorumlu tutularak vahşi hayvanlarla parçalanmak gibi cezalarla idam edilmesi Hristiyan zulmünün başlangıcı olmuştur.³⁷⁰ Esasında yangın, hızla yayılan yeni dinin Pagan öğretisinin yerini almasına karşı siyasi bir senaryo olabilir. Zira Hristiyanlığın hızla yayılması, Roma tarafından oldukça zararlı görülmekteydi. Bir yıkım cemaati olarak tanımlanan bu oluşum, Roma için aşırılıklarıyla tehlike arz ettiğinden onaylanmamıştı. Yangının neticesinde yaşanan Hristiyan idamlarındaki vahşet, esasında doğrudan Hristiyan cemaatine yönelikti. Tacitus bu fikri doğrulayarak, ölen insanların yangından sorumlu olmasından dolayı değil, Nero'nun kişisel zevki için öldürüldüğünü aktarmıştır.³⁷¹ Lactantius da bu süreci anlatırken, kilisenin kurucuları olarak bahsettiği Petrus'un çarmıha gerilmesi ile Paulus'un katledildiğini bildirir ve Nero'dan “*Tanrının kullarının ilk zalimi*” olarak söz eder.³⁷²

Hristiyanlara uygulanan zulüm, iki yüzyıldan fazla sürmüştür. Roma'nın baskısı Hristiyanlar üzerinde büyük bir umutsuzluğa sebebiyet vermiş, ilk Hristiyan olanlar arasında hala Pagan etkileri kendini gösterdiğinden bu süreçte intihara yönelenlerin sayısı oldukça çoktur. Hristiyanların, yaşananlar karşısında hayata veda etmeyi tercih etmesi, yalnızca Pagan

³⁶⁹ Lactant. *De Mort. Pers.* II. 4.

³⁷⁰ Fermude Gülsevinç, “Erken Ortaçağ'da Hristiyan Toplulukların Mağduriyeti”, Hacettepe Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s. 37-39.

³⁷¹ Tac. *Ann.* XV.44.3.

³⁷² Lactant. *De Mort. Pers.* II. 6.

öğretisinin etkisiyle sınırlı değildir. İsa'nın ölümünün de bir gönüllü ölüm olduğu düşüncesi uzun yıllar kilise otoritelerince konu edilmiştir.

Yeni Ahit'te geçen bazı ifadeler, İsa Peygamber'in ölüme gönüllü olarak gitmesinin intihar olarak tanımlanmasında kaynak gösterilir. Özellikle Yuhanna tarafından aktarılan “*Ben koyunlarım için canımı veririm*”³⁷³ “*Canımı tekrar geri almak üzere veririm*”³⁷⁴, “*Canımı kimse benden alamaz, ben onu kendiliğimden veririm*”³⁷⁵ ifadeleri İsa'nın gönüllü ölümünü doğrulamak için sıklıkla kullanılır. Ünlü Hristiyan kuramcılarında birisi olan Origenes, İsa Peygamber'in ölümünün ilahi plana uygun bir erdemle gerçekleştiğini söylerken, “*kendini öldürdü*” ifadesini kullanır.³⁷⁶ İsa Peygamber'in kendi yazgısından haberdar olduğu bilinmektedir, buna rağmen kaçmak ya da yargılanırken kendisini savunmak gibi işlere girişmez. İsa Peygamber'in bu tavrı elbette peygamberliği ve Tanrıya bağlılığı ele alınmadan anlaşılamaz lakin daha evvel tanımlanan intihar kavramına uygun düşmektedir. Sokrates'in intiharında görülen yasaya bağlılık kavramı, İsa Peygamber'de de tanrısal yasaya uygun hareket etmek olarak ele alınabilir. Bu noktada teolojik bir tartışmaya girmemek adına İsa Peygamber'in ölümünün ve tanrısal yasaya bağlılığın Hristiyan intiharlarının üzerindeki etkisini ele almak daha uygun olacaktır.

Havariler bazı anlatılarında can vermenin Tanrısal yasaya uygun düştüğüne dair ifadelerle yer vermişlerdir: “*Canını seven onu yitirir. Ama bu dünyada canını gözden çıkaran onu sonsuz yaşam için koruyacaktır.*”³⁷⁷, “*Hiç kimsede, insanın, dostları uğruna canını vermesinden daha büyük bir sevgi yoktur.*”³⁷⁸, “*Kendi canını gözden çıkarmayan, öğrencim olamaz.*”³⁷⁹, “*Çarmıhını yüklenip ardından gelmeyen, öğrencim olamaz.*”³⁸⁰ “*Canını benim uğruma yitiren onu kurtaracaktır.*”³⁸¹ İsa Peygamber'in ağzından aktarılan bu sözler istemli olarak hayatına son vermenin Tanrıya başkaldırı olmadığına dair bir izlenim uyandırmaktadır.³⁸² Bu izlenim, *Yeni Ahit*'te sıkça tekrarlanan dünyevi hayatın acizliği temasıyla birleştirildiğinde, Hristiyanlar için intihar bir günah olmaktan çok gönüllü olarak, Tanrı için yapılan bir eyleme dönüşmüştür. Hristiyanlığın getirdiği yasalarla yaşama bağlanan

³⁷³ Yuhanna 10: 14-15.

³⁷⁴ Yuhanna 10: 17.

³⁷⁵ Yuhanna 10: 18.

³⁷⁶ Minois, s. 35.

³⁷⁷ Yuhanna 12: 25.

³⁷⁸ Yuhanna 15: 13.

³⁷⁹ Luka 14: 26.

³⁸⁰ Luka 14: 27.

³⁸¹ Matta 16: 25.

³⁸² Minois, 35.

insanlar için *Yeni Ahit*'te yer alan ifadelerin dünyevi yaşamdan uzaklaşmayı ve ölüm kavramına yakınlaşmayı daha mümkün kıldığı düşünülebilir. Bir başka deyişle, Tanrının peygamberinin gönüllü olarak ölümüne gitmesi, Tanrı için ölümüne gitmenin bir güzelleme olarak görülmüştür. Bu sebeple *Yeni Ahit*'te yer alan ifadeler, Roma'nın Hristiyanlara karşı yürüttüğü sert politika ile ele alındığında Hristiyanlığın ilk çağlarında gerçekleşen intihar vakalarının çokluğunu anlamakta arka plan olarak değerlendirilebilir.

Havarilerden itibaren yaşanan süreçte Tanrı için ölümüne gitmek bir övgüyle anılarak “martirlik” kavramına dönüşmüştür.³⁸³ Martirlik, yaşamı Tanrı yolunda sonlandırmanın mükafatlandırılacağına dair bir inançla beslenmektedir. İsa Peygamber'in ölümünün bedenen ölmek olduğuna dair inanç, Tanrı uğruna ölümün asıl yaşama açılan kapı olduğu fikrini beslemiştir. İlk Hristiyan kuşaklar için uğranan zulme karşı hayatını sonlandırmak, ebedi yaşamda kazanç sağlamaktaydı. Kilise otoritelerince gönüllü olarak ölümüne gidenler, yani Hristiyan martirleri “İkinci İsa” yakıştırması ile tanımlanmıştır. Eusebios Hristiyan martirleri konu edindiği eserinde tereddütsüz ölümüne giden Hristiyanlardan İsa'nın yolunda gidenler olarak söz etmiştir.³⁸⁴ Martirlik yalnızca Tanrı uğruna gerçekleşen intiharı değil, ölümü göze alarak Hristiyanlık uğruna yapılan eylemler neticesinde öldürülmeyi de kapsamaktadır.

Martirlik, intiharın yalnızca inancın uğruna gerçekleşmesi koşuluyla kabul görür. Kişinin farklı sebeplere dayanan intiharı Hristiyanlar için de yazgıya bir başkaldırı olarak görülmektedir. Dolayısıyla Tanrının buyruğuna uygun düşmeyen intiharlar yalnızca bir günahkarlık göstergesidir, martirlik ile onurlandırılmaz. Özellikle Decius ve Diocletianus dönemlerinde Hristiyanların sistemli bir baskı ve işkenceye maruz kaldığı bilinmektedir. Lactantius, hakimiyeti süresince çok fazla Hristiyanın işkenceye uğrayarak öldürüldüğü ve birçoklarının intihar ettiği bilinen Decius'u Hristiyanlara karşı kötülükleri sebebiyle “lanetli yaratık” olarak tanıtır.³⁸⁵ Diocletianus'un döneminde gerçekleşen kilise baskını ise “ölümün ilk günü ve kötülüklerin sebebi olan ilk gün” olarak tanımlar. Bahsi geçen kilise baskınında Diocletianus'tan ziyade annesi bir Hristiyan düşmanı olan Galerius'un etkin olduğu düşünülmektedir. Diocletianus ve Galerius bu hususta tartışırken, Diocletianus “Hristiyanların memnuniyetle ölme alışkanlığına” değinerek devlet adamları ve saray halkının

³⁸³ Bu kelime köken itibariyle Hellenceye dayandırılmakta ve şahit, tanık anlamlarına gelmektedir. Günümüzde İngilizcede martyr olarak kullanılmaktadır. İslam inancındaki şehitlik kavramıyla anlam olarak paraleldir. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehid> 19.07.22

³⁸⁴ Euseb. *Hist. eccl.* VIII. 11.

³⁸⁵ Lactant. *De Mort.* Pers. IV. 1.

bu dinden men edilmesini yeterli bulmuştu, lakin Galerius'un da etkisiyle kendi planından vazgeçerek Apollon'a bir kahin gönderdi. Kâhinden gelen emire uymak zorunda olduğunu söyleyen Diocletianus, Galerius ile birlikte 23 Şubat'ta kutsal kitapların ve kiliselerin yakılmasını emretti.³⁸⁶ Bu anlatımdan hareketle, Hristiyan nüfusun çoğalmasının Roma'nın saray dini Paganlığa karşı bir tehdit oluşturmasının yanısıra Hristiyanların martirlik anlayışının Roma politikasına ters düştüğü anlaşılabılır. Diocletianus'un Hristiyanlık inancıyla birlikte saray ve askerler arasında gönüllü olarak ölüme gitmenin yayılmasına önlem almayı yeterli görmesi, esasında Roma politikasının intihara yaklaşımının asker intiharlarında gördüğümüze benzer bir tavra sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Martirliğin yaşanan zulme karşılık bir kavram olarak geliştirildiği düşünüldüğünde, Hristiyanların uğradığı politikanın arka planı yalnızca dini sebeplere dayandırılmamıştır. İlk yüzyıllar itibariyle yaşanan baskı politikasını doğrulayan birçok Antik Dönem tarihçisi ve tasvir mevcuttur lakin bu politikada Hristiyan olmanın asıl sebep olduğu bazı çalışmalarda tartışmalı bir konu olarak görülmüştür.³⁸⁷

Lactantius'un "kötülükler mühendisi"³⁸⁸ sıfatını yakıştırdığı Diocletianus'un emirnamesi Hristiyan karşıtı ilk imparatorluk yaptırımlarını içeriyordu. Hristiyanlar arasında ölüme gitmek martirlik güzellmeleriyle temellendirilmesine karşın, sözünü ettiğimiz emirnamedeki bazı ifadeler Roma'nın karşıtlığının Hristiyanlık değil cemaatleşme ve düzen bozgunculuğuna yönelik olduğunu belli eder. Emirnamenin yayınlanmasının ardından yalnızca din mensupları değil, kilise yöneticileri de baskı altına alındı. Pagan kurban geleneğini yerine getirmeye zorlanan kilise yöneticileri işkenceye maruz kaldı. Eusebios'un kilisenin tarihini anlattığı eserinde Hristiyanların uğradığı saldırıları anlatırken, birçok Hristiyan'ın vahşice öldürüldüğünü, işkenceden kaçınanların kendilerini evlerinin çatısından attıklarından söz eder.³⁸⁹

Eserde sıklıkla Hristiyanlık uğruna kendini feda edenlerin yüceliği ve Roma'nın vahşeti dile getirilir. *Yeni Ahit*'ten doğan "gönüllü ölüm" fikri Eusebios'un kaleme aldığı zulüm anlatılarıyla mitleşerek yaygınlaşmıştır. Eusebios'un aktardığı bilgiye göre Nicomedia piskoposu Anthimus, rahip Lukianos, Tyre piskoposu Tyrannion, Hekim Zenobius, Sidon

³⁸⁶ Lactant. *De Mort. Pers.* XI. 1-8.

³⁸⁷ Bkz: Candida Moss, *The Myth of Persecution: How Early-Christians Invented a Story of Martyrdom*, San Francisco, 2013.

³⁸⁸ Lactant. *De Mort. Pers.* VII. 1.

³⁸⁹ Euseb. *Hist. eccl.* VIII. 13.

piskoposu Silvanus, Mısır piskoposları Pelenus ve Nilus, İskenderiye piskoposu Petrus, Gazze piskoposu Silvanus ve cemaatinden otuz dokuz kişi öldürülen Hristiyan örneklerinin çok küçük bir kısmıdır.³⁹⁰

Romalılar Hristiyanlardan Pagan kültüründeki kurban geleneğini gerçekleştirmelerini istediklerinde, buna karşı çıkan ve inancını açık edenler işkencelere maruz kalmıştı. Eusebios'un detaylıca anlattığı bu vahşi ölümlerden kaçınmak isteyen bir kilise babası, ölü bir hayvanı kurban etmiş gibi göstermeyi denemiş ancak yakalanarak işkenceyle öldürülmüştü. Bazı Hristiyanlar ise kurban geleneğine katılmamak için ağlamış, bazıları isyancı olmayı kabul ederek İsa Peygamber'in adını haykırıp Hristiyanlığını ilan etmişti. Roma askerleri tarafından şiddet yoluyla denetlenen Hristiyanların birçoğu bu işkenceler sırasında öldü. Roma askerlerinin arasında bulunan Hristiyanlar da aynı şekilde işkence ile taraf seçmeye zorlandı; mevkilerini ve hayatlarını kaybettiler. Bu hususta Eusebios askerlerin ölümü seçmesini "*tereddütsüz bir şekilde gerçekleri, görünüşte yaptıkları şeye tercih ettiler*"³⁹¹ diyerek savunur.

Bu ifade Hristiyanların daha evvel sözünü edilen gerçek yaşamın ölüm sonrası olduğuna dair inancını doğrulamaktadır. Dünyevi yaşamı küçümseme, bu yaşamdaki hayatı ve değerleri de küçülterek Hristiyanların ölümü göze almalarının zeminini olmuştur. Dünyevi yaşamın sunduklarından vazgeçebilmek, gerektiğinde bu vazgeçiş fiili olarak göstererek can vermek Hristiyanlığın ilk çağlarında bu sebeple yüceltilir. Hristiyanların işkence ve katledilme riskine rağmen ölümü göze alması, intiharın toplumsal koşullar çerçevesinde gerçekleşmesine dair örnekler sunar. İşkence ve intiharla ölen birçok insanın ölümlerini bir inanç göstergesi haline getirmesi, dönemin sosyal ve düşünsel arka planının bir neticesi olarak yorumlanabilir.

Hristiyan martirlerinin "gönüllü" olarak tanımlanması, onların intiharı Tanrıya adanmışlığın bir parçası olarak görmesinden beslenir. Kişilerin intihar etmesinin yanı sıra ölüme inatla gitmeleri de intihar kavramının merkezindeki ölüm istencini karşılamaktadır. Eusebios yakalanarak yargılananlara seçenek sunulduğundan, ancak onların Pagan tanrıları için kurban kesmek yerine neşe içinde öldürülmeyi seçtiğinden bahseder. Aynı eserde Hristiyan martirlerinin ölmeden evvel *Yeni Ahit*'te geçen "*Tanrı'dan başka birine kurban kesen ölüm cezasına çarptırılacaktır, başka Tanrın olmayacak.*" sözlerini zikrettiğini ve bu

³⁹⁰ Euseb, *Hist. eccl.* VIII. 14.

³⁹¹ Euseb, *Hist. eccl.* VIII. 11.

sözler yolunda ölümü seçtiğini anlatır³⁹². Görüldüğü üzere ölümü seçen insanların Tanrı'nın vereceği ölüm cezasından değil, onu inkâr etmekten doğan korkudan ve martirliğin yüceliğinden sebep Roma yasalarına direndiği düşünülebilir. Eusebios'un aktardığına göre kentte ve kırsalda inancından vazgeçmeyerek ölen Hristiyanların sayısı hesaplanamayacak kadar çoktur.³⁹³

Ünlü Hristiyan martirlerinden birisi de Philoromus'tu. İskenderiye'de yönetimde görevli olan bu Hristiyan bilgin aynı zamanda vatanperverliği ve felsefeye düşkünlüğü ile tanınıyordu. Hristiyan olması sebebiyle Pagan Romalılar tarafından sıkça tenkit edilse de inancını öncelik edinmişti. Philoromus ve kendisi gibi vatanperver olan arkadaşı piskopos Phileas ile yargılandı. Her ikisi de asil soydan gelen, felsefeye düşkünlüğü ile tanınmış zengin insanlardı. Yargıçlar onlara kendilerini, ailelerini kurtarabileceklerini söyleyerek geri adım atmaları için yalvardıysa da geri adım atmadılar ve kafaları kesilerek idam edildiler. Martirliğe iyi birer örnek olan Philoromus ve Phileas, ölümüne şükrederek kahkaha ve şarkılarla gidenlerden yalnızca ikisidir. Eusebios bu dönemde yaşananlardan söz ederken bir günde yüz kişiye kadar öldürüldüğü, cellatların yorularak birbirlerine yardım ettiğini ancak Hristiyanların tüm vahşi işkencelere rağmen şenlik içinde son nefeslerini verdiğini aktarmıştır.³⁹⁴

İmparatorların Hristiyanlara karşı sulhla yaklaştığı dönemlerde azalan intihar vakaları, karşıt fikirlere sahip imparatorların hakimiyet dönemlerinde artıyordu. Kendini bile isteye ölümüne gönderen bu insanlar Roma için büyük bir tehdit oluşturmuştu, bu sebeple işkenceler ve idamlar söz konusuydu. Eusebius Hristiyanların ölümü hor görmeleri sebebiyle bu işkencelere dayandığını ifade etmektedir ancak eserinde kendisini öldüren birçok insandan söz eder.³⁹⁵ Kilise otoritelerince kendini feda etmeye yönlendirilen her yaştan insan, bu öğretiler ışığında hayatını vahşi koşullarda kaybetmişti. Martir olma istenci, suçsuzluğu kanıtlanırsa da Paganların baskısı ve işkencesi altında yaşamak istemeyen Hristiyan dindarların kendilerinin boğulmak ya da uçurumdan atılmak gibi yöntemlerle öldürülmesini talep etmesine dek varmıştı.³⁹⁶

³⁹² Euseb. *Hist. eccl.* VIII. 11.

³⁹³ Euseb. *Hist. eccl.* VIII. 4-5.

³⁹⁴ Euseb. *Hist. eccl.* VIII. 10.

³⁹⁵ Euseb. *Hist. eccl.* VIII. 15.

³⁹⁶ Sümer, 73; James J. O'dea M.D, *Suicide, Studies on Its Philosophy, Causes and Prevention*. New York: G. P. Putnam's Sons Press, 1882, s. 71; Euseb. *Hist. eccl.* VIII. 13.

Aziz Ignatius suçlandığında Romalıların onu martirlikten mahrum etmemesini diledi ve eğer Romalılar tarafından idam edilmezse kendisini vahşi hayvanlara öldürteceğini söyledi. Aziz Ignatius'un ilanı birçok Hristiyanı etkiledi ve martirlikle taçlandırılma niyetiyle intihar edercesine kendi ölümünü sağlamaya çalışan birçok kişi olmuştu. Hristiyanlara karşı daha sakin politikalar yürüten imparatorların dönemlerinde martir olma onurundan mahrum kalmamak için Paganları provoke ederek barış ortamını bozan kişilerden de söz edilmektedir. Bazı Hristiyanların ise kimse onları yasaya karşı gelmekle suçlamadığında kendilerini suçlayarak, ceza talebinde bulunduğu oluyordu.³⁹⁷

Romalılar Hristiyan cemaatini vahşi hayvanlara yem ederek verdikleri cezanın onlar için bir zafer olarak karşılanmasına karşı şaşkındılar. Hristiyanların ölümü bir hedef haline getirmesi sebebiyle verilen her ceza onların daha fazla kışkırtılmasına sebep oluyordu. Romalılar Hristiyanların bu davranışlarına karşı sık sık “*Eğer hepiniz Tanrınızla olmayı yeğliyorsanız, neden kendinizi öldürmek yerine mahkemelerimize zahmet veriyorsunuz?*” diye soruyorlardı. Hadrianus döneminde yargıç olarak görev yapan Arrius Antoninus Hristiyanlara karşı merhametli idi. Bir gün mahkeme etrafında toplanarak olay çıkartan Hristiyanların gözünü korkutmak için birkaçını cezalandırdı ancak verilen cezaların onları teşvik ettiğini anlayınca “*Mutsuz adamlar, mutsuz adamlar! Eğer hayatınızdan bu denli bıkkınsanız ip, uçurum bulmak bu kadar mı zor?*” dedi.³⁹⁸ Kendisi de bir Hristiyan şehidi olan Aziz Iustinus bu soruya Hristiyanların kendisini öldürmesinin ilahi öğreticilerin bu dünyadan gitmesine sebep olarak insan ırkının sayıca azalacağını ve dünyayı insan ırkına sevgisi sebebiyle yaratan Tanrının yasasına aykırı olduğunu söyleyerek açıklama getirmişti. Aziz Iustinus'un düşüncesine paralel olarak İS 305'te İspanya'da Hristiyan otoriteleri Pagan putlarına saldırırken öldürülenlerin martirlik unvanına layık olmadığını bildirdi.³⁹⁹ Yargıç Antoninus'un sözünden hareketle Hristiyanların bozguncu olarak görüldüğünü, mutsuzluklarını toplumda karışıklığa sebep olarak yansıttıkları düşünülebilir. Bu yaklaşımda Hristiyanların mutsuzluklarının kaynağını Roma ve onu temsil eden öğelere yönlendirdikleri görülmektedir. Bununla birlikte Roma baskısı onları cennetlerine kavuşturan bir adım da olmaktadır. Hristiyanların bu dönemde intihar aracılığıyla hem bu baskıdan kurtulma hem

³⁹⁷ James J. O’dea M.D, s. 70-71.

³⁹⁸ James J. O’dea M.D, s. 71; Tert. *Ad. Spa.* V. 5.

³⁹⁹ James J. O’dea M.D, s. 71-72.

sonsuz cenneti kazanmak hem de Roma'nın baskısına karşı şiddetli bir karşılık verdiği anlaşılmaktadır.

Hristiyanlar ilk yayılma dönemlerinden itibaren uğradıkları baskıdan beslenerek martirliği bir hedef haline getirmiş ve bu noktada belki de sapkınlaşmışlardı. Roma'nın Kuzey Afrika hakimiyetiyle birlikte oraya Pagan kültürünü taşıması halihazırda inançlarına bağlı olan toplumu Satürn ve Venüs inancına yönlendirmiş, öncesinde Baal'a adanan tapınak ve heykeller Satürn ve Venüs'e adanmaya başlamıştı. Bu coğrafyada inanç merkezli yaşam Hristiyanlık evvelinde mevcuttu; tapınakların çoğu Pagan dindarlar tarafından inşa edilmişti. Hristiyan öğretisi İsa'dan yaklaşık iki yüzyıl kadar sonra buraya ulaştığında halihazırda Hristiyan din adamları ve inananlar sayıca çok ve nispeten etkili bir güce sahiptiler. Bu güç Kuzey Afrika'da özellikle martir hikayeleri ile kendine geniş bir yer edinmişti; Perpetua, Felicitas ve Saturus gibi ünlü martirlerin ölümleri toplumda efsaneleşerek Hristiyanlığın bölgedeki gücünü arttırmıştır.⁴⁰⁰

Bölgedeki önemli düşünür ve martirlerden biri olan *Cyprian* Decius zulmü sırasında dinden dönen kişileri hedef alarak, itaatlerinin tanrıya değil, dünyevi yaşama olduğunu ifade etmiştir. Bu görüş, Kuzey Afrika'da başkaldırının altyapısını oluşturdu ve birçok kişi inançları gereği ölmeyi ve Tanrıya itaatlerini göstermeyi seçti. Zulme başkaldırı olarak gerçekleşen ölümler hikâyeleştirildi ve toplumda yayılarak mit halini aldı.⁴⁰¹

İS 292'den itibaren Diocletianus'un vergi politikaları Kuzey Afrika'nın Numidia⁴⁰² bölgesinde halkın fakirleşmesine ve ödenemeyen vergiler sebebiyle sert koşullarda muamele görmesine sebep olmuştu. Bu muamele memurların vergi borçları sebebiyle çocukları rehin almasına dek varmıştı. Aynı dönemde yayınlanan emirname gereği Hristiyan din adamlarının kurban kesmeleri, kilise belgelerini teslim etmeleri gibi şartlar koşuluyor, gereği yerine getirenler affediliyordu. Numidia bölgesindeki yönetim bu konuda daha katıydı ve inananların Hristiyanlığı terk etmesini gerek koşuyordu.⁴⁰³

Roma ile her zaman manevi bir çatışma içinde olan Numidialılar için bu durum yeni değildi. I. Maximinus (İS. 235-238) döneminde Numidia bölgesi köylülerinin şikayetlerini anlatan yazıtlar mevcuttu. Özellikle toplumda fakir ve zengin ayrımına duyulan öfke, sert

⁴⁰⁰ Ramazan Turgut, "Donatizm", Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2011, s. 8-13.

⁴⁰¹ Turgut, s. 19.

⁴⁰² Günümüzde Tunus'un batısı ile Cezayir'in doğusuna denk gelen Roma eyaleti. Bkz: <https://www.britannica.com/place/Numidia> 16.02.22

⁴⁰³ Turgut, s. 19.

yaptırımların sıklığı bölge halkını Roma'ya karşı örgütlenmeye müsait kılmıştı. Böylelikle Diocletianus döneminde ekonomik ve sosyal baskının yoğunlaşmasıyla Donatizm halihazırda var olan öfkenin zemininde doğdu ve taraftar kazandı.⁴⁰⁴

Diocletianus döneminde yaşanan zulümle birlikte (İS 303-305) Kuzey Afrika'da Magnus Donatus'un öncülüğünde bağımsız bir kilise kuruldu. Bu kilise cemaati Romalılar tarafından büyük bir kıyıma uğrayarak çok sayıda martir verdi, bazı taraftarlar direnmek adına kendilerini uçurumdan attı. Yaşanan ölümler Donatistler için bir övgü olarak görülerek kendilerine “*martirler kilisesi*” yakıştırmaları yapmalarına sebep oldu.⁴⁰⁵

Donatizm fikrin yayıldığı Numidia bölgesinin Roma'ya karşı öfkesi ve fakir halkın Hristiyanlık anlayışındaki martirlik yoluyla sonsuz güzel yaşam vaadine olan inancı sebebiyle oldukça taraftar toplamıştı. Martirliğin onurunu ortaya koyma hedefiyle Donatistler ölüm olgusuna biçilmiş olan ürkütücü ve çirkin nitelikler yerine arzu edilebilir niteliklerle örülü bir ölüm inancı tesis etmişlerdir. Nihayetinde Hristiyan inancında martirlik, insanların kendilerini bilinçli olarak hevesle ölüme sürüklemesine evrilecek ölçülere varmıştır. Romalıları tahrik yoluyla işkenceye yönelterek, acı içinde ölmeyi onurlu bir ölüm olarak görmeleri sebebiyle Hristiyan martirliğini doğrudan bir intihar aracı haline getirilmişlerdi.⁴⁰⁶ Hristiyanlık çerçevesinde toplanmış olsalar da özellikle Romalı zenginleri hedef almaları, saldırının doğrudan Paganlığa değil, sınıfsal eşitsizliğe yönelik olduğunu göstermektedir. Numidia halkının şikayetleri ve Roma'ya olan öfkeleri ile düşünüldüğünde sosyal ve ekonomik hoşnutsuzluğun yansıması olarak değerlendirilebilir.⁴⁰⁷

Donatizmden doğan fanatik bir anlayış olan *circumcellionistler*⁴⁰⁸, saldırılarında özellikle varlıklı Romalıları hedef alıyor, ölümü bir araç olarak görüyordu. Kendilerine aziz yakıştırmaları yapan circumcellionistler, martirliği bütünüyle intihara vardırıyordu. Kendilerini

⁴⁰⁴ Turgut, s. 12; Frend, W. H. C., *The Donatist Church: A Movement of Protest in Roman North Africa*, 1952, s. 109- 110.

⁴⁰⁵ Şinasi Gündüz, “Muhalefet, Kime ve Neye: Dinsel Söylemde Muhalefet”, *Milel ve Nihal*, 15, (2), 2018, SS. 9-33, s. 16.

⁴⁰⁶ Frend, W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church; A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*, Oxford, 1965, s. 175.

⁴⁰⁷ Frend, s. 110.

⁴⁰⁸ Latince kökenli adlandırma “hücrenin etrafındakiler” manasına gelmektedir. Kendilerini “İsa'nın askerleri” olarak isimlendirmişlerdi. Donatizmin bir parçası olarak bilinen circumcellionistler, İS 340 itibarıyla Romalı zenginlere saldırıları ile ünlenmiş fanatik Hristiyanlardan oluşmaktadır. Roma tarafından isyancı olarak kabul edilen oluşum, eylemlerini yalnızca dini değil sosyal bir başkaldırı içerisinde gerçekleştirmiştir. Bkz: Turgut, s.6.

yakmak, kayalıklardan aşağı atlamak yahut öldürölmek için yolda insanları tahrik etme gibi eylemlerle bulunmuşlardı.⁴⁰⁹

Aziz Iustinus'in yanıtından anlaşılacağı üzere Hristiyan cemaatinin çoğunluğu bu eylemi istenç ile yapıldığında hoş görmüyor, Tanrının kullarının uğradığı zulüm ile ölmesini ise martirlik olarak tanımlıyordu.⁴¹⁰ Aksi bir tablo çizen, birçok dindarın kendini feda etme yoluyla intiharına sebep olan Donatizm, bu sebeple kilisenin intihara ılımlı yaklaştığı zamanlarda dahi aşırılıklarıyla ayrıksı olarak kalmıştı. İS 4. yüzyıl sonları itibariyle bazı kilise otoriteleri tarafından yasaklanmış, Aziz Augustinus tarafından “katil” olarak tanımlanmışlardı.⁴¹¹

Eusebios, Tacitus tarafından da zikredildiğı üzere her yaş ve cinsiyetten birçok Hristiyan Romalılar tarafından parçalara ayırmak, ızgaralarda yakılmak gibi vahşi yöntemlerle öldüröldü. Buna karşın gerçekleşen Hristiyan ölümleri Roma politikaları kadar Hristiyan kültürünün de bir sonucu olarak gerçekleşmişti.⁴¹²

Hristiyanlığın intihara doğrudan etkisini gözlemlemek için bir diğer örnek manastırlardaki intihar olaylarıdır. Roma'nın politikaları neticesinde Hristiyan toplumunda oluşan güvensizlik ve dışlanmışlık, toplumla uzlaşa sağlayamayan Hristiyan dindarların inzivaya yönelimini arttırdı. İzbe yerleri kendilerine yurt edinen dindarlar, zaman içinde Hristiyanlıkta manastır kültürünün doğmasını sağladı. Genellikle tek başına bir yaşamı getiren manastırlar, güvenlik ve hakikat arayışları amacıyla bir araya gelen Hristiyanların da yaşam alanı olmuştu.⁴¹³

Manastır yaşamında kişinin umutsuzluk ve derin bir hüznü haline bürünmesi çok yaygındı, bu duruma *authumia* adı verilmişti. Bir hastalık olarak görölen bu halde kişiler hayata karşı heyecanlarını yitirerek, ölüme meyilli hale geliyordu.⁴¹⁴ 3. yüzyılın sonlarında Evagrius Pontikos tarafından kayda geçirilen manastır yaşamında melankolik vakalar sıklıkla intiharla neticelenmişti. Manastırların kurulduğu yerlerden birisi de ıssız çöllerdi. Çöl manastırındaki bilginler yoğun bir dindarlık içinde, kimseyle konuşmadan günler geçirerek yaşıyorlar ve bu sessiz süreci kendilerine dair bir öğrenim süreci olarak görüyorlardı.

⁴⁰⁹ Turgut, s. 36.

⁴¹⁰ Frend, s. 110.

⁴¹¹ Minois, s. 38- 39.

⁴¹² Alfred Alvarez, *The Savage God: A study Of Suicide*, Bloomsbury Publishing;Penguin Books, 1974, s. 51-52.

⁴¹³ Sümer, s. 74.

⁴¹⁴ Sümer, s. 75; J. O'dea M.D, s. 78.

Öğrenilen bilgiler kısıtlı iletişim zamanlarında birikimlerini aktararak öğretmenlik rolü de üstleniyordu. Bu sebeple onlara “çöl babaları” deniyordu. Çilecilik olarak da tanımlanan bu münzevi yaşamın sert kuralları zaman içinde kişilerde melankoliklik, toplu ibadetlerden uzaklaşmak, beden sağlığına dahi ilgisizlik getirmişti. Bu sürecin neticesinde Hristiyan dünyasında intiharlarda büyük bir artış görülmüştü.⁴¹⁵

Çöl babalarından birisi olan Evagrius, manastır intiharlarına sistemli bir yaklaşım gösteren ilk kişidir. Evagrius yaşanan intihar vakalarını şeytani bir etkiyle olduğuna kanaat getirmiş, dönemin Arap dünyasının etkisiyle, bu etkiyi cinlerle bağlantılı görmüştür. Spinoza’nın ve Hristiyan öğretinin sıklıkla vurguladığı hayvanın tabiatı ifadesi canlıların yaşama tutunma güdüsünün kuvvetini ortaya koyar ve bu güdüye ters düşen intiharın bilinçli bir eylem olamayacağını savunur. Hristiyanlıkta intiharların ağırlıkla cin ve *demon* etkisiyle gerçekleştiğinin vurgulanması aynı zamanda intiharın bilinçli bir bireyin eylemi olmasının mümkün olmadığına yönelik bir zemin oluşturmuştur. Evagrius, yüce Yaratıcının özü itibariyle “kötü” bir varlık yaratmasının mümkün olmaması sebebiyle cinleri de kötülükle eşleştirmemiş, lakin melankolik kişilerde intihara sebebiyet verdiklerini savunmuştur. Evagrius bu durumu “aşırı üzüntünün kişiyi yok etmesi olarak”⁴¹⁶ tanımlamıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda Hristiyan dünyasında melankolinin hoş görülmeyişi, daha sonraki dönemlerde büyük bir günah olarak ele alınmasının da temelidir.⁴¹⁷

İlgili intihar vakalarından birisi Stagyra’nın intiharıdır. Varlık içindeki yaşamında hoşnut olamayan soylu Stagyra, manastır yaşamındaki arayışı neticesinde büyük bir melankoliye bürünmüştü. Manastır bilginlerinden birisi olan Aziz Chrysostom Stagyra’ya şeytani bir şekilde intihara yöneltildiğini, bu halden kurtulmanın yolunu intihar yahut aile kurmak olduğunu öğütlemişti. Stagyra bu öğüt sonrasında intihar ederek hayatına son vermiştir.⁴¹⁸

Roma işkencelerinden kaçınmak yahut bu baskı sonucunda yaşanan bıkkınlık nedeniyle metruk yerlere giden Hristiyanların manastır yaşamı neticesinde toplumdan koparak ölüme yönelmesi intihar tarihinin neden-sonuç ilkesiyle ele alınması için uygun bir

⁴¹⁵ SC 438: 194-95 n2; A.M Cassidey, Evagrius Panticus, Routledge, London ve Newyork, 2006, s. 8; 218. Serol Teber, *Melankoli*, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s. 148.

⁴¹⁶ SC 438: 195.

⁴¹⁷ Teber, s. 149.

⁴¹⁸ Aziz Chrysostom’un ölüm güzellmelerinin incelemesi için bkz. Chris L. Wet, “The practice of everyday death: Thanatology and self-fashioning in John Chrysostom’s thirteenth homily on Romans J”, *HTS Teologiese Studies*, SS 1-6, 2015.

Theological Studies 71(1), O’dea M.D, s. 77-78.

manzara sunar. Aynı zamanda Aziz Chrysostom'ın intihar fikrinden uzaklaşmak için aile kurmayı öğütlemesi Durkheim'ın toplumla bağlantı kurmanın kişileri intihardan uzaklaştırdığı teorisiyle eşleşmektedir. Toplumdan kopuşun çözümü olarak toplumun en temel yapısı olan ailenin sunulması, esasında kişilerin tarihsel süreç içinde çeşitli nedenlerle aile ve topluma uzaklaşmasının intiharın tarihsel olaylarla bağlantısını ortaya koymaktadır.

Kilisenin intihara zemin hazırladığı bir diğer husus, iffet intiharlarıdır. Günümüzde azize olarak anılan Pelagia, Romalılar tarafından yakalanarak tutsak edilmiş, iffetini korumak için kendisini evinin çatısından atarak intihar etmişti. Domniana kendisini ve iki kızını boğarak öldürmüş, Sophronia ise kendini bıçaklamıştı. Bu intiharların arka planında kilisenin iffetin tehlikeye girmesi neticesinde yahut bu tehlikenin yaklaşması durumunda intiharı bir yol olarak sunması vardır. Kadının iffetini koruması, ahlaklı olmakla ve yüce bir saflıkla özdeşleştiği için bu sebeple gerçekleşen intiharlar Hristiyan din adamlarınca saygın karşılanmıştı.⁴¹⁹

Aziz Chrysostom, iffeti korumak adına intihar etmenin İsa'nın acılarına denk görülebilecek bir vaftiz olduğunu savunmuştur. Aziz Ambrose Tanrının bu kurtuluş yolunu hoş görüyle karşıladığını ve inançlarıyla yüceltiklerini düşünmüştü. Aziz Jerome (Hieronymus) ise intiharın bir çare olarak görülmesini kınarken, iffeti korumak için intihar etmeyi istisna kabul etmiş ve onaylamıştı.⁴²⁰ İS 314 yılında Ankara Konsili'nde sevgilisi tarafından terk edilen hamile bir genç kızın intiharı konu olur ve konsil sevgiliyi suçlu kabul eder.⁴²¹ Genç kızın intiharının kınanmasından ziyade sevgilinin mahkûm edilmesi, Hristiyan otoritelerinin iffet intiharlarını kabul edilebilir olarak ele almasının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Martirlik Ortaçağ'a dek din otoritelerinin de merkezi konularından biri haline gelmiş ve intihara karşı durmalarını güçleştirmiştir. İsa Peygamber'in ölümü seçmesine dair *Yeni Ahit* anlatıları ve martirliği mitleştiren Eusebios anlatıları birçok kilise otoritesinin bu konuda yaklaşımını keskinleştirmesini zorlaştırmıştır. Öyle ki intiharı yeren, kendini yaşamdan uzaklaştıran Hristiyanları tenkit eden Aziz Athanasios İsa Peygamber'in ölümü seçmesi sebebiyle tenkitinde katı olmamayı seçmiştir. *Yeni Ahit* anlatıları ve Eusebios dışında Aziz Iustinus, Tertullianus, Nyss'lı Aziz Gregorios gibi isimler de martirliği yüceltenler

⁴¹⁹ J. O'dea M.D, s. 74.

⁴²⁰ J. O'dea M.D, s. 74.

⁴²¹ Minois, s. 37.

arasındayken keskin biçimde karşı çıkan kişilerden birisi İskenderiyeli Clemens'tir. Clemens martirliğin doğru bir yol olmadığı ve yaşamı terk edenlerin Tanrının buyruğunu yorumlamakta iyimser kaldıklarını söyler.⁴²²

Birçok kilise babasında bu keskinlik görülmez, Hristiyanların gönüllü ölümüne karşı esnek bir tavır hakimdir. Aziz Jerome, dul Pagan kadınlarının intihar etmesini övgüyle karşılarken Hristiyan intiharlarını hoş görmez; buna rağmen Samson'un ölümünden övgüyle bahseder ve ölümün Tanrı tarafından kötü görülmediğini ileri sürer. Aziz Ambrosius da benzer bir şekilde Hristiyanların hayattan kopuşlarını yermekle birlikte, övgüye layık olacak bir ölümü de fırsat olarak tanımlar. İsa Peygamber'in ölümünü intihar olarak gören Origenes ve İskenderiyeli Denys Hristiyanların kendilerini öldürmekten kaçınmaları gerektiğini savunur.⁴²³

Yeni Ahit'te intihara karşı belirgin bir yaklaşım olmadığı için bu konudaki sınırları belirleyen Hristiyan din adamları olmuştur. Hristiyanlar arasında 5. yüzyıla dek intihar olgusu, kilise otoriteleri için Tanrı adına ve bazı istisnai durumlarda savunulmuştu. İntihara karşı savunmacı bir yaklaşımın hâkim olması daha evvel bahsettiğimiz gibi İsa Peygamber'i merkez alan düşünceden doğması sebebiyle olağan görülebilir. Aynı zamanda Hristiyanların Roma'ya karşı başkaldırısının bir parçası olan intihar, uzun zaman kilise otoritelerinin de öğretileriyle Hristiyanlar arasında yaygın bir ölüm şekli haline gelmişti.

İntiharın Hristiyanlar tarafından kınanması, ilk yüzyıllarda kanuni bir yaptırım içermemiştir. 4. yüzyılın ilk yarısından sonra ise intihara karşı kanuni yaptırımlar da ortaya çıkmıştır. İS 348 Kartaca Konsili intiharı destekleyen Donatusculuk'a karşı intiharı yasaklar, bu kararı takiben İS 381 yılında İskenderiye piskoposu Timotheos akıl sağlığı yerinde olan kişilerin intiharının ardından dua etmeyi yasaklar ve böylelikle onların günahkarlığını ilan eder. Bu yasaklarda Donatusculuk'un etkisi açıkça görülür.⁴²⁴

Hristiyanların intihara karşı yaklaşımını belirleyen asıl yaklaşım ise Aziz Augustinus'a aittir. *Tanrı Devleti* eserinde intiharın hiçbir koşulda kabul edilemeyeceğini ne umutsuzluk ne de günahkarlığın suçluluğuyla intihar edilmemesi gerektiğini açıklar. Günahkarların yaşayarak af dilemesini ve iyi bir yaşam sürerek kefareti ödemesini öğütler.⁴²⁵ “Öldürmeyeceksin” öğretisinden beslenen Aziz Augustinus, kendini öldürmeyi katil olmak

⁴²² Minois, s. 37.

⁴²³ Minois, s. 37.

⁴²⁴ Minois, s. 37.

⁴²⁵ August. *De civ. D.* I. 22

olarak ele alır ve Donatusçuları da bu sınıfa dahil görür. Bu görüşleriyle birlikte Augustinus daha evvel sözünü ettiğimiz kilise otoritelerince kutsanmış, Samson ve bazı azizelerin ölümlerini Tanrı tarafından alınan istisnai bir çağrı olarak değerlendirmiştir. Bazı ifadelerinde ise açıkça ölüme dair istenç duymaya karşı daha ılımlı bir yaklaşım görülür. Pagan kurbanlarının etlerini yemektense açlıktan ölmenin daha kabul edilebilir olduğu ve zulme uğrayan piskoposların kaçmamasının öğütlenmesi Tanrı inancı uğruna ölmeye dair bir güzelleme olarak değerlendirilebilir. Aziz Augustinus dönemi itibariyle Hristiyanların intihar olgusuna yaklaşımı genel hatlarıyla şekillenmiş ve günümüze dek nispeten korunmuştur.⁴²⁶

Nietzsche'nin Hristiyanlığa eleştirilerinden birisi de intiharı engellemeye yönelik tutumudur. Nietzsche Hristiyanlığın bu sebeple kınanması gerektiğini söyler zira hızlı ve kolay bir ölümü yasaklayan Hristiyan kültür yavaş ve sancılı bir ölümü getirmiştir.⁴²⁷ Nitekim Hristiyanlığın tarihsel süreçteki intihar öğretisi neticesinde Ortaçağda bin yıla yakın süre tanınmış soyluların intiharlarına rastlanmamış ancak bilindiği üzere yaşanan savaşlarda milyonlarca insan kendisini ölüme adamaktan geri kalmamıştır.

Bu dönem itibariyle dışa dönük çok sayıda saldırganlık örneği uzun yüzyıllara yayılan “karanlık” çağlara sebep olmuştur. Şövalye geleneğinde ölümden kaçmanın yasaklanması, geri çekilmeyen şövalyelerin kendilerini öldürmelerine dair örneklerle sebep olmuştur. XIV. yüzyılda yaşanan bir savaşta doksan kadar şövalye kendini bu şekilde öldürmüştür. Özellikle Haçlı Seferleri sırasında emsal oluşturacak birçok olay aktarılmıştır. Hristiyanların Türklere teslim olmamak adına kendi kaderlerini tayin etmek arzusuyla kendilerini denizde boğması Yahudilerin Romalılara teslim olmamak için topluca kendisini öldürmesini andırmaktadır. Hristiyan teoloji kavramları yönlendirmiş olsa dahi intihar her çağda kendisini var edecek yeni yollar bulmuştur.⁴²⁸

⁴²⁶ Minois, s. 37.

⁴²⁷ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 182.

⁴²⁸ Minois, s. 19-20.

SONUÇ

Bireyin var olmaya dayalı kuvvetli iç güdüsüne rağmen sosyal, psikolojik ve tarihsel olağandışı koşullar intihar için gerekli zemini oluşturabilmiştir. İntihar tüm canlıların ortak noktası olan yaşam ve ölüm arasında bir köprü olarak çağların ruhuna göre kuvvetlenmiş yahut örselenmiştir. Kimi zaman Yaşlı Plinius tarafından zikredildiği gibi Yaratıcının dahi sahip olamadığı bir lütuf olarak görülmüş⁴²⁹ kimi zaman ise cinayetle bir tutulmuştur. Bu görüş farklarını doğuran temel özne ise çağın düşünsel şartlarıdır. Bu sebeple intihar eylemi, kendi çağının şartlarını bütünüyle yansıtan bir olgu olarak kıymete değerdir.

Nihayetinde intiharın bireylerin iç dünyası kadar dış dünyası ile de bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda intihar vakaları çağların koşullarına paralel olarak farklılıklar göstermiş, Roma'da İS ilk yüzyılda onlarca tanınmış kişinin intihar örneği görülürken, Ortaçağda tanınmış kişilerin intiharına bin yıla yakın süredir rastlanmamıştır.⁴³⁰ 18. yüzyıla gelindiğinde ise intihara duyulan nefret intihar edenlerin cesetleri idam edilmesine kadar varmıştır.⁴³¹ Çalışma içerisinde intihar sayılarında ve intihara gösterilen yaklaşımdaki sözü edilen büyük çaptaki değişimin bazı temel kırılma noktaları ele alınmıştır. İlk olarak Hellen çağında felsefe okullarının toplumun ve *polis*in düşünsel kimliğindeki etkisini, daha sonra Roma'ya taşınan Hellen öğretilerinin Romalı kimliğiyle bütünleşen bir intihar portresi ortaya koymasını ve bu davranışın Sokrates'in idamı temelinde soylulaştırılarak yaygın hale gelmesini, son olarak Hristiyanlığın Roma'da baskın hale gelmesiyle intiharın yüzyıllara yayılan bir lanetlenme sürecine girmesi değerlendirilmiştir.

Tezin neticesinde Hellenlerde intihar ağırlıklı olarak aşk, umutsuzluk, utanç gibi bireysel sebeplere dayandırılmış; Romalılarda ise ağırlıklı olarak saygınlığı koruma amaçlı intihar örnekleri görülmüştür. Yahudiler ve Hristiyanlarda ise intihar araçsal bir rol üstlenmiş, Roma'ya karşı bir savunma biçimi olarak kullanılmıştır. İntiharın savunma biçimi olarak eyleme geçmesi aynı zamanda intiharın özündeki politik tutumu da ortaya koymaktadır. Bu sebeple Eskibati'da devleti merkeze alan görüşler intihara karşı katı iken bireyi merkeze alan görüşler nispeten ılımlıdır. İntihar aynı zamanda dayanaklarının toplumdan topluma hatta aynı toplumun tarihsel akıştaki farklı dönemlerinde değişiklik göstermesi yönüyle toplumsal

⁴²⁹ *Deust non sibi potest mortem conscincere, si velid quod homini dedid optimum in tantis vitae poenis*” (Tanrı arzu etse dahi intihar edemez, bu onun insana bağışladığı cezalar arasındaki en büyük lütuftur.) Bkz. Plin. HN. II. 5.

⁴³⁰ Minois, s. 19.

⁴³¹ Minois, s. 335.

önceliklerin ortaya konmasında da bir araçtır. Bu araç çalışma içerisinde örneklendiği üzere intihar eden bireyin insani kimliğinin ötesine geçerek soyut bir simge halini almasına sebep olmuştur. Sokrates'in günümüzde dahi kimilerince “şehit edilen ilk filozof- ilk felsefe şehidi” olarak tanımlanması, Lucretia'nın Roma'nın kurucu annesi olarak anılması, Cato'nun kahramanlaştırılması ve İsa'nın yolundan gitmek arzusuyla temellendirilmiş Hristiyan martirliği bu soyut simgelerin kuvvetli örnekleri arasında yer almaktadır.

Antik Dönemde intiharın ağırlıkla cenaze geleneğinden mahrum edilmesi yahut uç bir nokta olarak elinin kesilmesi görülürken zaman akışı içinde intihar yaptırımları ağırlaşmıştır. İlk olarak Roma'nın yasaları aracılığıyla intihar yaptırımları uygulaması daha sonra Hristiyan öğretisinin hakimiyetiyle intiharın lanetlenmesi ve Ortaçağ'dan 18.yüzyıla dek intiharın bir suç olarak ciddi yaptırımlara maruz kalmıştır. Bu noktada geçiş sürecinde baskın gelen siyasi ve sosyal değerlerin intihara karşı bir tutum geliştirdiği açıktır. Bu tutumu dini otoritelerin bireyi din yoluyla kontrol altına alması ve devletlerin çeşitli yollarla birey üzerindeki baskısının artması ile açıklanabilir. Augustinus itibariyle gelişen anlayışla birlikte intiharın yasaklanması aynı zamanda tarihsel süreç içindeki değişimin de yol ayrımlarından birisi olarak görülebilir. Hristiyanlığın güçlenerek devlete doğrudan etki gösterdiği, Avrupa toplumunda hükümdarların din otoritelerinin elinden taç giymesine varan bu süreçte intihar da siyasi ve toplumsal değişimden etkilenmiştir. Bu sebeple devlet ya da nüfuzlu kimselerin intiharı tanımlamasına göre toplumda intiharın algılanış biçiminin değişkenlik gösterdiği ve bu durumun intihar sayılarını etkilediği ortaya konmuştur.

Toplum içinde her dönemde kayıt altına alınmamış çokça intihar örneği kuşkusuz mevcuttur ancak çalışma kapsamında değerlendirildiği üzere intihar devlet ve soylu kişilerin oluşturduğu gelenekten beslenmiştir. Roma'da Cato'nun oluşturduğu intihar salgınına karşılık Ortaçağ'da intiharın yasaklanması ve lanetlenmesi tanınmış kişilerin ünlerini kirletmemek amacıyla intihardan kaçınmalarına sebep olmuştur. Bununla birlikte kiliselerde yaşanan intiharlar da kilisenin adının kirlenmemesi amacıyla örtbas edilmiştir. Dolayısıyla sayısal veriler intiharın tarihsel gidişatını kavramakta yeterli gelmemektedir.

Antik Dönem geleneğinde intiharın yer edinebilmesi Hellen felsefesi ile aktarılan düşüncelerin Roma'nın savaşlarla geçen dönemlerinde kişisel bunalımlara ve kaygılara yanıt vermiş olması sayesinde. Hellen felsefe okullarının yaptığı düşünsel faaliyet Roma soylularına aktarılmıştır. Çağın Romalı devlet adamı, komutan ve diğer soyluları intihar fikrinin taşıyıcısı hatta bazı durumlarda örneği olmuştur. Soylular arasında intiharların sayıca

fazla olmasının Romalılarda dönem itibariyle felsefenin soylular arasında bir nitelik göstergesi haline gelmesinde aranabilir. Ölüme karşı yaklaşım Sokrates ve ardıllarınca hakikati bulmakla yahut hakikate ulaşabilmekle eşleşmiş, böylelikle intihar olgusu kendisine fikirsel bir taban sağlamıştır. Romalı devlet adamı ve komutanların intiharında felsefi yaklaşımların etkisi olmakla birlikte asıl motivasyonun Roma'nın kökenlerinden; onur, şeref, cesaret gibi kavramlardan sağlandığı hakikati ihmal edilmemelidir. Bu bağlamda Roma'da intihar bir kimlik sentezinin hayata geçmiş hali olarak görülebilir: Hellas'ın fikirsel geleneği, Romalı kimliği ve çağın politik yapısı. Hellenistik geleneğin mirasının Roma'ya devrolmasıyla katı Hellen felsefesi Roma'nın togasını giymiş ve uzun vadede Platon ve Aristoteles düşüncesini zemin haline getiren Hristiyan öğretisiyle bütünleşerek Hellen kimliğinden uzaklaşmıştır. Roma bu noktada Hellen felsefesi ve Hristiyan öğretisi arasında bir köprü olarak görülebilir. Bu kimlik değişimi Hellen ve Romalı görüşleri pasifleştirerek Hristiyan öğretilerine yönelik bir temel sunmuş, bu temel üzerinde intihar kavramına savaş açılmıştır. Bu savaş özünde intihar eyleminin kendisine değil, bireyin devlet ve onun değerleriyle ilişkisine yöneliktir.

İntihar kararı bireyin devlet, din ve toplum gibi sosyal yapılara karşı kendi sınırını çizmesi olarak yorumlandığında özgürlük kavramı ile iç içe gözükmektedir. Nihayetinde bireyin özgürlüğü en temel hakkı olan yaşam hakkında doğrudan bağlantılıdır. Yaşam hakkının kontrol altına alınması yahut bir kimsenin kendi yaşam süresinden arzusuyla feragat etmesi sosyal yapıları zedelemekle birlikte örnek teşkil etmesi sebebiyle de tehlikeli görülmüştür. Bu tehlike iki şekilde yorumlanabilir; insanların bazı koşullar altında yaşamına son vererek şahsi bir hak kaybına uğramaları ve intiharın toplumsal yapıyı tehdit etmesi. Sözü edilen hak kaybı kişinin kendi yaşamından feragati, bir anlamda canlı olmayı reddediştir. Bu durum aynı zamanda diğer insanlarda hüznün, umutsuzluk gibi duyguların yanı sıra zihinlerine intihar fikrini yerleştirme kuvveti sebebiyle de tehlikeli görülmüştür. İntihar eylemlerinin çalışmada ele alındığı üzere etkileşim içinde gerçekleştiği birçok örnek mevcuttur. Bu doğrultuda bir toplumun ve devletin intihara karşı yaptırım uygulayarak toplumsal düzeni koruma çabası anlaşılabilir. Doğası gereği yaşamaya meyleden bir canlının yaşamını sonlandırması elbette olağandışı bir hal olmakla birlikte bu halin sosyal öncülleri ve etkileri de toplumdaki olağan akışın yansımasıdır.

İntiharı temel bir olgu olarak ele aldığımız zaman bireyin bütünüyle devletin bir ferdi olarak değerlendirildiğini görmekteyiz. Hellas'ta Platon ve Aristoteles tarafından açıkça ifade

edilen bu tutum, bireyi devlete faydası ölçüsünde kıymetli bulmuş ve bu anlayış Hristiyanlık aracılığıyla önce Eskibatı sonraki yüzyıllarda da Avrupa’da siyasi düşüncenin çerçevesini oluşturmuştur. Nitekim sözü edilen tarihsel süreçte devletin birey üzerinde etkisinin intihar bağlamında arttırıldığı görülmektedir. Aydınlanma Çağı ile bu anlayış sorgulanmış ve intihara dair birçok düşünce ve anlatı bu tarihten itibaren yeniden ortaya konmuştur. İntiharın Latince *suicidium*, Arapça الإنتحار olarak kavramlaşmasının da bu yüzyıllara denk düşmesi intiharın tarihi sürecindeki uzun sessizliğin bitişini, bir anlamda bireyi merkeze koyan seküler görüşün kuvvetlendiğini ve Hristiyanlık otoritesinin sarsılmasını işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Apollodoros, **Bibliotheka**, çev. Nur Nirven, Pinhan, İstanbul, 2017.

Aristoteles, **Eudemian Ethics**, çev. H. Rackham, Harvard University Press, London, 1981.

—. **Nicomachean Ethics**, çev. H. Rackham. Harvard University Press. Cambridge, London, 1934.

—. **Poetics**, çev. W.H. Fyfe, Harvard University Press, London, 1932.

Arrian, **Anabasis** [Arrian, Anabasis, book 1, chapter pr \(tufts.edu\)](https://www.tufts.edu/ancient/works/arrian/anabasis/book1/chapterpr) (28.05.22)

Augustinus, **City of God**, çev. Marcus Dods, The Modern Library, New York, 1993.

Cicero **De Officiis**, çev. Walter Miller, Harvard University Press, London, 1913.

—. **Devlet Üzerine**, çev. Cengiz Çevik, İthaki, İstanbul, 2014.

—. **For Aemilius Scaurus**, çev. C.D. Yonge & Henry G. Bohn, York Street, London, 1856.

—. **Ölümü Küçümseme**, çev. Çiğdem Menzilioğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016.

Diodoros, **Library**, çev. C. H. Oldfather, Harvard University Press, London, 1989.

Diogenes Laertios, **Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri**, çev. Candan Şentuna, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.

Elçilerin İşleri, [Elçilerin İşleri Bölüm 1 \(Acts\) \(kutsalkitap.info\)](https://www.kutsalkitap.info/Elcilerin-Işleri-Bölüm-1-Acts) (28.05.22)

Euripides, **Hippolytus**, çev. David Kovacs, Harvard University Press.

Eusebios, **The Christian Church**, çev. Philip Chaff & Henry Wace, New York, 1904.

Herodotos, **Tarih** çev. Müntekim Ökmen, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Hesiodos, **Theogony**, çev. Hugh G. Evelyn-White, Harvard University Press, London, 1914.

Homeros, **Odysseia**, çev. Azra Erhat & A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2008.

—. **İlias**, çev. Ahmet Cevat Emre, Varlık Yayınları, İstanbul, 1974.

Horatius, **Carmina**, [Q. Horatius Flaccus \(Horace\), Carmina, Book 1, Poem 1 \(tufts.edu\)](https://www.tufts.edu/ancient/works/horatius/carmina/book1/poem1) (28.05.22)

- Josephus, **The Jewish War**, çev. J. Thackeray, Harvard University Press, 1961.
- Lactantius, **Zalimlerin Ölümleri Üzerine**, çev. Tuğçe Önver, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2021.
- Livius <http://data.perseus.org/citations/urn:cts:latinLit:phi0914.phi0011.perseusengl:pr> (29.05.22)
- Lucretius, **De Rerum Natura**, çev. William Ellery Leonard, Dutton, 1916.
- Luka [Luka Bölüm 1 \(Luke\) \(kutsalkitap.info\)](http://kutsalkitap.info) (23.05.22)
- Markos [Markos Bölüm 1 \(Mark\) \(kutsalkitap.info\)](http://kutsalkitap.info) (23.05.22)
- Matta [Matta Bölüm 1 \(Matthew\) \(kutsalkitap.info\)](http://kutsalkitap.info) (23.05.22)
- Ovidius [P. Ovidius Naso, Amores, Liber Primus, ELEGIA 1 \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (23.05.22)
- Pausanias, **Description of Greece**, çev. W.H.S. Harvard University Press, London, 1918.
- Platon, **Laws**, çev. R.G. Bury, Harvard University Press, London, 1967 & 1968.
- **Phaedo**, çev. David Gallop, Clarendon Press, Oxford, 2002.
- **Respublica**, çev. Paul Shorey, Harvard University Press, London, 1969.
- Plinius, **Historia** <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0137> (28.05.22)
- Plutarkhos, **Brutus** [Plutarch, Brutus, text Brut. \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (28.05.22)
- **Caesar** [Plutarch, Caesar, chapter 1, section 1 \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (28.05.22)
- **Cato the Younger** [Plutarch, Cato the Younger, chapter 1, section 1 \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (28.05.22)
- **Alexander**, [Plutarch, Alexander, chapter 1, section 1 \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (28.05.22)
- **Pompey** [Plutarch, Pompey, chapter 1, section 1 \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (29.05.22)
- **Sulla** [Plutarch, Sulla, chapter 1, section 1 \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (29.05.22)
- **Thesus**. [Plutarch, Theseus, chapter 1, section 1 \(tufts.edu\)](http://tufts.edu) (29.05.22)
- **Demosthenes- Cicero**, çev. İo Çokona, İş Kültür Yayınları, 2021.
- Sal. Cat. <https://archive.org/details/adluciliumepistu01seneuoft/mode/> (28.05.22)
- Samuel I. [1 Samuel Bölüm 1- Turkish - ChristianAnswers.Net \(kutsalkitap.info\)](http://kutsalkitap.info) (29.05.22)

Samuel II. [2 Samuel Bölüm 1 \(kutsalkitap.info\)](http://kutsalkitap.info) (29.05.22)

SC. 438. <https://archive.org/details/Sources-chretiennes/SC%20438/> (28.05. 22)

Seneca, <https://archive.org/details/adluciliumepistu01seneuoft/mode/> (28.05.22)

—. **Phaedra**, çev. Çiğdem Dürüşken, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Silius İtalicus, **Punica**, <https://archive.org/details/punicasi01siliuoft/mode/2up> (28.05.22)

Sophokles, **Antigone**, çev. Sabahattin Ali, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Suetonius, **Vita Lucani**, çev. J.C Rolfe, LOEB Classical Library, Harvard University Press, 1959.

Tacitus, **The Annals**, çev. Alfred John Church, William Jackson Brodribb. Sara Bryant., Random House, New York, 1942.

Vergilius, **Aeneis**, çev. Türkan Uzel, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1998.

Yuhanna [1 Yuhanna Bölüm 1 \(1 John\) \(kutsalkitap.info\)](http://kutsalkitap.info) (29.05.22)

Tetkik ve Telif Eserler

Alvarez, Alfred. **The Savage God: A study Of Suicide**, Bloomsbury Publishing;Penguin Books, 1974.

Anthony, Barret. Fantham Elaine. Yardley John. **The Emperor Nero**, Princeton University Press, New Jersey, 2016.

Arıcı, Oğuz. **Muğlaklık ve Tragedya**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Emlik, Mehmet. **Principatus Döneminde Roma’da Kadın Sürgünleri**, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2020.

Artuk, Mehmet Emin. “İntihar ve İntihara Yardım Suçu Üzerine Deneme”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, Yıl 1994.

Atbakan, Utkan. **Spinoza’da Modus ve Conatus Kavramları Bağlamında Sevinç ve Keder Sorunu**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.

Çankaya, Aylin “Yasa Üzerine İki Farklı Perspektif: Antigone ve Sokrates”, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, SS. 237-248, 2015.

Budak, Nursel. **Sophokles’in Oidipus Üçlemesinde Çatışma ve Şiddet**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Butler, Judiht. **Antigone’nin İddiası: Yaşam ile Ölümün Akrabalığı**. Çev. Ahmet Ergenç. İstanbul: Kabalcı, 2007.

Bülent İplikçioğlu, **Eskibati Tarihi I**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.

Camus, Albert. **Sisyphos Söylemi**, çev. Tahsin Yücel, Adam Yayınları, İstanbul, 1988.

Chris L. Wet, “The Practice Of Everyday Death: Thanatology And Self-Fashioning In John Chrysostom’s Thirteenth Homily On Romans”, *HTS Teologiese Studies*, S 71-1, SS 1-6, 2015.

Cooper, John. **Greek Philosophers On Euthanasia and Suicide**, editör Baruch Brody, Suicide and Euthanasia, Kluwer Academic Publishers, 1989.

Çelebican, Özcan. **Roma Egemenliği: Yurttaşlık ve Kölelik**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt 43, sayı 1, 1993, SS. 299-311.

Çetintulum, Betül. **Huyut, Dini Yönelim, İntihar ve İntihara Yönelik Tutumlar**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikiyatri Anabilim Dalı, Aydın, 2013.

Çevik, Cengiz. **Kinik Felsefe Fragmanları**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020.

—. **Roma'nın Cumhuriyet Dönemine Siyaset ve Felsefe İlişkisi**, İstanbul Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Anabilim Dalı, Latin Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2018.

Dabak, Burcu. **Sofokles'in Antigone Metninde Ritüel'in İşlevi**, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.
Durkheim, Emile. **İntihar**, çev. Zühre İlkelen, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013.

Edwards, Catharina. **Death In Ancient Rome**. London, Yale Universty Press, 2007.

Ejder, Eylem. **Tragedya ve Etik Yaşam: Hölderlin, Hegel Ve Heidegger'in Tragedya Yorumları Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Eksen, Kerem “Trajik Hata ve Sessizlik”, **Cogito**, sayı 54, 2008, SS. 145-158

Palaz Erdemir, Hatice. **Eskiçağda Cinsiyet ve Kadın**, Serencam Yayınları, Gaziantep, 2018

Fromm, Erich. **The Anatomy of Human Destructiveness**, Holt, Rinehart and Winston Ltd. Publishing, New York, 1973

Farrior, Mary-Evelyn. **The Ultimate Romana Mors**, Brown University, Classics Class, Rhode Island, 2014.

Foucault, Michel. **Deliliğin Tarihi**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006

Freund, W. H. C. **Martyrdom and Persecution in the Early Church; A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus**, Oxford, 1965.

Freund, W. H. C., **The Donatist Church: A Movement of Protest in Roman North Africa**,

Freud, Sigmund. “Yas ve Melankoli”, çev. R. Uslu & O. Berksun, A.Ü. **Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi**. [608.pdf \(ankara.edu.tr\)](https://ankara.edu.tr/608.pdf) (20.07.22)

Freud, Sigmund. **The Ego and the Id**, Hogart Press, London, 1923.

Garison, Ellise **Groaning Tears Ethical And Dramatic Aspects Of Suicide InGreek Tragedy**, Brill, Köln, 1995.

Gözlü, Ahmet “Antik Yunan’da Polis Öncesi Bir Sosyo-Ekonomik Formasyon:Oikos”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, s. 60, ss 269- 279, 2018.

Griffin Miriam, **Nero the End of a Dynasty**, Roudledge Group, New York, 2001

Griffin, Miriam. “Philosophy, Cato, And Roman Suicide: I”, **Greece & Rome**, Vol. XXXIII, Sayı. 1, 1986

Güçlü, Abdülbaki. Erkan Uzun, Serkan Uzun, Hüsrev Yolsal, **Felsefe Sözlüğü**, Bilimve Sanat Yayınları, Ankara, 2003

Umur, Ziya. **Roma Hukuku Lügatı**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1983.

Gülsevinç, Fermude **Erken Ortaçağ’da Hristiyan Toplulukların Mağduriyeti**, Hacettepe Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gündüz, Şinasi, “Muhalefet, Kime ve Neye: Dinsel Söylemde Muhalefet”, **Milel ve Nihal**, 15, (2), 2018, SS. 9-33

Hallet, Judith “Sappho and Her Social Context: Sense and Sensuality”, **The University of Chicago Journal of Women in Culture and Society**, sayı 4, SS. 447-464, 1979.

Heidegger, Martin. **Hölderlin’s HYMN “The Ister”**, çev. William Mcneill and JuliaDavis, Indiana University Press, 1996.

Hill, Timothy. **Ambitiosa Mors: Suicide and the Self in Roman Thought and Literature**, Routledge, New York, 2004.

Hume, David. **İntihar Üzerine ve Diğer Denemeler**, Biblos, Bursa, 2020.

J. O’dea, James M.D. **Suicide, Studies on Its Philosophy, Causes and Prevention**,
New York: G. P. Putnam’s Sons Press, 1882.

Kalaycı, Nazile. “Klasik Tragedyalarda “Yakışksız Ölüm”, “Yas” ve “Tanıklık” Sorunu”,
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 54, 2, 2014, SS. 193-210.

Kaplan, Kalman “Biblical versus Greek Narratives for Suicide Prevention and Life
Promotion: Releasing Hope from Pandora’s Urn”, **Religions** 12, 238, 2021.

Karakuş, Engin. **Antik Kaynaklar Işığında Roma Cumhuriyeti’nin Yıkılış Süreci**,
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim
Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2019.

Kılınç, Gizem. “Antigone’nin Yazgısında Açığa Çıkan Felsefe”, **Tiyatro Araştırmaları
Dergisi**, SS. 32-45, 2011.

Kızıl, Abuzer. “Antik Dönem Yunan Dünyası’nda Ölüm Kavramı ve Bununla İlgili Bazı
Betimler”, **Uluslararası Amisos Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, ss 32-65.

Liddell, Henry George. Robert Scott. **A Greek-English Lexicon**. revised and augmented
throughout by. Sir Henry Stuart Jones. with the assistance of. Roderick McKenzie. Oxford.
Clarendon Press. 1940.

Menninger, Karl. **Man Against Himself**, New York, 1938.

Merkit, Nuriye. **Spinoza ve Nietzsche Felsefesinde Ölüm Sorunu**, *Felsefe ve Sosyal
Bilimler Dergisi*, sayı 30, SS. 437- 450.

Minois, Georges. **İntiharın Tarihi- İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumu**, çev.
Nermin Acar, Dost Kitabevi, Ankara, 1995.

Montaigne, **Les Essais**, luminarium.org/renascence-editions/montaigne/1xxxvi.htm
(14.05.22)

Montesquieu, **Romalıların Yücelik ve Çöküşünün Nedenleri Üzerine Düşünceler**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017.

Moss, Candida **The Myth of Persecution: How Early-Christians Invented a Story of Martyrdom**, San Francisco, 2013.

Nietzsche, Friderich. **Deccal: Hıristiyanlığa Lanet**, çev. Oruç Aruoba, İthaki Yayınları, İstanbul, 2000.

Nietzsche, Friedrich. **Güç İstenci**, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Nietzsche, Friedrich. **Putların Alacakaranlığı**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2020.

Di Nunno, Nunzio. Suicide by Hara-kiri, **The American Journal of Forensic Medicine and Pathology**, 2001, Philadelphia, sayı 22, SS 68-72.

Palaz Erdemir, Hatice & Halil Erdemir, “Kudüs’te Yahudi İsyanı ve Yahudiler”, cilt 2, **History Studies**, Ortadoğu Özel Sayısı, 126-135, 2010.

Pattabanoğlu, Fatma Zehra. “Seneca’da Felsefe ve Ölüm”, Süleyman Demirel Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2015, Sayı 22, SS. 137-158.

Phillips, David P. The Influence of Suggestion on Suicide: Substantive and Theoretical Implications of the Werther Effect, **American Sociological Review**, cilt 39, ss. 340- 364, New York, 1974.

Polat, Fethmi Ahmet. “İncillerde ve İslam Tefsir Geleneğinde Yahuda İskaryot”, **İSTEM**, 2010, Sayı 8, SS. 61-97.

Ruff, Carmine Anthony. **The Complexity of Roman Suicide**, Universty ofRichmond, Yüksek Lisans Tezi, Virginia, 1974.

Saari, A.M.H. **The Many Deaths of Judas Iscari** (Güçlü, ve diğerleri 2003)- *A Meditation on Suicide*, Routledge Press, New York, 2006.

Sina, Ayşen “Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina’da Yargıçlar ve Mahkemeler”, **TBB Dergisi**, s. 123, SS. 420-450.

Sofokles. **Antigone**, çev. Güngör Dilmen. İstanbul: Mitos Boyut, 2005.

Sophokles. **Antigone**, çev. Ari Çokona, İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

Sophokles. **Antigone**, Eski Yunan Tragedyaları I, çev. Güngör Dilmen, Mitos Boyut, 1997.

Spinoza. **Ethica**, Dost Kitabevi, Ankara, 2011.

Sümer, Necati. **Dinlerin İntihar Olgusuna Bakışı**, Ankara Üniversitesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2015.

Şahin, Nuran “Beyaz Lekythos'lar Işığında Klasik Devirde Atina'da Ölüm İkonografisive Ölü Kültü”, **Arkeoloji Dergisi 4**, SS. 143-167.

Teber, Serol. **Melankoli**, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

Turgut, Ramazan. **Donatizm**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2011.

Uslu, Serdar. **Platon'da Düzen Sorunu**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2007.

van Hooff, Anton. **From Autothanasia To Suicide- Self-killing in Classical Antiquity**, Roudledge, New York, 2002.

Wise Bauer, Susan. **Antik Dünya Tarihi**, çev. Mehmet Moralı, Alfa, İstanbul, 2003.

Yavuz, Özge Yaren. **Benlik Kurguları İntihar ve İntihara Yönelik Tutumlar**, Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Psikiyatri Anabilim Dalı, Aydın, 2003.

Yiğit, İlke. "Medeia'ya Acımak", **Cogito**, sayı 54, 2008, SS. 159- 170.

Dijital Kaynaklar

[SUMMA THEOLOGIAE: Cinayet \(Secunda Secundae Partis, Q. 64\) \(newadvent.org\)](#). (15.05.2022)

[www.loebclassics.com](#) (30.06.2022)

[Table of Contents | The Ethics of Suicide Digital Archive \(utah.edu\)](#) (20.07.22)

[floralheightschurchofchrist.org](#) (20.07.22)

<http://www.perseus.tufts.edu/> (20.07.22)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/intihar> /20.07.22

<https://sozluk.gov.tr/> /20.07.22

GÖRSELLER

APPENDIX B: PROFILE OF ANCIENT SELF-KILLING

1. TOTALS

884 cases ¹ of individual self-killing	countable individuals: 854 ²
76 cases of collective self-killing ³	countable individuals: 8785
—	—
960 cases	9639 individuals

2. SUICIDE COMMITTED AND ATTEMPTED

777 cases of suicide committed (9481 individuals)
183 cases of attempt/contemplation/wish (158 individuals)
ratio between cases of suicide committed and attempts/contemplation/
wishes: 4:1

3. SELF-KILLING COMMITTED AND HISTORICAL (HARD NUCLEUS)

494 cases of individual suicide committed and historical	countable individuals: 481
70 cases of collective suicide committed and historical ⁴	countable individuals: 7775
—	—
564 cases of suicide committed and historic with	8256 individuals

Görsel 1

4. BARBARIANS–GREEKS–ROMANS⁵

a. barbarians

78(58) cases of individual self-killing
countable individuals: 76 (57)
35(35) cases of collective self-killing
countable⁶ individuals: 6355(6355)

113(93) cases = 12% (16%) of the total with 6431(6412) individuals

b. Greeks

386(124) cases of individual self-killing
countable individuals: 383(132)
17 (13) cases of collective self-killing
countable⁷ individuals: 1010(0)

403(137) cases = 42% (24%) of the total with 1393(132) individuals

c. Romans

420(312) cases of individual self-killing
countable individuals: 395 (292)
24 (22) cases of collective self-killing
countable⁸ individuals: 1420(1420)

444(334) cases = 46% (60%) of the total with 1815(1712) individuals

5. DISTRIBUTION OF CASES OVER PERIODS⁹

	cases	countable individuals
a. Mythical (–750 BC)	125 (0)	130 (0)
b. Archaic (750–500 BC)	38 (18)	44 (20)
c. Classical (500–336 BC)	78 (54)	74 (50)
d. Hellenistic (336–27 BC)	105 (59)	95 (50)
e. Early Rome (–500 BC)	13 (4)	14 (2)
f. Early Republic (500–200 BC)	39 (32)	74 (69)
g. Late Republic (200–27 BC)	164(133)	2433(1408)
h. Early Empire (27 BC–192 AD)	255(202)	6624(6575)
i. Late Empire (from 192 AD)	51 (41)	71 (61)

Görsel 2

6. METHODS (IN ORDER OF DIMINISHING FREQUENCY)

a. In numbers of cases with specified methods

	<i>barbarians</i>		<i>Greeks</i>		<i>Romans</i>		<i>total</i>	
	man	woman	man	woman	man	woman	man	woman
weapons	29 ¹⁰		66		153		248(179) ¹¹	
hanging	21	4	48	18	135	17	204	39
	7		81		27		115	(38)
jumping	5	2	33	44	18	8	57	54
	17		55		30		102	(47)
poison	8	4	30	23	20	7	58	34
	10		23		20		53	(37)
inedia	8	2	13	10	19	1	40	13
	3		26		22		51	(30)
fire	2	1	22	3	15	7	39	11
	15		12		8		35	(23)
provocation	7	2	9	3	3	2	19	7
	1		8		13		22	(15)
	1	0	8	0	13	0	22	0
	82		271		273		626(363)	
	52	15	164	101	2223	42	439	158
					varia		52	
							34	
					unknown		282	
total number of cases								960

b. Specified methods in percentages¹²

Nota bene: of course the small percentages, based on a few cases, do not have real statistical significance in this or in the other tables.

	<i>barbarians</i>		<i>Greeks</i>		<i>Romans</i>		<i>total</i>	
	man	woman	man	woman	man	woman	man	woman ¹³
weapons	35%		24%		56%		40%(48%)	
hanging	40%	27%	29%	18%	61%	40%	46%	25%
	9%		30%		10%		18%	(10%)
jumping	10%	13%	20%	44%	8%	19%	13%	34%
	21%		20%		11%		16%	(13%)
poison	15%	27%	18%	23%	9%	17%	13%	22%
	12%		8%		7%		8%	(10%)
inedia	15%	13%	8%	10%	9%	2%	9%	8%
	4%		10%		8%		8%	(8%)
fire	4%	7%	13%	3%	7%	17%	9%	7%
	18%		4%		3%		6%	(6%)
provocation	13%	13%	5%	3%	1%	5%	4%	4%
	1%		3%		5%		4%	(4%)
	2%	0%	5%	0%	6%	0%	5%	0%
±100%								

Görsel 3

Görsel 4